

ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่มีผลกับความหมายของว่างในระบบสุขภาพ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย
สิงหาคม 2560

ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่มีผลกับความหมายของว่านในระบบสุขภาพ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย

สิงหาคม 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่มีผลกับความหมายของว่านในระบบสุขภาพ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย
สิงหาคม 2560

วิรุฬห์ วัฒนฤทธากุล. (2560). *ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่มีผลกับความหมายของว่านในระบบสุขภาพ*.

ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ค. (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ อำนาจ เย็นสบาย, รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริยุภา พูลสุวรรณ, รองศาสตราจารย์ ดร.เลื้อชัย ศรีเงินยวง.

ว่าน คือที่คนไทยโดยทั่วไปเข้าใจว่าเป็นต้นไม้ที่มีคุณสมบัติพิเศษแตกต่างจากต้นไม้อื่นๆ เป็นพฤษศาสตร์พื้นบ้านที่มีความเฉพาะตัวสำหรับวัฒนธรรมไทย โดยทั่วไปแล้วว่านจะถูกเข้าใจในสองลักษณะใหญ่ๆคือ พืชที่มีสรรพคุณเป็นยารักษาโรค หรืออีกนัยหนึ่งจะหมายถึงพืชที่มีสมบัติในทางไสยศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็น อยู่ยงคงกระพัน เมตตามหานิยม ทว่าในความหมายอย่างเป็นทางการ ว่าน กลับไม่มีการนิยามอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นในตำราว่านเองหรือในพจนานุกรม

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการหาความหมายและการเปลี่ยนแปลงความหมายของพืชที่เรียกว่า ว่าน และการหาความหมายดั้งเดิมของสิ่งที่เรียกว่า ยา โดยการศึกษาจากเอกสารชั้นต้นคือตำราว่านเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก (key tracers) ประกอบกับเอกสารข้างเคียงในช่วงเวลาเดียวกันด้วยวิธีวิทยาแบบสาแหรก (Genealogy) ได้แก่ ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการสาธารณสุข รวมถึงตำรายา อาจกล่าวได้ว่าผลที่ได้จากงานชิ้นนี้นอกจากจะเป็นการอธิบายสภาพสังคมโดยใช้ว่านเป็นตัวขับเคลื่อนหลักผลสุดท้ายยังสามารถได้ผลลัพธ์ในทางนิรุกติศาสตร์ของคำที่ยังมีความหมายกำกวมนี้ด้วย

จากการศึกษาจากเอกสารทั้งในด้านความหมาย เนื้อหา และขอบในการเขียนเอกสารต่างๆนั้นสามารถสรุปได้ว่า ว่าน คือ พืชที่มีสรรพคุณเป็นยา หากแต่ความหมายของ ยา ในอดีตนั้น กินความลึกซึ้งถึงสิ่งที่ใช้สำหรับต่อสู้กับสิ่งคุกคามในชีวิตประจำวันอันได้แก่ โรค-ภัย-ไข้-เจ็บ หาได้เป็นสิ่งที่ใช้เพียงรักษาโรคดังในปัจจุบันไม่ และในส่วนของสรรพคุณความเป็นยานั้น แม้ว่าว่านจะมีมากกว่าพืชชนิดอื่นๆ หากแต่มีปรากฏว่านในรายการเภสัชธาตุน้อยมากเมื่อเทียบกับสิ่งที่อ้างในตำราว่าน ทั้งนี้เนื่องจากแม้จะมีสรรพคุณมากพอสำหรับชาวบ้านที่ห่างไกลศูนย์กลางอำนาจ แต่ไม่สามารถเข้ากับระบบสุขภาพสมัยใหม่ที่มาจากตะวันตกได้

CULTURAL FACTORS ON THE MEDICINAL MEANING OF WAAN
IN THE HEALTHCARE SYSTEM

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Doctor of Arts degree in Cultural Study
at Srinakharinwirot University
August 2017

Weroon Wuthirithakul. (2017). *Cultural Factors on the Medicinal Meaning Of Waan in the Healthcare System*. Dissertation, D.A. (Cultural Study). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Amnard Yensabai, Assoc. Prof. Dr. Siriyupa Poonswan, Assoc. Prof. Dr. Luechai Sri-Ngernyuang.

Among Thai people, *Waan* is generally perceived as a herb with special properties, unlike typical trees. In Thailand ethnobotany is a form of a cultural identity, and generally understood in two ways, plants for a medicinal treatment or plants with supernatural properties like iron-skinned or charismatic beings, but the official meaning is not clearly defined, whether in *Waan* textbooks or in the dictionary.

This research aimed to explore the meaning and transformation of *Waan* into drugs by means of documentary research with a *Waan* textbook as the key tracer. The genealogy used the contemporary documents as a main methodology, including the political, economic, public health and medical textbooks. The results from the study help to explain society with *Waan* as the center. Furthermore, the final results established that the etymology of the words, *Waan* and drug, became explicit too.

From the study of documents from both the content and the tradition of writing such textbooks. It can be concluded that it is a plant with medicinal properties. However, the meaning of the drug in the past covered the profundity used to negotiate everyday threats such disease, fear, fevers and pain that do not have the same meaning that they currently do. The medicinal properties of *Waan*, despite the fact that it is more potent than other plants, but not enough to fit the modern pharmaceutical regime of Western medicine introduced to the Kingdom of Thailand.

ประกาศคุณูปการ

ในโอกาสนี้ขอแสดงความขอบคุณคณาจารย์และมิตรสหายทุกท่านที่มีส่วนให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดีและเป็นงานหนึ่งในชีวิตที่พอใจมากที่สุด

ตาเซย อาจารย์นอกตำราผู้จุดประกายในการวิพากษ์ตำราว่าอย่างถึงพริกถึงขิง และผู้ไขปัญหาเรื่องว่าอย่างพิศดาร ถือเป็นต้นทางแห่งวิชาว่านในงานนี้

อาจารย์อำนาจ เย็นสบาย ที่ปรึกษาที่ช่วยแก้ไขสถานการณ์วิกฤติให้ลุล่วงเสมอๆด้วยดีตลอดมา
อาจารย์สิริยุภา พูลสุวรรณ ที่ปรึกษาและอดีตผู้สอนวิชาวิธีวิจัย ผู้ทำให้รู้สึกว่าได้เรียนวิธีวิจัยอีกครั้ง และทำให้เชื่อว่าวิชาการเป็นศาสตร์สากลที่เข้าใจได้ตรงกัน

อาจารย์ลือชัย ศรีเงินยวง ที่ปรึกษาจากภายนอก ที่มาพร้อมคำตอบในมุมมองที่สวยงามทั้งด้านวิชาการและการดำเนินชีวิต

อาจารย์ญาดา ขวาลกุล ประธานสอบปากเปล่าและรุ่นพี่ที่ทำหน้าที่ได้อย่างมหัศจรรย์ในวันสอบฯ
อาจารย์ภาสกร อินทุमार รุ่นพี่ด้านวิชาการผู้ให้การสนับสนุนตั้งแต่การคิดหัวข้อจนมาถึงการสอบ ถือเป็นผู้ที่มอบบททายนานที่สุดท่านหนึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้

อาจารย์ณรงค์ สิงห์บุระอุดม ผู้ล้วงลับที่ติดตามความก้าวหน้ามาโดยตลอดและขอภัยที่สำเร็จไม่ทันเวลา

อาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ ศิลปินแห่งชาติและอาจารย์ผู้เป็นจุดเปลี่ยนแห่งการศึกษาแบบพัฒนาการที่ทำให้มุมมองต่อการเป็นครูเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ผู้ที่ติดตามความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ

อาจารย์ศไกร ไทรทอง ผู้ที่ติดตามความก้าวหน้าและเป็นธุระให้อย่างต่อเนื่อง

ขอบคุณงานวิชาการหลายชิ้นจากอาจารย์ธงชัย วินิจจะกูล และอาจารย์ชาติรี ประกิตนันทการ ที่มีอิทธิพลอย่างมากกับรูปแบบของการวิจัยชิ้นนี้ แม้ไม่เคยแลกเปลี่ยนเป็นการส่วนตัวแต่แนวทางของทั้งสองอยู่ในงานชิ้นนี้มากมายเหลือเกิน

ขอบคุณ สำนักงานหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สำหรับเอกสาร ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ และเอกสารพฤกษศาสตร์อื่นๆอีกมากที่กรุณามอบให้

ขอบคุณ กองคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและพื้นบ้านไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำหรับ คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ อันทรงคุณค่าที่กรุณามอบให้

ขอบคุณ สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำหรับเอกสารการแพทย์แผนไทยจำนวนมากที่กรุณามอบให้

ขอบคุณคุณพ่อสง่าและคุณแม่เยาวภา วุฒิฤทธากุล ที่ให้อิสระและไม่เคยสร้างความอึดอัดใจในการเรียน

ขอบคุณคุณณิสิดา สิงห์บุระอุดม ที่เป็นแรงผลักดันอย่างเฝ้ายามอย่างอดทนมาโดยตลอด

ขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้ด้วยความจริงใจ

วิรุฬห์ วุฒิฤทธากุล

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
หลักการและเหตุผล	1
คำถามการวิจัย	3
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
การทบทวนวรรณกรรม	6
ว่านในตำราว่าน	9
ว่านในตำรายา	18
ว่านในเอกสารพฤกษศาสตร์	20
ว่านในหนังสือไม้ประดับ	21
ว่านในพจนานุกรม	24
กรอบความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	31
กรอบแนวคิดการวิจัย	31
3 วิธีดำเนินการวิจัย	34
การทำความเข้าใจความหมายของว่าน	35
การค้นหาความหมายของว่าน	36
การเก็บข้อมูล	37
การวิพากษ์หลักฐาน	37
การวิเคราะห์ข้อมูล	39
การสอบทานผล	40

สารบัญ

บทที่	หน้า
4 การนำเสนอผลการวิจัย	41
ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่าวานในยุคสมัยต่างๆจนถึง ปัจจุบัน	41
ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่ายา (เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้อง กับวาน)	55
ปัจจัยที่ส่งผลกับการเปลี่ยนแปลง	56
สรุปผล: การเปลี่ยนแปลงสถานะของวานและยาในระบบสุขภาพไทย	60
5 ข้อเสนอเชิงทฤษฎี	62
จักรวาลวิทยาว่าด้วยพีชแบบไทย	62
สถานะของตำราวาน (gender of text)	64
วานยุคปัจจุบันในสถานะสิ่งซ้อนทับ (simulacrum)	65
การทำให้กลายเป็นวานวิเศษอันศักดิ์สิทธิ์ (sanctification)	66
แรงต้านหรือกำแพงทางวัฒนธรรม (cultural barrier)	69
6 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	75
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	75
บทสรุปการวิจัย	76
อภิปรายผล	76
การสอบทานผลการวิจัย	77
ข้อเสนอแนะ	78
บรรณานุกรม	80
ภาคผนวก	89
ประวัติย่อผู้วิจัย	115

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 เปรียบเทียบการบรรยายในตำราว่านต่างยุค	13
2 ตัวอย่างเปรียบเทียบชื่อว่านในตำราว่านและรายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย โดยเลือก ช่วงปีที่ใกล้เคียงกัน	21
3 ปัจจัยคุกคามในยุคโบราณอันเป็นที่มาของ "ยา"	55

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 The Art-Culture System: a Machine for making authenticity โดย James Clifford	30
2 แบบจำลองแสดงกรอบแนวคิดในการตีความผ่านตัวเอกสาร	30
3 แบบจำลองวัฒนธรรมพืชที่พัฒนามาจาก the Art-Culture System ของ James Clifford	33
4 แบบจำลองแสดงวิธีดำเนินการวิจัย	34
5 การนำชื่อวานมาเรียงตามเวลาที่ตีพิมพ์เพื่อหาความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของ เอกสารแต่ละเล่ม	35
6 การวิพากษ์เอกสารโดยการจัดจำแนกให้เห็นที่มาและความสัมพันธ์	38
7 แสดงปัจจัยทางอุดมการณ์ที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย	57
8 การเคลื่อนย้ายสถานะทางวัฒนธรรมของวานในบริบทสังคมไทย	59
9 สรุปการเคลื่อนย้ายความหมายของวานผ่านพื้นที่จากชายขอบเข้าสู่เมือง	60
10 แบบจำลองโครงสร้างและองค์ประกอบที่ประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์	66
11 แบบจำลองความสัมพันธ์ ความศักดิ์สิทธิ์ กับ ระยะห่างทางวัฒนธรรม ของ Johannes Fabian	67
12 ภาพตัวแทนของการอยู่ร่วมกันของอุดมการณ์ทั้ง 4	69
13 การเคลื่อนที่ของวานจากพืชใช้งานไปเป็นพืชสำหรับพิธีกรรมของชาวบ้าน	70
14 แรงต้านในการกลับไปเป็นพืชทั่วไป	71
15 แรงต้านในการกลับไปเป็นพืชใช้งาน	72
16 แรงต้านในการไปเป็นพืชสัญลักษณ์	73

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “ว่าน” คือสิ่งที่กำกวมน่าสงสัยและยังไม่มีนิยามใดๆ ที่สามารถทำให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องกับว่านยอมรับได้ตรงกันทั้งหมด แม้จากสิ่งที่เก็บความหมายของคำที่ได้รับการยอมรับอย่างพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถานทุกฉบับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493¹, 2525, 2542 และ 2554 ก็ยังให้ความหมายได้เพียงว่า “พืชมีหัวบ้าง ไม่มีหัวบ้าง” ซึ่งถือว่าไร้ความหมายอย่างสิ้นเชิงในการทำความเข้าใจกับคำว่า “ว่าน” เพราะพืชที่มีหัวและพืชที่มีหัวย่อมหมายถึงพืชทั้งหมดใดๆ ก็ตาม

พืชบางชนิดจะมีคำว่าว่านเป็นส่วนหนึ่งของชื่อชนิดที่แยกกันไม่ออก เช่น ว่านสี่ทิศ ไม่มีใครเรียกต้นสี่ทิศ หรือว่านหางจรเข้ ที่ไม่มีใครเรียกว่าต้นหางจรเข้ใดๆ หรือว่านนางคำ ที่ไม่เคยมีใครเรียกว่าต้นนางคำ ทว่ากลับมีพืชอีกหลายชนิดที่สามารถมีทั้งชื่อที่มีคำว่าว่านนำหน้าและไม่มี เช่น ว่านสนุ่เหล็ก บางคนก็ว่า บอนสนุ่เหล็ก หรือสนุ่เหล็ก หรือว่านทิพยเนตร ว่านพญามือเหล็ก ว่านสาวหลง ว่านเสน่ห์จันทร์ขาว ที่เรียกโดยไม่มีคำว่าว่านนำหน้าได้ว่า ทิพยเนตร พญามือเหล็ก สาวหลง เสน่ห์จันทร์ขาว โดยไม่เสียความหมายและไม่ทำให้เข้าใจผิดฝาดัต

เมื่อเปิดตำราจะพบว่าที่อ้างว่ามีสรรพคุณทางยา 169 ชนิด (เดือน กัณหะกาญจนะ. 2506) แบ่งเป็นว่านตระกูลขมิ้น 60 ชนิด และว่านตระกูลอื่นๆ อีก 109 ชนิด หากแต่มีว่านเพียงไม่กี่ชนิดที่เป็นที่ยอมรับจากทางการแพทย์และเภสัชกรรมสมัยใหม่โดยปรากฏออกมาในรูปของผลิตภัณฑ์ เช่น ว่านหางจรเข้ ว่านชั้กมดลูก ว่านมหากาฬ ฯลฯ ซึ่งน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนว่าน 308 ชื่อ (โอกาส ขอบเขตต์. 2525)

จากการสืบค้นจำนวนงานวิจัยเบื้องต้นจากฐานข้อมูล โครงการเครือข่ายห้องสมุดแห่งประเทศไทย โดย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา² เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2558 ด้วยคำค้น “ว่าน” ในเอกสารทุกชนิดและทุกหน่วยงาน ผลคือได้งานวิจัยทั้งหมดเพียง 260 งาน และในนี้เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์ 10 งาน จากว่าน 4 ชนิด คือ ว่านชั้กมดลูก ว่านหางจรเข้ ว่านน้ำ พญาวานร (ฮว่านร็อก) ในขณะที่ค้นหาด้วยคำว่า “ยา” ในทุกชนิดเอกสารและหน่วยงาน ได้จำนวนถึง 73,829 งานวิจัย จำนวนว่านที่ใช้ทางยาถือเป็นร้อยละ 0.013 ของงานวิจัยที่เกี่ยวกับยา

¹ปรากฏหลักฐานใน “บัญชีอักษรย่อที่ใช้ในพจนานุกรมนี้” หน้า (๓) ว่าคำอธิบายเรื่องว่านในพจนานุกรมฉบับนี้ได้อ้างอิงจาก ตำรากบิลว่าน ของ หลวงประเสริฐพรพากร ที่พิมพ์ใน พ.ศ. 2475 ซึ่งฉบับต่อมาทั้งหมดได้ยึดคำอธิบายนี้ไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลงในใจความหลัก หากแต่มีการเพิ่มคำอธิบายบางอย่างเข้าไป

²<http://tdc.thailis.or.th>

อะไรคือสาเหตุที่วุ้นไม่ปรากฏในตำรับยาปัจจุบัน ซึ่งไม่เพียงแต่ในปัจจุบันเท่านั้นในตำราพระโอสถพระนารายณ์ที่แต่งในปี พ.ศ. 2202 มีวุ้นปรากฏในการเข้ายาเพียง 10 ชื่อ ได้แก่ หว้านไขหน้า, หว้านน้ำ, หว้านบุษราคัม, หว้านเปราะ, หว้านเปราะป่า, หว้านพระกราบ, หว้านพระตะบะ, หว้านพระตะหิง, หว้านพระผั่ง, หว้านพันชน³ โดยมีชื่ออื่นบางชื่อที่ในตำราฯ ไม่ได้เรียกชื่อวุ้น แต่ในปัจจุบันเรียกว่าวุ้นไปแล้วก็มี ประเด็นนี้จึงถือเป็นประเด็นแกนกลางที่เป็นที่มาของงานวิจัยชิ้นนี้ เพื่อที่จะค้นหาการเปลี่ยนแปลงความหมายของวุ้นยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

องค์ความรู้เรื่องวุ้นถูกอ้างผ่านแหล่งอ้างอิงในสองลักษณะ ได้แก่ แหล่งอ้างอิงที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ตำรายา เอกสารบ้าง และแหล่งอ้างอิงที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ก็คือ ตัวบุคคล ที่อ้างว่าสืบทอดมาบ้าง ที่ว่าศึกษามาบ้าง ที่ว่าเคยพบเคยเห็นเคยได้ยินมาบ้าง ปัญหาในหมู่ผู้รู้วุ้นปรากฏออกมาจากการถกเถียงใน 2 ลักษณะใหญ่ๆ ได้แก่ 1) อะไรคือวุ้นและอะไรไม่จัดเป็นวุ้น เนื่องจากแหล่งที่มาคนละแหล่งถือตำราหรืออ้างอาจารย์คนละชุด 2) ปัญหาถัดมาคือวุ้นตัวนี้หมายถึงพืชต้นไหนกันแน่ด้วยเหตุผลเดียวกัน

อะไรคือวุ้น? หากมองในความหมายแคบคำถามนี้ไม่สามารถหาคำตอบที่เป็นกลางๆ ได้ แม้กระทั่งสิ่งที่เรียกว่า พจนานุกรม ที่ถือเป็นข้อมูลในการแปลความยังให้คำตอบได้เพียงว่า วุ้น คือ พืชที่มีหัวบ้างและไม่มีหัวบ้าง ส่วนในความหมายกว้างถ้าถามว่าวุ้นคืออะไร ก็ตอบได้ว่าวุ้นคือพืชที่คนเรียกว่าวุ้น ซึ่งคนคนนั้นจะไม่นับถือหรือตำราเล่มนั้นจะน่าเชื่อถือหรือไม่ก็สุดแล้วแต่จะพิจารณากันไป

วุ้นนี้คือต้นไหน? วุ้นเสนห์จันทน์หอม (อุตะมะ ลิริจิตโต, 2505: 34) ลักษณะ หัวเหมือนเปราะ ใบเหมือนกุยช่าย มีกลิ่นหอมตลอดทั้งต้น ในกลุ่มผู้ที่คุ้นเคยกับพืชหรือนักพฤกษศาสตร์จะรู้วุ้นลักษณะพืชที่หัวเหมือนเปราะ (Kaempferia) มักจะมีใบกว้างแบนพื้น หรือใบตั้งเช่นกลุ่มเปราะน้อย แต่ไม่มีชนิดไหนที่มีใบเหมือนกุยช่ายที่ลักษณะใบเรียวยาว หรือหากมองที่ใบเป็นหลัก พืชที่ใบเรียวยาวเป็นเส้นมักจะเป็นหัวแบบหัวหอม (Zephyranthes) หรือเป็นเหง้าแบบวุ้นน้ำเล็ก (Acorus) ไม่ได้เป็นหัวเป็นข้อๆ แบบเปราะ เนื่องจากความขัดแย้งของใบและหัวเมื่อจะต้องชี้ชัดไปว่า เสนห์จันทน์หอม คือต้นไหนจึงมีคนอยู่สองกลุ่มคือ กลุ่มที่ยึดหัวแบบเปราะเป็นหลักแล้วหาต้นที่ใบหอมจึงได้ Kaempferia galanga หรือต้นเปราะหอมที่ใบไม่เหมือนกุยช่ายมาเป็นเสนห์จันทน์หอม และอีกกลุ่มคือยึดลักษณะของใบเป็นหลักก็จะได้ Acorus tatarinowii หรือต้นวุ้นน้ำเล็กมาเป็นเสนห์จันทน์หอมที่กลิ่นไม่ได้หอมแรงมาแทน

³ สะกดชื่อตามอักขรวิธีที่ปรากฏในเอกสารเดิม

คำถามการวิจัย

จากตำราว่านแม้ว่าว่านหลายชนิดนับร้อยจะอ้างสรรพคุณว่าเป็นยา แต่ในทางวิชาการปัจจุบันกลับไม่มีพื้นที่ของว่านในตำรายา เป็นเหตุให้งานชิ้นนี้สนใจที่จะอธิบายความเป็นไปรวมถึงมูลเหตุแห่งการลึกลับของความหมายว่านและความหมายยาผ่านตำราและเอกสารทางประวัติศาสตร์เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรมแดนความรู้เรื่องว่านต่อไป โดยมีประเด็นแกนกลางดังนี้

1. ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่าว่านในยุคสมัยต่างๆ จนถึงปัจจุบัน
2. ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่ายา (เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับว่าน)

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เมื่อคลุ้งแล้วต้องการให้เป็นงานวิจัยพื้นฐาน (basic research) เพื่ออธิบายปัจจัยเชิงวัฒนธรรมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายของว่านในสังคมไทยเพื่อที่จะเสริมความเข้าใจชุดคำอธิบายที่ว่าพืชที่ไม่ได้เป็นยาคือพืชที่ไม่มีสรรพคุณทางยา

ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายของพืชที่เรียกว่าว่านและความหมายของคำว่ายาบนโลกทัศน์ของคนไทยว่ามีการเปลี่ยนแปลง-คลี่คลายมากขึ้นหรือลดลงอย่างไรในช่วงที่ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรคือราวปีพุทธศักราช 2202 จนถึงเอกสารในปัจจุบัน โดยผ่านเอกสารตำราว่านเล่มแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2473 จนถึงปัจจุบัน โดยมีเอกสารที่ใช้ศึกษาประกอบอีก 4 กลุ่ม ได้แก่ ตำรายา เอกสารทางพฤกษศาสตร์ เอกสารไม้ประดับ และ พจนานุกรม

ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาเนื้อหาของว่านทั้งด้านความหมายทางตรง ได้แก่ สรรพคุณ ลักษณะ และความหมายทางอ้อม ได้แก่ ลักษณะการประพันธ์ การจัดเนื้อหาเพื่อนำเสนอ โดยทั้งสองส่วนจะนำมาวิเคราะห์เพื่ออธิบายความคิดที่อยู่เบื้องหลังการผลิตเอกสารนั้นๆ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ว่าน: กลุ่มพืชที่มีสรรพคุณพิเศษ โดยพืชชนิดนั้นจะมีชื่อที่มีคำนำหน้าว่า "ว่าน-" ในงานวิจัยชิ้นนี้จะชี้ขาดความเป็นว่านจากการปรากฏในตำราหรือเอกสารเป็นสำคัญ โดยสรรพคุณของว่านที่ปรากฏในตำราปัจจุบันมีทั้งหมด 6 ด้านได้แก่

- ว่านเหนียว : กินหรือใช้แล้วจะหนังเหนียวพันแทงไม่เข้า
- ว่านยา : กินหรือใช้แล้วจะรักษาโรคหรือการบาดเจ็บได้
- ว่านเมตตา : กินหรือใช้แล้วใครพบใครเห็นแล้วเมตตาเอ็นดู รวมถึงด้านผู้สาว
- ว่านคุ้มครอง : กินหรือใช้แล้วแคล้วคลาดปลอดภัย ป้องกันภัยอันตรายต่างๆ
- ว่านเศรษฐี : กินหรือใช้แล้วมีโชคมีลาภ
- ว่านอธิธิฤทธิ์ : กินหรือใช้แล้วมีพลังพิเศษ เช่น ล่องหน หมัดหนัก ฯลฯ

ตำรายา: ตำราที่รวมคำรับยา สรรพคุณ และส่วนผสม

เอกสารทางพฤกษศาสตร์: ได้แก่ เอกสารรายชื่อพรรณไม้ที่มีการบรรยายชื่อวิทยาศาสตร์

เอกสารไม้ประดับ: ได้แก่ เอกสารที่มีรายชื่อพืชแบบชื่อทั่วไป (generic name) ได้แก่ สารานุกรมไม้ประดับ

พจนานุกรม: หมายถึงเอกสารที่มีลักษณะในการรวบรวมความหมายของคำที่ผลิตในประเทศไทยหรือสยามในอดีต มีทั้งลักษณะพจนานุกรมภาษาเดียว (ไทย-ไทย) หรือพจนานุกรมสองภาษา (ไทย-อังกฤษ, อังกฤษ-ไทย) โดยชื่อของเอกสารนั้นอาจขึ้นต้นหรือไม่ขึ้นต้นด้วยคำว่าพจนานุกรมก็ได้

ยุคสมัยอย่างใหม่: คำแทนความหมายจากคำว่า **modernity** โดยผู้วิจัยเลือกใช้คำว่า ยุคสมัยอย่างใหม่ แทนคำว่า ยุคสมัยใหม่ เพื่อชี้ชัดให้เห็นถึงความแตกต่างในฐานะชื่อเฉพาะสำหรับแนวคิดที่มีใช้ชื่อยุคสมัยทางศิลปะ

ระบบสุขภาพ: คำแทนความหมายจากคำว่า **health system** หมายถึงระบบที่ "มุ่งหวังให้ประชาชนมีสุขภาพกายและจิตที่ดี ผ่านกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค รักษาโรคฟื้นฟูการทำงานของร่างกาย และกระบวนการสร้างความแข็งแกร่งและความพร้อมของสาธารณสุขในการรับมือโรคติดต่อ โรคไม่ติดต่อ และภัยพิบัติ" โดยมีองค์ประกอบแยกย่อยได้เป็น 6 ระบบ คือ "ระบบบริการ, ระบบผู้ให้บริการ, ระบบผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์,ระบบการเงินการคลัง, ระบบสารสนเทศ และระบบอภิบาล" ในงานชิ้นนี้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบย่อยคือระบบผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์หรือยาและเวชภัณฑ์⁴

⁴อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ เว็บไซต์ของ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

ระบบการดูแลสุขภาพ: คำแทนความหมายจากคำว่า **healthcare system** หมายถึง โลกทัศน์เกี่ยวกับสุขภาพอันประกอบไปด้วยความเชื่อเกี่ยวกับอาการป่วยและการรักษา⁵ (Kleinman, 1980: 105) ประกอบไปด้วย 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มสามัญชน (popular sector), กลุ่มผู้เชี่ยวชาญพื้นบ้าน (folk sector), และกลุ่มวิชาชีพสมัยใหม่ (professional sector)

ความเป็นอื่น: คำแทนความหมายจากคำว่า **the other** หมายถึงสภาวะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งๆ มองเห็นความแตกต่างบางสิ่งบางอย่างในเชิงคุณภาพระหว่าง "เรา" และ "เขา" เช่น กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บันทึกประสบการณ์ที่พบมาในระหว่างดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยโดยเห็นว่าคนบ้านนอกหรือคนป่าเป็นคนโบราณที่มีขนบธรรมเนียมแตกต่างจากที่ผู้บันทึกเป็น รวมไปถึงมองเห็นคนเหล่านั้นอยู่ในยุคสมัยที่โบราณหรือด้าหลังกว่าทั้งที่ขณะที่พบเจอคนทั้งคู่อู่ในเวลาหรือปี พ.ศ. เดียวกันทว่าผู้บันทึกมองเห็นความแตกต่างในเชิงคุณภาพนั้น

⁵ Arthur Kleinman, Patients and healers in the context of culture., p.150 “The notions about an episode of sickness and its treatment that are employed by all those engaged in the clinical process”

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรม

เนื่องจากงานยาคั่งอยู่บนบริบททางสุขภาพ ในการศึกษาครั้งนี้จึงแบ่งเอกสารออกเป็น 3 กลุ่มตามแนวคิดเรื่องระบบการดูแลสุขภาพหรือHealthcare System ของ Arthur Kleinman (1980) คือการจำแนกระบบการดูแลสุขภาพของกลุ่มชนตามวัฒนธรรม กลุ่มสามัญชน (popular sector) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญพื้นบ้าน (folk sector) และกลุ่มวิชาชีพสมัยใหม่ (professional section) โดยหากจำแนกประเภทเอกสารตามกลุ่มวัฒนธรรมโดยประยุกต์เข้ากับหัวข้อว่าแล้วจะเป็นดังนี้

กลุ่มสามัญชน หมายถึงกลุ่มผู้ที่ไม่ได้มีความสนใจว่าในการเฉพาะเจาะจง หรือสนใจในระดับที่ไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญ ลักษณะชุดความรู้จึงเป็นเพียงการได้ยินได้ฟังและมักไม่ได้อ้างอิงจากตำราเฉพาะหากจะมีการอ้างอิงจะเป็นการอ้างอิงจากเอกสารทั่วไปที่ไม่ใช่เอกสารเฉพาะทางซึ่งได้แก่เอกสารกลุ่มพจนานุกรม, เอกสารกฎหมายตราสามดวง

รายชื่อเอกสารพจนานุกรม

1. A Dictionary of the Siamese Language (พ.ศ. 2389)
2. สัพพะ พจนานะ พาสา ไท (พ.ศ. 2397)
3. อักษรภิธานศรีบท (พ.ศ. 2416)
4. ศรีพจนัภาษาไทย (พ.ศ. 2439)
5. พจนานุกรม (ร.ศ. ๑๒๐) ฉบับกรมศึกษาธิการ (พ.ศ. 2444)
6. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พ.ศ. 2493)
7. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พ.ศ. 2525)
8. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พ.ศ. 2542)
9. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พ.ศ. 2554)

เอกสารอื่นๆ

1. กฎหมายตราสามดวง: พระทำนอง (พ.ศ. 2178)
2. กฎหมายตราสามดวง (พ.ศ. 2347)

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญพื้นบ้าน เป็นกลุ่มที่สนใจว่าในระดับสูงและมีสถานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ ลักษณะชุดความรู้หากไม่นับการถ่ายทอดโดยตรงแล้วก็จะเป็เอกสารเฉพาะเจาะจงได้แก่ตำราว่านหรือในกลุ่มไม้ประดับก็จะเป็นสารานุกรมไม้ประดับ

รายชื่อเอกสารตำราว่าน

1. ลักษณะว่าน (พ.ศ. 2473) โดยนายจิตร วัฒนะ
2. ตำหรับกระบิลว่าน (พ.ศ. 2475) โดย หลวงประพัฒสรรรพากร (กิมฮวด กาญจนโกศล)
3. ตำราพันธุ์ว่านยา 108 (พ.ศ. 2480) โดย ศ.ส.
4. คู่มือนักเล่นว่าน (พ.ศ. 2480) โดย ถ.มหาจันทร์
5. ตำหรับสรรพคุณยาไทย (พ.ศ. 2484) โดย ไพฑูรย์ ศรีเพ็ญ
6. ตำราคว่านและพระเครื่องพระบรมธาตุ (พ.ศ. 2503) โดย ชัยมงคล อุดมทรัพย์

(โหราญาณโชติ)

7. ตำรากบิลว่าน (พ.ศ. 2504) โดย พยอม วิไลรัตน์
8. ตำราปลูกและดูแลรักษาว่าน (พ.ศ. 2505) โดย อุตะมะ สิริจิตโต
9. ตำราว่านวิเศษอันศักดิ์สิทธิ์ (พ.ศ. 2506) โดย อ.ชั้น หาวิธิ
10. ตำราว่านกับคุณลักษณะ (พ.ศ. 2506) ของสมาคมพฤกษชาติแห่งประเทศไทย ในพระบรม

ราชูปถัมภ์ โดย นายเลื่อน กัณหากาญจนะ

11. ตำรากบิลว่านฉบับสมบูรณ์ (พ.ศ. 2508) โดย ร.ต. สว่าง กวีสุทธิ ร.น.
12. กบิลว่าน 108 (พ.ศ. 2516) โดย สมาน กัมภีร์ และทัศนาศ ทัศนมิตร
13. อภินิหารว่านศักดิ์สิทธิ์ เล่ม 1-2 (พ.ศ. 2521) โดย เชษฐา พยากรณ์
14. ตะลุยกว่าน เล่ม 1-2 (พ.ศ. 2522) โดย เชษฐา พยากรณ์
15. สารพัดว่าน? เล่ม 1-2 (พ.ศ. 2523) โดย แสง เพชรศิริ
16. สารานุกรมว่านไทย (พ.ศ. 2523) โดย ทัศนาศ ทัศนมิตร และ ดำรงค์ศักดิ์ นาคนิยม
17. 108 ว่านมหัศจรรย์ เล่ม 1-3 (พ.ศ. 2522-2524) โดย เชษฐา พยากรณ์, ส.เปลี่ยนศรี, และ

อุทัยธานี ตามลำดับ

18. ชุมพูนว่านยาและไม้มงคล (พ.ศ. 2524) โดย รังว่านปากช่อง
19. คัมภีร์ว่านและไม้มงคล (พ.ศ. 2524) โดย สนั่น ทวีสมบัติ
20. คู่มือคว่าน (พ.ศ. 2525) โดย โอภาส ขอบเขตต์
21. หนังสือภาพว่านยาไม้ประดับ (พ.ศ. 2525) โดย คงคา ธนาคม
22. ตำราว่านตระกูลกวั๊กแม่ทองใบ (พ.ศ. 2525) โดย พ.ต.ต. เกรียงศักดิ์ สุริโย, ร.ต.อ.พิภพ

เหล่าสินชัย และคณะ

23. ว่าน สมุนไพรไม้มงคล (พ.ศ. 2551) โดย ณรงค์ศักดิ์ ค้านธรรม

รายชื่อเอกสารไม้ประดับ

1. สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย (พ.ศ. 2524) สำนักพิมพ์บ้านและสวน จำนวน 1 ชุด ประกอบไปด้วย 3 เล่ม

2. สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย (พ.ศ. 2550) สำนักพิมพ์บ้านและสวน จำนวน 1 ชุด ประกอบไปด้วย 2 เล่ม

กลุ่มวิชาชีพสมัยใหม่ เป็นกลุ่มที่ไม่ได้สนใจงานโดยตรงหากแต่อยู่ในสายงานที่มีเนื้อหาเรื่อง การใช้หรือการจำแนกเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย อีกทั้งเป็นกลุ่มที่มีแบบแผนการถ่ายทอดที่เป็นระบบ ชัดเจนรวมถึงมีองค์กรรองรับ เอกสารในกลุ่มนี้ได้แก่ ตำราขยายแผนโบราณ, เอกสารทางพฤกษศาสตร์ ของทางราชการ

รายชื่อเอกสารตำรา

1. ตำราพระโอสถพระนารายณ์ (พ.ศ. 2202)
2. จารึกวัดราชโอรส (พ.ศ. 2364)
3. จารึกวัดพระเชตุพน (พ.ศ. 2374)
4. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ (พ.ศ. 2452) โดย พระยาพิสนุประสาธเวช (คง ถาวรเวช)
5. แพทย์ตำบลด (พ.ศ. 2464) โดย พระยาแพทย์พงศา วิศุทธาธิบดี (สุน์ สุนทรเวช)

เอกสารทางพฤกษศาสตร์

1. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เล่ม ๑ ชื่อพฤกษศาสตร์-ชื่อพื้นเมือง. (พ.ศ. 2491) กรมป่าไม้
2. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย: ฉบับชื่อพื้นเมือง-ชื่อพฤกษศาสตร์. (พ.ศ. 2503) กรมป่าไม้
3. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์. (พ.ศ. 2523) กรมป่าไม้
4. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์. (พ.ศ. 2544) ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้, สำนักวิชาการป่าไม้, กรมป่าไม้
5. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๕๗. (พ.ศ. 2557). สำนักงานหอพรรณไม้, สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

6. สารานุกรมพืชในประเทศไทย (ฉบับย่อ) เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา. (พ.ศ. 2559). สำนักงานหอพรรณไม้, สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

7. ชื่อพรรณไม้ในเมืองไทย (พ.ศ. 2525) คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

8. ชื่อพรรณไม้ในเมืองไทย (พ.ศ. 2543) สมาคมศิษย์เก่าวนศาสตร์

9. ความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพรประเทศไทย 1 (พ.ศ. 2559) ส่วนความหลากหลายทางชีวภาพ, สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

10. ความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพรประเทศไทย 2 (พ.ศ. 2559) ส่วนความหลากหลายทางชีวภาพ, สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ว่านในตำราว่าน

การศึกษาว่านจากตำราว่านคือการทำความเข้าใจว่านจากกลุ่มที่เป็นผู้เชี่ยวชาญพื้นบ้าน หรือ folk sector เนื่องจากตำราว่านคือสิ่งอ้างอิงที่เป็นรูปธรรมที่สุดหากไม่นับการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะซึ่งมีปัญหาในความน่าเชื่อถือเนื่องจากโลกทัศน์การแพทย์ที่เป็นเสาหลักที่ค้ำจุนภูมิปัญญาเรื่องว่านไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าถูกปนเปื้อนจากการแพทย์ตะวันตกมาน้อยเพียงใด

ผู้ที่ได้ศึกษาตำราว่านอย่างจริงจังและเรียบเรียงอย่างเป็นระบบเป็นคนแรกและเผยแพร่ผ่านหนังสือในนามของ ชมรมธรรมชาติศึกษา โดย วิชัย อภัยสุวรรณ ได้เขียนหนังสือ พืชที่เรียกว่าว่าน ในชุดธรรมชาติศึกษา งานเขียนชิ้นนี้ถือเป็นเอกสารที่มีการอ้างอิงอย่างแพร่หลายจนกระทั่งในปัจจุบัน แม้หนังสือว่านสมัยปัจจุบันจะไม่ได้แสดงการอ้างอิงอย่างเป็นระบบชัดเจนแต่พบว่าจุดที่ผิดพลาดในงานชิ้นนี้ยังคงปรากฏอยู่ในงานที่คัดลอกและนำมาใช้เป็นข้อมูลโดยไม่ได้ตรวจทานกับหลักฐานชั้นต้นเสมอๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องจำนวนชื่อว่านที่พบในตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ ว่ามี 5 ชื่อ แต่จากการสอบทานหลักฐานพบว่ามี 10 ชื่อ และชื่อผู้แต่งคือพระยาพิศณุประสาทเวช ที่เขียนตกเป็น พระยาพิศประสาทเวช โดย วิชัย อภัยสุวรรณ ได้แบ่งตำราว่านออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ตำราว่านยุคแรก, ยุคใหม่, ยุคปัจจุบัน หลังจากการศึกษาแล้วในงานวิจัยชิ้นนี้จะขอแบ่งช่วงของตำราเป็น 5 ช่วงตามลักษณะความแตกต่างของขนบในการบรรยายดังนี้ ช่วงแรก พ.ศ. 2473-2484 ทั้งหมด 12 ปี 5 ฉบับ, ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2503-2506 ทั้งหมด 6 ปี 5 ฉบับ, ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2508-2516 ทั้งหมด 9 ปี 2 ฉบับ, ช่วงที่ 4 เป็นช่วงสูงสุดของวงการว่าน พ.ศ. 2516-2525 ทั้งหมด 6 ปี 13 ฉบับ, และช่วงสุดท้ายคือหลังจาก พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา

ตำราช่วงแรก พ.ศ. 2473-2484

ระยะเวลา 12 ปี จำนวน 5 ฉบับ ช่วงนี้เป็นช่วงการก่อตัวของว่านที่แยกออกมาจากยา ลักษณะการบรรยายจะเป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์และธรรมเนียมปฏิบัติในการขุดหรือปลูก รวมถึงการบรรยายลักษณะอย่างพอสังเขป เข้าใจว่าในสมัยนั้นความสับสนของต้นไม้มิใช่ไม่ชัดเจนเนื่องจากยังรู้จักกันไม่มาก การบรรยายแบบละเอียดมากๆ จึงไม่จำเป็น อีกประเด็นในการแยกกลุ่มนี้ออกมาเป็นช่วงแรกคือช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน

1. ฉบับแรกคือ ลักษณะว่าน (พ.ศ. 2473) โดยนายจิตร วัฒนะ

ในคำนำเล่มนี้ นายเสถียร นุดยางกูร ได้กล่าวว่าผู้เขียนได้เรียบเรียงจากตำราของเก่า ในเนื้อหา มีการกล่าวถึงกำเนิดของว่านว่ามาจาก และในการเขียนเล่มนี้เป็นการบรรยายลักษณะของต้นว่านเป็นครั้งแรกซึ่งต่างจากตำราว่านที่มุ่งแจ้งด้านองค์ประกอบของตัวยาในการเข้ายาดำรับเป็นสำคัญ เป็นไปได้ว่าก่อนเล่มนี้ได้มีการ “เล่นว่าน” ในลักษณะของสรรพคุณตามที่ตำราได้รวบรวมไว้เป็นเวลาหนึ่งแล้ว อีกทั้งจำนวนการพิมพ์ถึง 1,000 เล่ม ในสมัยที่จำนวนประชากรน้อยกว่าปัจจุบัน 1 เท่า เข้าใจว่าการเล่นว่านจะแพร่หลายพอสมควร ณ เวลานั้น ฉบับนี้มีการกล่าวถึงว่านทั้งหมด 41 ชื่อ สรรพคุณส่วนใหญ่

เป็นด้านเมตตาและแคล้วคลาดเป็นส่วนใหญ่ รวมถึงคำว่ากาฬสัทธิตีที่ไม่ได้ระบุไว้ว่าเป็นอย่างไร และว่านที่มีการกล่าวสรรพคุณเป็นยามีชนิดเดียวคือ ว่านพญานก

2. ฉบับที่สอง **ตำหรับกระบิลว่าน** (พ.ศ. 2475) โดย หลวงประพัฒน์สรพากร (กิมฮวด กาญจนโกสิน)

เป็นหนังสืองานศพ พิมพ์ในงานปลงศพสนองคุณ นางเอี่ยม กาญจนโกสิน ผู้เป็นมารดา ผู้เขียน ในเล่มนี้มีการให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับว่านมากขึ้นจากเล่มแรกมาก โดยเป็นเรื่องของการเก็บข้อมูลจากตำราที่กระจัดกระจายอยู่ และได้ความมาจาก ชาวข่า แบล้าน้ำแม่โขงระวางชานุมาร รวมถึงชาวป่าชาวเขาอื่นๆ เช่น กะเหรี่ยง เขมร ลาว โดยมีการระบุว่าการใช้ว่านนี้ว่า “...ชาวป่าชาวเขาคอยที่ห่างไกลไซ้ยา คนจำพวกนี้ใช้แต่ว่านและรากไม้เป็นพื้น...” และในด้านสรรพคุณด้านอื่นๆ มีการกล่าวว่า “...ที่ว่าอยู่คงกระพันชาตรีนั้น สบสวนชาวป่าก็ว่ามี แต่ไม่มีใครกล้าลองกัน เพราะความเชื่อถือในขั้นนี้ไม่มีใครมีใครนิยม เป็นแต่ปลูกไว้ดูเล่นคงใช้แต่ว่านที่เป็นยาได้กันเท่านั้น...” อีกจุดสำคัญคือมีการกล่าวถึงการ กู้ว่าน เป็นครั้งแรกว่าเป็นการรักษาสรรพคุณของว่านไว้ โดยอธิบายว่าเป็นการรักษาปรอทในตัวว่านไว้เพื่อให้คงสรรพคุณ ในการกู้ว่านจะมีคาถากำกับเป็นภาษาไทยปนอีสานหรือลาวว่า “อมบูชาจะปลูกพญาว่านให้ลูกก็ลูก จะปลูกพญาว่านให้ต้นก็ต้น พญาว่านหนีไปอื่นให้เล่นมาหาหนูนี้เนื้อมาทอดแล้วพันผ้าตีน ออมมสัหะบทน” ฉบับนี้มีการกล่าวถึงว่านทั้งหมด 114 ชื่อ กับพันธุ์ไม้แก้พิษอีก 6 ชนิด สรรพคุณส่วนใหญ่ยังเป็น ว่านเหนียว ว่านยา ว่านเมตตา ว่านคุ้มครอง กลุ่มของว่านยาใช้แก้อาการบาดเจ็บ แก้พิษแมลงสัตว์ สمانแผล รวมถึงแก้จุดเสียดไล่ลมทั่วไป ด้วยความสมบูรณ์ของเนื้อหาในขณะนั้นทำให้ราชบัณฑิตยสถานได้ใช้ ตำหรับกระบิลว่าน เล่มนี้ในการอ้างอิงข้อมูลในพจนานุกรมฉบับแรกของราชบัณฑิตยสถานและของไทยที่เริ่มจัดทำตั้งแต่ปี 2477 จนมาลุล่วงในปี 2493

3. **ตำราพันธุ์ว่านยา 108** (พ.ศ. 2480) โดย ศ.ส.

ชื่อหนังสือเปิดตัวมาแบบชัดเจนว่าเป็น ว่านยา ในเล่มนี้ขอบในการเขียนได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการพรรณนาความศักดิ์สิทธิ์และที่มาของว่าน มาเป็นการบรรยายลักษณะอย่างตรงประเด็นตามข้อความที่หน้าปกว่า “บอกลักษณะและบอกสรรพคุณไว้พร้อม” สรรพคุณของว่านในเล่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการแก้โรค หรือให้แคล้วคลาดจากภัยอันตราย หนังสือพันทางไม่เข้า รวมถึงเมตตา มหานิยม จำนวนชื่อว่านคือ 108+1 ชนิด (ว่านชื่อสุดท้าย ว่านพิเศษ หรือว่านแก้ หรือขอทอง ไม่ระบุเลขลำดับ เข้าใจว่าต้องการให้ตัวเลขจำนวนลงที่ 108

4. **คู่มือนักเล่นว่าน** (พ.ศ. 2480) โดย ล.มหาจันทร์

เป็นเล่มที่ออกในปีเดียวกับ ตำราพันธุ์ว่านยา 108 ของ ศ.ส. การบรรยายของเล่มนี้ยังเป็นลักษณะแบบจาริตเดิม คือท้าวความให้เห็นความเก่าแก่ของว่านต้นนั้นๆ เช่น ว่านเสน่ห์จันทร์ มีผู้รู้จักมาตั้งแต่สมัยขุนวรวงษาธิราช หรือว่านร้อนทองนิยมเล่นกันมากในสมัยพระมหาธรรมราชาซึ่งไม่มีการ

อ้างอิงว่าได้ข้อมูลมาจากที่ใด ลักษณะเด่นของเล่มนี้คือมีความพยายามในการจัดชุด เช่น ว่านเศรษฐีมี 3 จำพวก ว่านเสน่ห์จันทร์มี 3 จำพวก เป็นต้น อีกส่วนที่น่าสนใจคือในการบรรยายชื่อว่านแต่ละต้นจะมีการแบ่งเนื้อหาชัดเจนคือ ที่มา, ประโยชน์, ลักษณะ, และวิธีปลูก จะเห็นได้ว่าผู้เรียบเรียงมีวิธีการเขียนแบบเป็นระเบียบที่ค่อนข้างชัดเจน จำนวนรายชื่อว่านที่กล่าวไว้ทั้งหมด 48 ชนิด

5. ตำหรับสรรพคุณยาไทย (พ.ศ. 2484) โดย ไพฑูรย์ ศรีเพ็ญ

เป็นตำรายาเพียงเล่มเดียวที่มีการบรรยายลักษณะว่าน วิธีในการบรรยายเน้นไปที่ลักษณะและสรรพคุณของว่าน บางตัวเป็นการนำคำบรรยายเดิมมาตัดส่วนอื่นออกเหลือเพียงลักษณะและสรรพคุณ เล่มนี้จะเริ่มมีการบรรยายตัวบ่งชี้ของว่านด้วย “รส” เนื่องจากได้รับอิทธิพลมาจากตำรายาที่มีการชิมประกอบ จำนวนชื่อที่ปรากฏคือ 87 ชื่อ นอกจากนี้ยังมีกบิลไม้ที่รวบรวมลักษณะของไม้ที่เป็นยาแยกจากว่านต่างหาก และสรรพคุณของไม้ในกบิลไม้มีเพียงสรรพคุณทางยาเพียงอย่างเดียว ในช่วงที่ออกหนังสือเล่มนี้ไม่นานไทยก็เข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 วงการว่านก็ได้เงียบลงโดยปริยาย

ตำราช่วงที่ 2 พ.ศ. 2503-2506

ระยะเวลา 4 ปี จำนวน 5 ฉบับ ในระหว่างสงครามบ้านเมืองและประชาชนก็ยิ่งระส่ำระสายดินตระหนกมากขึ้น ว่านเข้ามามีบทบาทในอีกมิติหนึ่งที่ส่งผลมาจากสงคราม ยุคนั้นพระเกจิทั้งหลายจากที่ไชยสถานมหาสถานอ้อยหรือดินเจ็ดป่าช้า มาผสมปนทำเครื่องรางของขลัง ก็ได้เปลี่ยนเครื่องรางในช่วงสงครามจนเกิดพระเนื้อว่านขึ้น ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุของการหายากของโลหะในภาวะสงครามหรือเพราะความเชื่อในเรื่องว่านที่เฟื่องฟูมาก่อนหน้า ทำให้พระเนื้อว่านกลายเป็นนวัตกรรมใหม่ของยุคนั้นทั้งที่ก่อนหน้านี้พระมีแต่เนื้อชินกับเนื้อปูน “แม้แต่ตะปูเก่าๆ ขึ้นสนิมจับเขรอะยังมีราคาแพงถึงกิโลกรัมละแปดบาท” (วิชัย, 2539: 157) จากเดิมช่วงก่อนสงครามตะปูกิโลกรัมละห้าสลึง เกจิในยุคนั้นจะขึ้นชื่อในสรรพคุณด้านคงกระพันชาตรี เนื่องจากมีการสังฆารไปรบในสงครามเป็นระยะ พระเกจิอาจารย์ชุดที่มีชื่อเสียงด้านนี้ในยุคสงคราม เช่น จาด-จง-คง-อี⁶ ที่เขียนพระจะต้องรู้จักดี ส่งผลให้ตำราว่านส่วนหนึ่งต้องอุทิศพื้นที่ให้กับว่านเหนียวหรือว่านที่มีสรรพคุณด้านคงกระพันชาตรี และหลังจากสิ้นสุดสงคราม วงการว่านและบ้านเมืองก็กลับมาฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง ภายในเวลาไม่นานจึงเกิดตำราว่านชุดใหม่ขึ้นมาอีกครั้ง ลักษณะเด่นของชุดนี้คือการเลือกจัดกลุ่มว่านมานำเสนอของตำราว่านจากตำราเดิม ว่านหลายชนิดถูกจัดกลุ่มด้วยมุมมองทางการตลาดที่เลือกจากความต้องการของผู้อ่าน มุมมองแบบสมัยใหม่ที่มองว่านเป็นหมวดเป็นหมู่ เข้ามาแทนที่การนำเสนอแบบไร้ระเบียบเรียงตามตัวอักษร ปิดท้ายด้วยการสืบเข้ามาของโลกแบบวิทยาศาสตร์ที่เข้ามาผสานกับวัฒนธรรมเดิมด้วยการกำกับชื่อวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการติดต่อกับโลกวิทยาศาสตร์ภายนอก

⁶ หลวงพ่อจาด วัดบางกระบือ ปรารังบุรี, หลวงพ่อจง วัดหน้าต่างนอก อโยธยา, หลวงพ่อคง วัดบางกะพ้อม สมุทรสงคราม, และหลวงพ่อดี วัดสัทธิบท ชลบุรี (ผู้เขียน)

6. ตำราคว่านและพระเครื่องพระบรมธาตุ (พ.ศ. 2503) โดย ชัยมงคล อุดมทรัพย์ (โหรญาณ โชติ)

เล่มนี้มีเนื้อหาแบ่งเป็นสองส่วนคือเรื่องของคว่านและเรื่องของพระเครื่องและพระบรมธาตุ ผู้เขียนมาในแนวทางของไสยศาสตร์แบบเต็มตัว มีผลงานที่สำคัญอีกเล่มคือ ตำราไสยศาสตร์ฉบับสมบูรณ์ และตำราการวางลักนาลำเร็จและการให้โหร ในคำนำจะมีการบรรยายถึงความสำคัญและอิทธิฤทธิ์ของคว่านในด้านอภินิหาร ในส่วนของคำอธิบายยังเป็นการคัดลอกจากตำราก่อนหน้ามาเป็นส่วนใหญ่ โดยจำนวนชื่อที่ปรากฏ 112 ชื่อ เป็นที่น่าสังเกตว่าสรรพคุณส่วนใหญ่เป็นทางคงกระพันและแคล้วคลาด กระทั่งว่านเสน่ห์จันทร์ที่เป็นว่านเมตตาเมื่อมาอยู่ในเล่มนี้ก็มีสรรพคุณอยู่คงตามไปด้วย

7. ตำรากบิลว่าน (พ.ศ. 2504) โดย พยอม วิไลรัตน์

ตำราเล่มเล็กฉบับพกพาที่ยังคงวิธีการเขียนตามจารีตมีการบรรยายความศักดิ์สิทธิ์และลักษณะอย่างคร่าวๆ หนึ่งในเล่มนี้คือมีการตีความยุบรวมว่านบางชื่อเข้าด้วยกัน เช่น ว่านมหาเมฆเนื้อสีเขียวอ่อน ถ้าเขียวแก่จะเรียกว่านมรกต ถ้ามีจุดกลางคำจะเรียกใจคำ เป็นต้น และในเล่มนี้มีการแยกยาที่ไม่ใช่ว่านออกมาต่างหาก มีว่านทั้งหมด 184 ชื่อ กับยาอีก 48 ชื่อ จุดที่น่าสนใจคือมีการอ้างอิงสรรพคุณของว่านกับหลักวิทยาศาสตร์

8. ตำราปลูกและดูลักษณะว่าน (พ.ศ. 2505) โดย อุตะมะ สิริจิตโต

ความสำคัญคือเป็นเล่มแรกที่มีภาพต้นว่านประกอบในตำรา เล่มนี้การบรรยายยังคงเป็นแบบจารีต ทว่าจุดเด่นคือการแบ่งว่านออกเป็นกลุ่มต่างๆตามชื่อ เช่น กลุ่มสมุนไพร มี สมุนไพรเล็ก, สมุนไพรหวก, สมุนไพรเลือด ฯลฯ กลุ่มปลาไหล มีปลาไหลเผือก, ปลาไหลสอด, ปลาไหลน้อย, ปลาไหลใหญ่ ฯลฯ จำนวนว่านที่ปรากฏ 167 ชื่อ

9. ตำราว่านวิเศษอันศักดิ์สิทธิ์ (พ.ศ. 2506) โดย อ.ชั้น หาวิธิ

ถือเป็นอาจารย์ว่านชื่อดังในยุคนั้นอีกคน และยังเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการโครงการตามพระราชดำริสวนป่าสมุนไพรมหาหิมาลัยที่เขาหินซ้อนอีกด้วย การบรรยายยังคงเป็นลักษณะจารีต มีว่านทั้งหมด 197 ชื่อ กับสมุนไพรรักษาโรคอีก 8 ชื่อ

10. ตำราว่านกับคุณลักษณะ (พ.ศ. 2506) ของสมาคมพฤกษชาติแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดย นายเลื่อน กัณหะกาญจนะ

เล่มนี้เป็นเล่มที่ถือว่ารวบรวมเอาเนื้อหาของ 9 เล่มก่อนหน้าไว้ในที่เดียวกันโดยไม่ตัดทอนชื่อไหนมีคำอธิบายต่างกันไปเสียทั้งหมด ฉบับนี้ในการพิมพ์ครั้งแรกๆจะขึ้นว่าผู้แต่งคือ หลวงบุเรศ บำรุงการ แต่ฉบับหลังจะเป็นชื่อของ นายเลื่อน กัณหะกาญจนะ แทนโดยระบุในคำนำว่าหลวงบุเรศ บำรุงการเป็นผู้ตรวจทาน จุดเด่นของเล่มนี้คือการเพิ่มชื่อวิทยาศาสตร์เข้าไปด้วย ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่ามีหลายชื่อที่ใส่คำอธิบายไปมาก อย่างไรก็ตามเล่มนี้ถือเป็นเล่มที่ได้รับความนิยม ส่วนหนึ่งคือการจัดมีรายชื่อมากถึง 305 ชื่อ รวมถึงมีภาพมีชื่อวิทยาศาสตร์ ที่จะช่วยมือใหม่(ในสมัยนั้น)ได้มากในการ

แยกแยะว่าชื่อไหนหน้าตาเป็นอย่างไร อีกทั้งข้อมูลประกอบอื่นๆที่สำคัญเช่น กำเนิดว่าน, อิทธิฤทธิ์ของว่าน, วิธีการกั้วว่าน, ฤกษ์ในการกั้วและปลูก, วิธีการปลูก, จนถึงคาถาต่างๆและความรู้ด้านพฤกษศาสตร์เบื้องต้น อาจกล่าวได้ว่าว่านได้เข้าสู่ร่มเงาของพฤกษศาสตร์ในตำราเล่มนี้ ก่อนที่จะหายไปอีกร่วม 20 ปี จึงจะกลับมาสู่ร่มเงาของวิทยาศาสตร์อีกครั้งใน คู่มือคู่ว่าน ของสมาคมว่านแห่งประเทศไทย โดย โอภาส ขอบเขตต์ ในปี พ.ศ. 2525

วิชัย อภัยสุวรรณ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับว่านกับคุณลักษณะไว้ว่า (วิชัย, 2539: 158) “... น่าจะถือได้ว่า เป็นข้อยุติในการสืบหาชื่อว่านกันได้แล้ว เพราะแม้ว่าในหนังสือเล่มนี้จะรวบรวมเอารายชื่อว่านทั้งใหม่และเก่าเข้ามาได้ถึง 302 ชื่อก็ตาม แต่ยังสืบหาชื่อทางพฤกษศาสตร์ของว่านเท่าที่มีอยู่ในเล่มไว้ได้ไม่ถึงครึ่งเล่มเลย นักเล่นว่านรุ่นใหม่ๆในปัจจุบันนี้จะช่วยกันสืบหาด้านหรือพฤกษศาสตร์กันให้ครบถ้วนเสียก่อน จะไม่ดีกว่ามาหาเรื่องตั้งชื่อต้นไม้ใหม่ๆให้เป็นว่านเข้าไปอีกเพื่อให้เกิดความสับสนมากขึ้นเพื่ออะไร” โดยวิชัยสรุปไว้ว่าว่านที่เกิดขึ้นมาหลังหนังสือเล่มนี้ เขาจะไม่ยอมรับว่าเป็นว่าน

ตำราช่วงที่ 3 พ.ศ. 2508-2516

ระยะเวลา 9 ปี จำนวน 2 ฉบับ จุดที่แยกความแตกต่างของ 2 ฉบับนี้ออกมาคือเรื่องของการบรรยาย กล่าวคือการบรรยายหลังจากนี้จะละเอียดมาก มีการบรรยายลักษณะของต้นที่ชัดเจน เช่น ตัวอย่างการเปรียบเทียบว่านชื่อเดียวกันในตำรา 2 ช่วงดังนี้ (นำมาเฉพาะส่วนที่พูดถึงลักษณะ)

ตาราง 1 เปรียบเทียบการบรรยายในตำราว่านต่างยุค

ตำราว่านกับคุณลักษณะ (พ.ศ. 2506)	ตำรากบิลว่านฉบับสมบูรณ์ (พ.ศ. 2508)
ว่านนางมาควดิ หรือ ว่านมหาโชค ลักษณะ ใบเขียวเป็นมัน ก้านเขียว ใบมีส่วนคล้าย ใบพลูหรือใบโพธิ์ฤๅษี หักกลมๆ เนื้อข้างในหุ้มสี ขาว ออกดอกในเวลาต้นปี คือในเดือนอ้าย หรือ เดือนยี่ครั้งเดียว ต้นและใบเท่ากัน เงามีเท่ากัน ดอก สีขาวคล้ายสาลี่	ว่านกวกนางมาควดิ ลักษณะ ลำต้นเป็นกาบก้าน ขาวพื้นดิน ใบคล้าย ใบพาย พื้นใบมีสีเขียวอ่อน ที่หน้าใบมีลายเป็น เส้นเห็นชัด ที่โคนปีกใบเป็นหู ห้วเหมือน หอมหัวใหญ่ ปลายใบไม่จุ่มมาก ส่วนดอกนั้น เหมือนกวกพุทธเจ้าหลวงทุกอย่าง ผิดกันที่ตอนใต้ ของดอกมีเขียวอ่อน และกลีบไม่บานมาก คุณสมบัติเช่นเดียวกัน (บางคนเรียกกวกใบพาย)

เมื่อเปรียบเทียบและสันนิษฐานจากคำบรรยายที่ละเอียดมากสามารถเข้าใจได้ว่าลักษณะการเขียนคำบรรยายของตำราหลัง "ตำราว่านกับคุณลักษณะ" เป็นต้นมาเป็นการเขียนที่เริ่มจากเลือกต้นที่คิดว่าตรงตำรามาแล้วตั้งต้นบรรยายลักษณะของต้นนั้นๆทั้งรายละเอียดเดิมและรายละเอียดอื่นๆที่ไม่ได้กล่าวถึงในตำราก่อนหน้า

11. ตำรากบิลว่านฉบับสมบูรณ์ (พ.ศ. 2508) โดย ร.ต. สวึง กวีสุทธิ์ ร.น.

ตำราเล่มนี้ถือเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของตำราว่านในเวลาต่อมา เป็นครั้งแรกที่การบรรยายที่ถี่จนบการบรรยายเดิมที่ยึดตามแบบจารีตต่อกันมาได้แทนที่ด้วยการบรรยายแบบชัดเจนและละเอียดจนแทบจะเห็นภาพต้นนั้นๆ รวมถึงจำนวนของภาพถ่ายจำนวนมาก อนุมานว่าการเขียนไม่ได้เรียบเรียงการบรรยายมาจากตำราเก่าทั้งหมดว่าผสมกับการดูต้นจริงๆที่ผู้เขียนมีครอบครองอยู่แล้วจึงเป็นจุดๆอย่างละเอียด จำนวนชื่อในเล่มนี้ทั้งหมด 217 ชื่อ โดยเล่มนี้ได้เพิ่มว่านกลุ่มสำคัญคือการเข้ามาของ กวักทองใบหรือกวักแม่ทองใบ ที่ต่อมาจะกลายเป็นตำราว่านเฉพาะกลุ่มเพียงชนิดเดียวในปี พ.ศ. 2525

12. กบิลว่าน 108 (พ.ศ. 2516) โดย สมาน คัมภีร์ และทัศนาศ ทศนมิตร

การเข้าสู่การว่านครั้งแรกของ สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ ที่ต่อมาจะผลิตตำราว่านที่สำคัญตามมามาก 3 เล่ม ในเล่มนี้มีการบรรยายในลักษณะเดียวกับ ตำรากบิลว่านฉบับสมบูรณ์ (พ.ศ. 2508) คือเป็นการบรรยายจากการเห็นต้นจริงๆ ผู้เขียนจะต้องมีตัวต้นกับตัวก่อนที่จะบอกลักษณะของต้นนั้นๆ ความสำคัญของเล่มนี้คือเป็นเล่มแรกที่มีภาพประกอบทุกต้น จำนวนทั้งหมดในเล่มคือ 108 ชื่อ

ตำราช่วงที่ 4 พ.ศ. 2521-2525

ระยะเวลา 5 ปี จำนวน 13 ฉบับ ในขณะที่ แสง เพชรศิริ เริ่มเขียน “สารพัดว่าน 108” ลงในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ทุกวันจันทร์ นั้น ในเวลาเดียวกัน เศรษฐา พยากรณ์ ได้เขียน “ตะลุยกว่าน” ลงในนิตยสารมหัศจรรย์ อาจถือเป็นช่วงสูงสุดของวงการว่านก็ได้เพราะในช่วงเวลานั้นๆเพียง 6 ปี ได้มีการผลิตตำราเกี่ยวกับว่านออกมาจำนวนมาก ปลุกวงการว่านให้ตื่นขึ้นอีกครั้งและน่าจะเป็นการ “ตื่นว่าน” ที่รุ่งเรืองที่สุดในประวัติศาสตร์ว่านไทยก็ได้เนื่องจากถึงกับมีการถ่ายทอดการประกวดว่านทางโทรทัศน์เป็นครั้งแรกคืองาน “มหกรรมสินค้านานาชาติ” ที่มีการประกวดว่านนานาชาติ ณ สวนอัมพรวันที่ 26-30 กันยายน 2523

จากการสัมภาษณ์คนขายหนังสือ (ไม่ประสงค์ออกนาม. 2557) ที่สนามหลวงได้ความว่าในช่วงเวลานั้นตลาดว่านได้ตั้งแต่วัดมหาธาตุมาจนถึงสนามหลวงอยู่ในยุครุ่งเรืองสุดขีด แผงขายว่านใหญ่โตมีคนซื้อมากมายทุกวัน จนทำให้ตำราว่านในขณะนั้นขายดีมาก โดยเฉพาะเล่มที่มีภาพถ่ายสี ไม่ว่าจะเป็นของ เศรษฐา พยากรณ์ หรือของ แสง เพชรศิริ โดยเฉพาะหนังสือของ เศรษฐา พยากรณ์ ว่ากันว่ามีความต้องการสูงมากเสียจนเจ้าตัวสามารถเลือกไม่ขายให้แผงที่มาขอซื้อหากไม่พอใจ อีกสาเหตุ

หนึ่งคือการหาซื้อได้ยากของตำราว่านยุคก่อนปี พ.ศ. 2516 เนื่องจากขาดช่วงในการออกหนังสือติดต่อกันถึง 6 ปี ทำให้วงการว่านตื่นขึ้นอย่างสมบูรณ์จากตำราจำนวนมากในช่วงเวลานี้

ในช่วงนี้จะขอนำเสนอจากตัวผู้เขียนเป็นหลักแทนที่จะเสนอจากตัวเล่ม เนื่องจากรูปแบบและเนื้อหาของแต่ละท่านใกล้เคียงกันมาก ทว่ามีจำนวนมากหลายฉบับ โดยนักเขียนตำราหลักมีทั้งสิ้น 10 ท่านดังนี้

13. เชษฐา พยากรณ์

หมอดูชื่อดังย่านฝั่งธนบุรีที่เขียนคอลัมภ์ลงในนิตยสาร “มหัศจรรย์” รายสัปดาห์ ก่อนจะรวมเล่มเป็น อภินิหารว่านศักดิ์สิทธิ์ เล่ม 1-2 (พ.ศ. 2521) ตามมาด้วย ตะลุยกงว่าน เล่ม 1-2 (พ.ศ. 2522) และ หนังสือชุด 108 ว่านมหัศจรรย์ เล่ม 1 (พ.ศ. 2522) ที่มีคำบรรยายพร้อมภาพที่ชัดเจนอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน จุดเด่นของ เชษฐา คือภาพหัวและเนื้อที่มีการผ่าให้เห็นสีเนื้อ รวมถึงข้อมูลในเรื่องฤกษ์ยามและอาคมต่างๆ ขณะที่จุดด้อยคือการที่เห็นแต่หัวไม่เห็นคั่นนั่นเอง นอกจากหนังสือว่านแล้ว เชษฐา พยากรณ์ยังผลิตงานที่ถือว่าเป็นชิ้นสำคัญคือ ตะลุยกงบอน เล่ม 1-2 (พ.ศ. 2524) หนังสือทั้งหมดที่กล่าวมา มาพร้อมกับภาพถ่ายสีที่สวยงาม ชัดเจนเต็มหน้า วงการว่านตื่นขึ้นอีกครั้ง นอกจากเขียนหนังสือแล้ว เชษฐา พยากรณ์ ยังขายว่านอีกด้วย

14. แสง เพชรศิริ

นอกจาก เชษฐา พยากรณ์ แล้ว แสง เพชรศิริ ก็หนึ่งในอาจารย์ว่านแห่งยุคหลังลูกศิษย์สาย อาจารย์ มา เครื่องทองดี จากโคกสำโรง ลพบุรี ในขณะที่ เชษฐา เขียน ตะลุยกงว่าน ลงนิตยสาร มหัศจรรย์ แสง ก็เขียน สารพัดว่าน 108 ลงในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ทุกวันจันทร์ จนมารวมเล่มเป็น สารพัดว่าน? เล่ม 1-2 ว่านในตำรา อ.แสง นั้นนักเรียนว่านยอมรับว่าตรงกับคำอธิบายมากที่สุดใกระบวนตำราว่านในยุคที่มีภาพถ่ายสีเป็นต้นมา

15. ทศนา ทศนมิตร

อดีตผู้เขียนร่วมของ กบิลว่าน 108 (พ.ศ. 2516) มาครั้งนี้เขียนร่วมกับ ดำรงค์ศักดิ์ นาคนิยม เขียนสารานุกรมว่านไทย ฉบับสมบูรณ์ (พ.ศ. 2523) หนังสือเล่มนี้มีการแบ่งหมวดหมู่สรรพคุณของว่านอย่างชัดเจนตั้งแต่สารบัญได้แก่ ภาคเมตตา, ภาคอยู่ยงคงกระพันชาตรี, ภาคว่านประเภทอำนาจ, ภาคว่านประเภทสมุนไพร ในทุกส่วนจะมีประวัติของว่านตามสรรพคุณนั้นๆ ซึ่งผู้เขียนไม่ได้เปิดเผยว่าได้ข้อมูลมาจากไหนอย่างไร ส่วนที่น่าสนใจในหนังสือคือในหัวข้อเรื่อง “อนาคตว่าน” ได้มีการเปรียบเทียบวงการว่านกับกล้วยไม่ว่าถึงจุดสูงสุดและกำลังจะเป็นขาลง ด้วยสาเหตุของการนำไม้นอกเข้ามาตีว่านไทยด้วยการตั้งชื่อให้ใกล้เคียง (ผู้เขียนสะท้อนแนวคิดนี้ออกมาผ่านชื่อหนังสือที่ระบุชัดเจนว่า “สารานุกรมว่านไทย”) และนอกจากนี้ตำนานว่านผิบบิ นางพญาหงษา จากพม่าก็เผยแพร่ผ่านเล่มนี้เป็นครั้งแรกนั่นเอง

13. ส.เปลี่ยนศรี

ในช่วงหลังผู้ที่เขียน ตะลุยคงว่าน ลงในมหัศจรรย์ ได้เปลี่ยนจาก เชษฐา พยากรณ์ มาเป็น เจ้าอวาสวัดท่าราบ ราชบุรี ในนามปากกาว่า ส.เปลี่ยนศรี ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านสมุนไพรดีมากท่านหนึ่ง จนมารวมพิมพ์เป็น 108 ว่านมหัศจรรย์ เล่ม 2 (พ.ศ. 2524) ให้ภาพที่ชัดเจนทั้งต้นและหัวเล่มหนึ่งทีเดียว อนึ่งในความเห็นของผู้เขียน ได้มีการกล่าวถึง “ผู้เห็นแก่ได้” ที่ได้นำเอา “ต้นไม้ไร้สาระ” เข้ามาปะปน เป็นอีกจุดหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของวงการจนมีผู้ที่เข้ามาหาประโยชน์มากมายทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้อง

14. อุทัย ธาณิ

ผู้เขียน 108 ว่านมหัศจรรย์ เล่ม 3 (พ.ศ. 2524) ประวัติของผู้แต่งไม่ปรากฏชัดเจนว่ามีประเด็นสำคัญในเล่มคือการแสดงทัศนะว่าว่านสามารถเพิ่มขึ้นได้ โดยไม่ต้องจำกัดอยู่แค่ในตำราเก่า ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าจะสะท้อนกระแสของสังคมในขณะนั้นเกี่ยวกับเรื่องว่านใหม่หรือว่านสวมชื่อซึ่งผู้เขียนพยายามตอบได้ด้วยแนวคิดที่นำเสนอว่าทำไมจึงจะเพิ่มไม่ได้

15. รั้งว่านปากช่อง

ชุมนุมว่านยาและไม้มงคล เขียนโดย “รั้งว่านปากช่อง” หรือ “บัว ปากช่อง” นางสาว “ป้าบุญช่วย” แห่งรั้งว่านบุญช่วย เนื้อหาเน้นไปที่ว่านที่มีสรรพคุณทางยาและสรรพคุณอื่นๆ วิธีการเขียนเป็นระบบชัดเจน โดยในแต่ละต้นจะแบ่งเป็น ลักษณะ ประโยชน์ วิธีปลูก จำนวนว่านที่กล่าวถึง 120 ชื่อ มีการสอดแทรกความเห็นของผู้เขียนเกี่ยวกับการตั้งว่านใหม่ แสดงให้เห็นถึงเบาะแสเรื่องนี้ในสมัยนั้นอีกเช่นกัน และรั้งว่าน บุญช่วยก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีอาชีพขายว่านในขณะนั้น

16. สนั่น ทวีสมบัติ

ท่ามกลางกระแส “ตื่นว่าน” ในช่วงปี พ.ศ. 2521-2525 บุคคลที่มีส่วนสำคัญอีกท่านหนึ่งคือ สนั่น ทวีสมบัติ โดยมีบทบาทในการผลักดันให้ว่านเข้ามาอยู่ในกระแสหลักผ่านสื่อที่ทรงพลังอย่างทีวี สนั่น คือผู้ที่นำการประกวดว่านถ่ายทอดสดออกอากาศทั่วประเทศ ได้ผลิตตำรา คัมภีร์ว่านและไม้มงคล ในเล่มนี้มีการนำไม้ในตระกูลสวาน้อยประแบ่งเข้ามาในสารบบของว่าน เช่น ตระกูลกระทิงต่างๆ ตระกูลช้างต่างๆ และสนั่น ทวีสมบัติก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีร้านขายต้นไม้เป็นของตัวเองในย่านบางขุนนนท์

17. คงคา ธนาคม

คงคา ธนาคม ร่วมกับ อ.หล่อ ชันแก้ว ร่วมกันเขียน หนังสือภาพว่านยา-ไม้ประดับ (พ.ศ. 2525) ที่ให้รายละเอียดอย่างที่ไม่เคยมีเล่มใดให้มาก่อนคือ ให้ภาพทั้งต้นและดอก คาดว่าได้รับอิทธิพลจากแนวการจำแนกแบบพฤกษศาสตร์ที่ใช้ดอกเป็นตัวชี้วัด ในเล่มนี้นอกจากว่านแล้วยังมีอีกส่วนที่เป็นไม้ประดับหรือไม้มงคล ในส่วนนี้เข้าใจว่าเป็นไปตามกระแสของตลาดที่เริ่มรับไม้มงคลที่ไม่ใช่ว่านเข้ามาในปริมาตรของต้นไม้ที่มีสรรพคุณทางเมตตา อาจถือว่าไม้มงคลเป็นการเปิดช่องให้สามารถเพิ่มไม้

ใหม่ๆเข้ามาใจปริณมทลของไม้ศักดิ์สิทธิ์ หนังสือเล่มนี้มีภาพที่สลับกันหลายแห่ง ในด้านขนบการนำเสนอมีความคล้ายกับ คู่มือคู่ว่าน ที่ อ.หล่อ จะร่วมเขียนอีกเล่มในเวลาอันใกล้

18. โอกาส ขอบเขตต์

ปี 2525 อาจารย์หนุ่มจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่จบมาด้วยวิทยานิพนธ์เรื่องว่านทั้งปริญญตรีและโท ได้แก่ การศึกษาลักษณะภายนอกและประโยชน์ของว่านบางชนิด (พ.ศ. 2511 คณะวนศาสตร์) และ สันฐานวิทยาของว่านบางชนิดในวงศ์พลับพลึง (พ.ศ. 2514 คณะวิทยาศาสตร์) ได้จับมือกับ อ.หล่อ ชันแก้ว นายกสมาคมว่านแห่งประเทศไทยคนแรก จากห้วยจรเข้ม นครปฐม ร่วมกันผลิตตำราชื่อ คู่มือคู่ว่าน ที่มาพร้อมภาพสีกว่า 400 ภาพ เล่มนี้เป็นเล่มที่เน้นการบอกลักษณะเป็นสำคัญสมกับชื่อว่าเป็นคู่มือคู่ว่าน มีการบอกลักษณะพร้อมภาพประกอบที่ชัดเจนทั้งใบจรดหัว/ราก รวมถึงมีการนำหลักพฤกษศาสตร์ในการเรียกชื่อส่วนประกอบของต้นไม้ม้าชี้แจงให้เป็นความรู้อีกด้วย ว่านในหนังสือเล่มนี้จะเรียกกันว่าสาย อ.หล่อ ตามชื่อเจ้าของสวนว่านต้นที่นำมาถ่ายภาพ ว่านทั้งหมดที่ปรากฏรวมทั้งสิ้น 308 ชื่อ มากที่สุดเท่าที่เคยมีมาในอดีต ในส่วนของรายละเอียดเนื้อหาจะพบว่ามีว่านเก่าๆหลายชื่อที่หายไปและแทนที่ด้วยว่านที่มาเป็นชุด เช่น กลุ่มเสน่ห์จันทร์ที่มีเป็นจำนวนมากถึง 15 ชื่อ และยังมีต้นที่คล้ายเสน่ห์จันทร์แต่มาในชื่ออื่นๆอีกเช่น โพธิ์ศรี เสน่ห์จักร พลุพินทุ รวมแล้วกลุ่มที่โครงสร้างใกล้เคียงเสน่ห์จันทร์มีถึง 24 ชื่อ ข้อนี้เป็นจุดที่นักเล่นว่านบางส่วนไม่ยอมรับชื่อที่เพิ่มเติมมาเป็นจำนวนมากนี้

19. พ.ต.ต. เกรียงศักดิ์ สุริโย, ร.ต.อ. พิภพ เหล่าสินชัย

ตำราว่านตระกูลกวักแม่ทองใบ (พ.ศ. 2525) เล่มนี้ถือเป็นตำราเล่มสุดท้ายที่มีความชัดเจนในเนื้อหา ที่ไม่ได้คัดลอกของเก่ามาดัด-เติม และเป็นเล่มที่เป็นว่านเพียงกลุ่มเดียวคือกลุ่มแม่ทองใบเพียงเล่มเดียวในหมู่ตำราว่านทั้งหมด ผู้เขียนทั้งสองท่านมาในฐานะตัวแทนของ ชมรมว่านกลุ่มข้าราชการตำรวจ แม้วักแม่ทองใบจะเป็นว่านที่เพิ่งปรากฏใน ตำรากบิลว่านฉบับสมบูรณ์ (พ.ศ. 2508) และเริ่มมีมากขึ้นในตำราเล่มต่อมา แต่ไม่เคยได้รับการจัดกลุ่มเป็นกลุ่มเดียวกันจนมาถึงตำราเล่มนี้ กวักแม่ทองใบ จัดกลุ่มโดยใช้มุมมองแบบพฤกษศาสตร์โดยใช้โครงสร้างภายนอกและอาจจะรวมถึงดอกในการนับรวมต้นนั้นๆเข้าในกลุ่ม สำหรับกลุ่มที่สะสมกวักแม่ทองใบนั้น จะถือเล่มนี้เป็นสำคัญในรายการว่านทั้ง 39 ต้น การบรรยายลักษณะในเล่มนี้ทำได้เป็นระบบมาก โดยแต่ละต้นจะให้ข้อมูลชัดเจน ตั้งแต่ลักษณะทั่วไป หัว ลำต้น ก้านใบ ตัวใบ ดอก หลังจากตำราเล่มนี้ก็ไม่มีตำราที่มีความโดดเด่นในด้านเนื้อหาอีกเลยจนปัจจุบัน

ตำราในช่วงสุดท้ายคือตั้งแต่ พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา ตำราในช่วงนี้จะเป็นการคัดลอกตำราเก่ามาเขียนใหม่เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากในความเข้าใจของคนทั่วไป ว่านคือของที่มีมาแต่เก่า การสร้างว่านขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักฐานจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ในส่วนนี้จะไม่ลงรายละเอียดในด้านเนื้อหาเนื่องจากมีจำนวนเอกสารกระจายจำนวนมากและเนื้อหาเป็นการจับของเก่ามาเรียงใหม่ตามรสนิยมของ

ผู้เขียน ทว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตในช่วงปี พ.ศ. 2554 ได้เกิดสังคมว่านออนไลน์แผ่มาในเว็บบอร์ดไม้ประดับอย่าง magnoliathailand.com และตามมาด้วยยูทูปเรื่องของ Facebook ในเวลาหลังจากนั้นไม่นาน วงการว่านกลับตื่นขึ้นมาอีกครั้งด้วยความเร็วของข้อมูลข่าวสารระดับความเร็วแสงที่ทำให้คนทั่วไปได้ Post-Like-Comment-Share ว่านของตนเองอย่างครึกครื้น

ว่านในโลกออนไลน์เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างรวดเร็ว รุนแรง และแพร่หลาย ทุกคนสามารถกลายเป็น อาจารย์ว่านได้ด้วยโพสต์หรือแชร์ภาพที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับว่าน ในทางกลับกันกลับพบว่าความหลากหลายในด้านข้อมูลที่ทะลักและทะลุทะลวงกลับไม่สามารถทำให้อยู่ในทิศทางเดียวกัน การเกิดกลุ่มว่านทางเลือกขึ้นจากการที่มีกลุ่มเดียว คือร่องรอยของการสมานทางความคิดที่แตกต่างจากกลุ่มเดิม วงการว่านเข้าสู่ยุคที่การตีความกลายเป็นสิ่งของสาธารณะที่สามารถทำลายได้ด้วยข้อมูลและการตีความใหม่ๆ รวมถึงความนิยมในการพยายามที่จะจำแนกว่านด้วยวิธีทางพฤกษศาสตร์ทำให้ผู้ที่เล่นว่านในแนวเดิมไม่สามารถตอบคำถามบางมิติของว่านให้กับคนในกลุ่มได้

การเล่นว่านตามตำรา และ ปรากฏการณ์ ตาเขย

สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นมาในยุคว่านออนไลน์คือ "ตาเขย" กล่าวคือในปี 2551 ในเว็บ blog ยุคนูกบิกของไทยคือ gotoknow.org ได้มีท่านหนึ่งใช้ชื่อว่า "ซาน" ได้เข้ามาพูดถึงการเล่นว่านตามตำราอย่างเคร่งครัดด้วย 3 กระทั่งที่เรียกได้นำเอาเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานว่านในหนังสือ ธรรมชาติศึกษา: พืชที่เรียกว่าว่าน ของ วิชัย อภัยสุวรรณ มาเล่าใหม่ได้อย่างแพร่หลาย โดยก่อนหน้านี้แทบจะไม่มีใครกล่าวถึงงานของ วิชัย อภัยสุวรรณ เลยด้วยซ้ำ โดยกระทั้งของ ซาน ทั้ง 3 ได้แก่ ตอนที่ 1 ว่าด้วย "ตำราว่าน", ตอนที่ 2 "ตำราว่าน" ยุคปัจจุบัน, และ ตอนที่ 3 "ชื่อว่าน" ที่นักเล่นว่านทุกคนต้องยอมรับ ซึ่ง "ซาน" ท่านนี้ต่อมาก็คือ "ตาเขย" แห่งเว็บพันทิปที่ว่ากันว่าแม่นยำมากที่สุดท่านหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ตาเขยซึ่งเป็นอดีตข้าราชการกรมป่าไม้ที่เคยเขียนแล้วและเป็นผู้ที่อยู่ในช่วง "รุ่งเรือง" ของว่าน ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบรรยากาศการเล่นว่านว่าปัจจุบันแตกต่างจากสมัยรุ่งเรืองของว่านมาก โดยเฉพาะข้อมูลในการจำแนกว่านแต่ละประเภทและสิ่งที่สำคัญคือการเพิ่มขึ้นของว่านจากตำราเดิมเป็นจำนวนมาก เช่น ว่านгимเจ็ง ว่านบานเย็นดอกขาว (เดิมเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์แต่ไม่ได้มีคำเรียกว่าเป็นว่าน) เป็นต้น

ว่านในตำรายา

แม้ว่าว่านจะมีชื่อว่าเป็นยาก็ตาม แต่ในตำรายากลับพบว่านเป็นส่วนประกอบในตำรับยาน้อยมาก การศึกษาตำรายาได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ยาหลวง และยาวัด ซึ่งเป็นแหล่งที่รวมของผู้มีความรู้สามารถอ่านออกเขียนได้ ในขณะที่ตำรายาของชาวบ้านนั้นยังไม่พบหลักฐาน เข้าใจได้ว่าผู้ที่อ่านออกเขียนได้ ย่อมอยู่ในวังหรือในวัดเป็นส่วนใหญ่ ในส่วนของตำรายาจะศึกษาในฐานะของ กลุ่ม

วิชาชีพสมัยใหม่ (professional sector) เนื่องจากอาชีพหมอมิแบบแผนการถ่ายทอดและมีสถานะทางสังคมที่ชัดเจน

ในช่วงแรกก่อนที่จะมีตำราว่านอย่างเอกเทศนั้น เอกสารที่กล่าวถึงว่านจะเป็นเอกสารทางการแพทย์เป็นส่วนใหญ่ เช่น ตำราพระโอสถพระนารายณ์ (พ.ศ. 2202), จารึกวัดราชโอรส (พ.ศ. 2364), จารึกวัดพระเชตุพน (พ.ศ. 2374), แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ (พ.ศ. 2452) โดยพระยาพิสนุประสาทเวช (กงถาวรเวช), แพทย์ด้าบล (พ.ศ. 2464) โดยพระยาแพทย์พงศา วิศุทธาธิบติ (สุน์ สุนทรเวช) โดยไม่ศึกษาเอกสารหลังจากนี้เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงในจักรวาลวิทยาด้านการแพทย์เป็นตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบจากการยุติการผลิตยาแผนโบราณของกองโอสถในปี 2485 ซึ่งในแบบแผนของแพทย์แผนตะวันตกในช่วงแรกนั้นไม่มีว่านเป็นเภสัชชาติใดๆทั้งสิ้น

ตำรายาในอดีตจะพบว่าแบ่งเป็นคัมภีร์ต่างๆ มีการจดบันทึกในใบลานและนำมาชำระรวบรวมในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เรียกว่าเวชศาสตร์ฉบับหลวงและแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ โดยเนื้อหาจะเป็นตำราแพทย์แบบจาริต เป็นเวลาเพียงไม่นานร่องรอยของแพทย์ตะวันตกก็เข้ามาให้พบได้ในตำราแพทย์ที่เรียบเรียงโดยคนไทย หนังสือแพทย์ด้าบล คือหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าในสมัยนั้นกระแสการแพทย์แบบตะวันตกได้ครอบงำระบบสาธารณสุขโดยรัฐ แพทย์ด้าบลพิมพ์ขึ้นมาเพื่อให้แพทย์ที่อยู่ประจำพื้นที่ห่างไกลสามารถทำการรักษาประชาชนเบื้องต้นได้โดยไม่ต้องนำเข้ามายังส่วนกลาง เช่น การทำคลอดก็เป็นการอธิบายถึงระยะการก่อตัวของทารกในครรภ์แทนที่จะเป็นคัมภีร์มหาโชตรัตนังก่อน เนื้อหาทั้งตัวยาในหนังสือเห็นได้ว่าสาหรณูปโภคของไทยในขณะนั้นพร้อมใช้การแพทย์แบบตะวันตกเรียบร้อยแล้ว แต่ในสมัยนี้ตำรายังไม่แยกระหว่างตำราเภสัชกับตำราแพทย์ดังเช่นการศึกษาแบบตะวันตก แพทย์ขณะนั้นคือ ผู้วินิจฉัย-ปรุงยา-และจ่ายยา ต่างจากแพทย์ตะวันตกที่หน้าที่ปรุงยาคือเภสัชกร ส่วนแพทย์คือวินิจฉัยโรคให้ถูกและจ่ายยาให้ถูกโรค ล่วงมาอีกไม่นานตำรายาที่ออกสู่ท้องตลาดก็แยกเนื้อหาระหว่างเภสัชกรรมและเวชกรรม

คำว่า "ว่าน" พบในเอกสารที่เก่าที่สุดราวปีพุทธศักราช 2202 ใน ตำราพระโอสถพระนารายณ์ ซึ่งในเอกสารนั้นกล่าวเพียงแต่ชื่อว่าเป็นส่วนประกอบในตำรับยาจากหมอที่เข้ามาถวายการรักษาสมเด็จพระนารายณ์และมีการจดบันทึกไว้ ชื่อว่านที่ปรากฏมีทั้งหมด 10 ชนิด ได้แก่ หว่านไข่เห่น้ำ, หว่านน้ำ, หว่านบุษราคัม, หว่านเปราะ, หว่านเปราะป่า, หว่านพระกระาบ, หว่านพระตะบะ, หว่านพระตะหิง, หว่านพระผั่ง, หว่านพันชน (สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. 2555) ทั้งหมดไม่มีการอธิบายถึงลักษณะหรือสรรพคุณใดๆทั้งสิ้น นอกจากนี้ในตำราแพทย์อื่นๆก็มีปรากฏชื่อว่านเป็นส่วนประกอบ เช่น จารึกวัดราชโอรสฯ ปรากฏชื่อว่าน 7 ชนิด ว่านกีบแรด, ว่านขุ่มเพชร, ว่านน้ำ, ว่านเปราะ, ว่านเปราะป่า, ว่านเพชรโองการ, และ ว่านร้อนทอง (สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. 2558) ; จารึกวัดโพธิ์ ปรากฏชื่อว่าน 12 ชนิด ว่านกรงทอง, ว่านกีบแรด, ว่านนางคำ, ว่านน้ำ, ว่านเปราะ, ว่านเปราะป่า, ว่านมหาเมฆ, ว่านร้อนทอง, ว่านสากเหล็ก, ว่านหางจระเข้, ว่านหางช้าง, ว่านอิน (สำนัก

คุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. 2557b), (สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. 2557c) หรือแม้กระทั่งตำราแพทย์ยุคหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างแพทย์จารีตและแพทย์ตะวันตกอย่าง **ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์** ก็ปรากฏชื่อว่น 14 ชนิด ห้วนกิบเรด, ห้วนไข่น้ำ, ห้วนนางคำ, ห้วนน้ำ, ห้วนน้ำแดง, ห้วนเปราะ, ห้วนเพชรโองการ, ห้วนร้อนทอง, ห้วนถาปีประสมแล้ว, ห้วนสากเหล็ก, ห้วนสีเสียด, ห้วนเสมา, ห้วนหางช้าง, ห้วนเหลือง (พิศณุประสาทเวช. 2529a), (พิศณุประสาทเวช. 2529b) ตำรายาล้วนมีชื่อว่นประกอบอยู่ทั้งสิ้นหรือจะกล่าวให้รัดกุมกว่าคือร่องรอยของว่นสามารถพบได้ในตำรายา จากหลักฐานนี้อาจกล่าวได้ว่า ณ เวลานั้นว่นคือกลุ่มพืชที่ใช้เป็นยา ทว่าในปัจจุบันจากการสำรวจงานวิจัยกลับพบว่าการวิจัยเรื่องว่นที่เกี่ยวข้องกับยาเพียง 3 ชนิด ได้แก่ ว่นชัคมดลูก ว่นหางจรเข้ ว่นน้ำ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. 2558: ออนไลน์) แม้ว่าว่นยุคแรกจะเกิดมาพร้อมกับยาแต่ปัจจุบันยาส่วนน้อยมากที่จะมีว่นเป็นส่วนประกอบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสังคมและการแพทย์

ว่นในเอกสารพฤกษศาสตร์

เอกสารทางพฤกษศาสตร์เกิดขึ้นจากการรับวิทยาการทางด้านพรรณไม้และพฤกษศาสตร์มาจากตะวันตก หลังจากมีการจัดระเบียบความรู้โดยชนชั้นนำตั้งแต่ช่วงรัชสมัยพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เอกสารทางพฤกษศาสตร์เป็นเอกสารที่ออกโดยหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงคือกรมป่าไม้ ถือว่าเป็นตัวแทนของ กลุ่มวิชาชีพสมัยใหม่ (professional sector) เช่นกัน โดยมีรายการดังต่อไปนี้

1. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เล่ม ๑ ชื่อพฤกษศาสตร์-ชื่อพื้นเมือง (พ.ศ. 2491) กรมป่าไม้ มีชื่อว่นปรากฏทั้งหมด 106 ชื่อ
2. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย: ฉบับชื่อพื้นเมือง-ชื่อพฤกษศาสตร์ (พ.ศ. 2503) กรมป่าไม้ มีชื่อว่นปรากฏทั้งหมด 165 ชื่อ
3. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ (พ.ศ. 2523) กรมป่าไม้ มีชื่อว่นปรากฏทั้งหมด 174 ชื่อ
4. ชื่อพรรณไม้ในเมืองไทย (พ.ศ. 2543) คณะวนศาสตร์ มีชื่อว่นปรากฏทั้งหมด 95 ชื่อ
 1. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ (พ.ศ. 2544) กรมป่าไม้ มีชื่อว่นปรากฏทั้งหมด 208 ชื่อ
 1. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ (พ.ศ. 2557) หอพรรณไม้ มีชื่อว่นปรากฏทั้งหมด 262 ชื่อ

ลักษณะการบรรยายของรายชื่อพรรณไม้ทุกเล่ม จะไม่มีการบอกลักษณะใดๆ หากแต่มีการกำกับชื่อทางพฤกษศาสตร์ไว้อย่างชัดเจน ชื่อว่าในเอกสารกลุ่มนี้มีความแตกต่างจากชื่อว่าในตำราว่าอย่างเด่นชัดมาก กล่าวคือว่าในรายชื่อพรรณไม้มีลักษณะเป็นชื่อง่ายๆ ไม่ซับซ้อน มักไม่เป็นคำบาลี/สันสกฤต เช่น ว่านส้ม ว่านลิ้นเหี้ย ว่านนอนหลับ ว่านฮู้(รื้อ) เป็นต้น ต่างจากชื่อว่าในตำราว่านจะเป็นชื่อที่ยาวและส่วนใหญ่เป็นคำบาลี/สันสกฤต เช่น ว่านทิพยเนตร ว่านญาณรังสี ว่านกงจักรพระอาทิตย์ ว่านพระยามือเหล็ก เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งเป็นว่านที่มีชื่อเฉพาะเป็นคำๆ เช่น ว่านหอมคำ ว่านกำแพงเจ็ดชั้น ว่านนางคุ้ม เป็นต้น ซึ่งการเก็บข้อมูลของเอกสารกลุ่มนี้จะเป็นการสอบถามจากคนในพื้นที่เพื่อจับคู่ชื่อพื้นเมืองกับชื่อทางพฤกษศาสตร์จึงไม่ได้ให้รายละเอียดใดๆทั้งด้านการใช้งานและด้านการบรรยายลักษณะ

ตาราง 2 ตัวอย่างเปรียบเทียบชื่อว่าในตำราว่านและรายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย โดยเลือกช่วงปีที่ใกล้เคียงกัน

ตัวอย่างชื่อว่าจากเอกสารพฤกษศาสตร์ รายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ พ.ศ. 2503	ตัวอย่างชื่อว่าตำราว่าน ตำราคุณลักษณะว่าน และวิธีปลูกว่าน พ.ศ. 2506
1. ว่านกล้วย	1. ว่านกงจักรพระอาทิตย์
2. ว่านกำมูป	2. ว่านกระจายหางคอก
3. ว่านกีบม้า	3. ว่านกระแจะจันทร์
4. ว่านไก่ลาย	4. ว่านกระทุ้เจ็ดแบก
5. ว่านข้าวเหนียว	5. ว่านกำแพง ๗ ชั้น
6. ว่านคางคก	6. ว่านเกราะเพชรไพฑูรย์ หรือเกราะเพชรพระยา
7. ว่านงาช้าง	7. ว่านขุนแผนสกดทัพ
8. ว่านงู	8. ว่านครรภมาลาน้อย
9. ว่านใจดำ	9. ว่านจักรพรรดิ หรือ ว่านมหาจักรพรรดิ
10. ว่านดอกดิน	10. ว่านจำว่าน หรือ ว่านพระยาว่าน
11. ว่านตูมบูบ	11. ว่านเจ้าน้อยมหาพรหม หรือ ว่านพระยาข้าง
12. ว่านนกคุ้ม	12. ว่านฉัตรพระพรหม หรือ ฉัตรพระอินทร์
13. ว่านนกแอ่น	13. ว่านไชยมงคล หรือ ว่านศรีคันไชย
14. ว่านนอนหลับ	14. ว่านหญ้า ณ รังมี
15. ว่านน้า	15. ว่านดาบ نارายณ์

ตาราง 2 (ต่อ)

ตัวอย่างชื่อบานจากเอกสารพฤกษศาสตร์ รายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ พ.ศ. 2503	ตัวอย่างชื่อบานตำราว่าน ตำราคุณลักษณะว่าน และวิธีปลูกว่าน พ.ศ. 2506
16. ว่านผักบุ้ง	16. ว่านถอนดอกโมกษศักดิ์
17. ว่านพร้าว	17. ว่านท้าวชมพูหนังแห้ง
18. ว่านพังพอน	18. ว่านทิพย์เนตร
19. ว่านหญ้าแพรก	19. ว่านเทพราชวน
20. ว่านไฟไหม้	20. ว่านนายชัยแบ่งภาค
21. ว่านมีดญี่ปุ่น	21. ว่านนางพญาหงษ์ทอง
22. ว่านขานกแว	22. ว่านนางมาควดี หรือ ว่านมหาโชค
23. ว่านลาย	23. ว่านพระยาอังกูลี
24. ว่านลิ้นเหี้ย	24. ว่านเพชรไพรวัลย์
25. ว่านเลือดแห้ง	25. ว่านเพชรหึง
26. ว่านส้ม	26. ว่านพุทธรักษา
27. ว่านสามเหลี่ยม	27. ว่านมหาลาภ หรือ ว่านหงสาวดี
28. ว่านหอมแดง	28. ว่านล้อมท้วมฤดี หรือ ว่านล้อมท้วมฤดี ๕๐๐
29. ว่านหอย	29. ว่านสรนารายณ์
30. ว่านหวานอน	30. ว่านสรรพการ หรือ ว่านสรรพกร
31. ว่านหนูเสือ	31. ว่านสามกษัตริย์ หรือ ว่านขุนแผน
32. ว่านอ้อยช้าง	32. ว่านเสน่ห์จันทร์มหาโพธิ์
33. ว่านอายเหี่ยว	33. ว่านเสวตฉัตร
34. ว่านอุณ	
35. ว่านฮั่ว	
36. ว่านฮากปิ่น	

จุดที่น่าสังเกตคือรสนิยมในการตั้งชื่อของว่านทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ว่านที่ปรากฏในเอกสารทางพฤกษศาสตร์จะเป็นชื่อที่ง่ายใช้คำไทยและคำถิ่นในการนำมาตั้งชื่อ แตกต่างจากว่านที่พบในตำราว่านที่จะเป็นชื่อบาลีสันสกฤตที่มีกลิ่นอายของชนชั้นนำที่นิยมการใช้คำ

บาลีและสันสกฤตรวมไปถึงคำขยายที่แสดงให้เห็นการรวมกลุ่มของพืช เช่น เสน่ห์จันทร์แดง เสน่ห์จันทร์ขาว เสน่ห์จันทร์ดำ เสน่ห์จันทร์ทอง เสน่ห์จันทร์หอม เสน่ห์จันทร์มหาโพธิ์ เป็นต้น ซึ่งลักษณะการบรรยายการรวมกลุ่มของว่านนี้มักไม่ค่อยพบในว่านในตำราทางพฤกษศาสตร์ที่เก็บข้อมูลจากพื้นที่จริงและมีการอ้างอิงพื้นที่เก็บข้อมูลอย่างชัดเจน

ว่านในหนังสือไม้ประดับ

หนังสือที่ถือว่าเป็นตำราหลักของวงการไม้ดอกไม้ประดับคือเบาะแสที่สำคัญสำหรับกลุ่มที่เป็นกลุ่มสามัญชน (popular sector) ที่สามารถให้ข้อมูลถึงการรับรู้ความเป็นว่านจากกลุ่มที่ไม่ใช่ผู้เล่นว่านโดยตรง คือ สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย ในเครือสำนักพิมพ์บ้านและสวนซึ่งออกหนังสือในลักษณะของผู้เชี่ยวชาญด้านการแต่งบ้านในสไตส์ต่างๆ รายชื่อเอกสารที่เลือกมาเป็นหนังสืออ้างอิงสำหรับกลุ่มผู้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ โดยเลือกมา 2 ชุดดังนี้

1. สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย (พ.ศ. 2524)

- 1.1 เล่มหนึ่ง มีชื่อว่านปรากฏทั้งหมด 42 ชื่อ
- 1.2 เล่มสอง มีชื่อว่านปรากฏทั้งหมด 69 ชื่อ
- 1.3 เล่มสาม มีชื่อว่านปรากฏทั้งหมด 1 ชื่อ

2. สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย (พ.ศ. 2550)

- 2.1 เล่มหนึ่ง มีชื่อว่านปรากฏทั้งหมด 12 ชื่อ
- 2.2 เล่มสอง มีชื่อว่านปรากฏทั้งหมด 25 ชื่อ

เนื้อหาทั้งสองชุดนั้น ไม่มีการกล่าวถึงเนื้อหาด้านความศักดิ์สิทธิ์ใดๆ มีเพียงการบรรยายลักษณะของว่าน วิธีปลูกและขยายพันธุ์เป็นหลัก ว่านกลายสถานะเป็นต้นไม้ที่ไม่มีใครรู้จักหรือรู้จักในฐานะไม้ประดับที่มีชื่อขึ้นต้นว่าว่านเท่านั้น จุดน่าสนใจของเอกสารกลุ่มนี้คือการอ้างอิงจาก "ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย" ของกรมป่าไม้เป็นสำคัญ ไม่มีการอ้างอิงจากตำราว่านใดๆ นอกจากนี้ทุกชื่อยังต้องมาพร้อมกับชื่อทางพฤกษศาสตร์กำกับไว้อย่างชัดเจนเสมอ

ว่านในพจนานุกรม

พจนานุกรมถือเป็นหลักฐานสำคัญของความพยายามในการรวมความหมายที่ปรากฏในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งเป็นการรวบรวมเพื่อกลุ่มสามัญชน (popular sector) เช่นเดียวกัน เนื่องจากพจนานุกรมจะมีความหมายเบื้องต้นและไม่มี ความหมายในเชิงลึกมาก การรวบรวมจะใช้การอ้างอิงจากแหล่งต่างๆ เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต จะใช้การอ้างอิงจาก ตำหรับกระบิลว่าน (พ.ศ. 2475) โดย หลวงประพัธ สรรพากร

แม้จะมีคำนิยามของศัพท์ "ว่าน" ในพจนานุกรมตั้งแต่ฉบับแรกคือ **A Dictionary of the Siamese Language** แต่เล่มที่รายชื่อว่านและคำอธิบายลักษณะปรากฏอยู่มีอยู่เล่มเดียวก็คือ **อักขรานุชรินทร์** (Dictionary of the Siamese Language by D. B. Bradley) ที่มีชื่อว่านอยู่ 9 ชื่อ ดังนี้

1. ว่านกะลือ, คือของเป้นต้นว่านเช่นว่านนั้น, ถ้าคนเอาหมูแขวนไว้เอาหมูวางข้างล่างแล้วยึดเชียวลงมากิน เพราะวิไลยกะลือมันเป็นธรรมดา

2. ว่านกิบแรด, คือของเป้นต้นว่านสัณฐานดังกิบที่เท้าแรดนั้น

3. ว่านค้ำคก, คือต้นว่านเช่นว่า, แต่หัวมันมีผิวย่นๆครุกระอยู่ดูเหมือนหนังค้ำคก

4. ว่านต่างๆ, คือของที่ต้นมันขึ้นมา, เช่นต้นขมิ้นแลต้นข่ามีหัวใต้ดินนั้น

5. ว่านน้า, คือต้นว่านเกิดอยู่ในน้ำริมตลิ่ง, ต้นใบมันคล้ายต้นเข้าใบเข้านั้น

6. ว่านเพ็ชหลัก, คือต้นว่านเกิดบนบกติดอยู่กับต้นไม้, เขามีฤทธิ์อาจจะให้อาหารหลักไปได้

นั้น

7. ว่านเพ็ชกลับ, คือว่านเกิดติดอยู่กับต้นไม้, เขามันมีฤทธิ์ยังอาหารให้กลับได้นั้น

8. ว่านเพ็ชหิง, คือต้นว่านเกิดที่บกติดกับต้นไม้, ว่านมันมีฤทธิ์มากนัก, ถ้ามันมาแล้วเหมือนลมพายุใหญ่ต้นไม้แลเข้าเรือนล้มวินาศไป

9. ว่านหนูมาน, คือต้นว่านมีหัวง่า, เช่นหัวลิงที่มันอ้าปากอยู่, เขาทำยาได้บ้างนั้น

ตั้งแต่ราชบัณฑิตได้เข้ามาจัดทำพจนานุกรมเองในปี พ.ศ. 2493 เอกชนก็ลดบทบาทในการทำพจนานุกรมลง แต่ยังมีประปรายเช่น พจนานุกรมฉบับมติชนซึ่งรวมคำในสังคมที่ไม่มีในฉบับราชบัณฑิต หลังจากปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาแม้ว่าราชบัณฑิตยังมีการบรรยายว่านในแบบเดิมที่เหมือนกับปี พ.ศ. 2493 อยู่ เช่น ในหน้า 95 "กำแพงขาว ชื่อว่านชนิดหนึ่ง ใบคล้ายหมากผู้หมากเมีย ต้นและใบเขียว มีลายดั่งว่านเสือ แต่ลายเบา มีพรายปรอท หัวเหมือนกระชาย ฝักรากกลมทอดไปขาว หัวมีกลิ่นหอม ใช้อยู่ยงเขียวขานอง, อีกชนิดหนึ่งเรียก มายาประสาน เป็นว่านประสานบาดแผล. (กบิลว่าน)." ทว่าในเล่มเดียวกันก็ได้มีการกำกับชื่อพฤกษศาสตร์ลงในคำอธิบายความหมาย เช่น หน้า 739 "ว่านน้า; ว่านชนิดหนึ่ง (Acorus calamus) พืชในวงศ์ Acaaceae ชอบขึ้นอยู่ในที่ลุ่ม มีกลิ่นฉุนแรง" หลังจากนั้นเป็นต้นมาว่านมักจะมีคำอธิบายเป็นชื่อพฤกษศาสตร์เสมอๆ ไม่มีคำบรรยายลักษณะในเอกสารกลุ่มพจนานุกรม

ว่านในเอกสารอื่นๆ

นอกจากเอกสารที่เป็นตำรายาและตำราว่านแล้ว ยังพบร่องรอยของว่านในเอกสารอื่นๆ ได้แก่ กฎหมายตราสามดวง และ วรรณคดีขุนช้างขุนแผน ซึ่งทั้งคู่เป็นเอกสารในสมัยรัตนโกสินทร์ รวมถึงพจนานุกรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 ใน กฎหมายตราสามดวง มีการกล่าวถึงว่านใน พระอัยการเบ็ดเสร็จ (พระอัยการเบดเสร็จ) อยู่ใน 2 มาตรการดังนี้

มาตราหนึ่ง ผู้ใดสอนท่านว่าเป็นลัทธิขงจื้อ 23 (ว่าน/ชา) รัฐวิเทศคุณกระทำทำให้ท่านตาย พิจารณา
มิเป็นสังฆแลหากเทศสอนท่านดั่งนั้นท่านให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ แล้วให้ไหมขอรับคำตัวผู้สอน ถ้าเป็นสังฆผู้
สอนท่านให้ท่านผู้รู้คุณว่านขงจื้อจะละกลลอบขงจื้อนั้นเสีย เพราะมันจะทำไปภายหน้า ส่วนทรัพย์สิ่งสินมัน
นั้นให้อาจารย์พระคลังหลวงจณสิน

มาตราหนึ่ง (คำ/ว่า/ตุ) ท่านว่าลัทธิขงจื้อว่านขงจื้อวิเทศคุณกระทำทำให้ท่านตายถ้าเป็นสังฆจริงดั่งนั้น
ให้ถามเอาครูมันด้วยมา (ตัว/ครู) มันเสียให้ตกตามกัน ถ้ามิเป็นสังฆแลมันเสกสัน (คำ/ว่า/ตุ) แก่ท่านให้ลงโทษ
ทอนมันแล้วให้ไหมเท่าตัวมันผู้ (คำ/ว่า/ตุ) ท่านนั้น

ส่วนใน ขุนช้างขุนแผน มีการกล่าวถึงพีชที่มีอิทธิฤทธิ์ในตนเองเดียวกับที่ว่าเป็น ทว่าไม่มี
การใช้คำว่า ว่าน อย่างชัดเจนคงมีแต่การกล่าวถึงชื่ออย่าง กระแจะจันทน์ ซึ่งปัจจุบันเล่นเป็นว่านกัน
นอกจากนี้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2493 มีการกล่าวถึงว่านประปรายหลายแห่ง
ตัวศัพท์ของคำว่า ว่าน เองนั้น ได้ให้ความหมายสั้นๆ เพียงว่า พีชที่มีหัวบ้าง ไม่มีหัวบ้าง ใช้เป็นยาบ้าง
ใช้อยู่ยงคงกระพันชาตรีบ้าง

ส่วนในเอกสารของราชการยุคหลังที่มีการกล่าวถึงว่านก็ได้แก่หนังสือรายชื่อพรรณไม้แห่ง
ประเทศไทย ของกรมป่าไม้ ทั้งฉบับที่เรียบเรียงโดยพระยาวิจิตรนันทน์ (โต โกเมศ) และของ เต็ม สมิตินันท์
นันทน์ ก็มีการกล่าวถึงว่านประกอบกับชื่อวิทยาศาสตร์

กรอบความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรก (Genealogy)

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ย้อนไปในอดีตเพื่อค้นหาคำตอบ จึงหลีกเลี่ยงวิธีวิทยา
แบบวิทยาแบบประวัติศาสตร์ได้ยาก ในงานชิ้นนี้เลือกใช้วิธีแบบ genealogy ในหลายเหตุผลซึ่งไม่
สอดคล้องกับวิธีวิทยาแบบประวัติศาสตร์ทั่วไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการศึกษาประวัติศาสตร์แบบ
Hegelian ในสองสามประเด็นคือ ผู้วิจัยไม่เชื่อว่าประวัติศาสตร์เดินไปในลักษณะเข้าสู่จุดหมายบางสิ่ง
(teleology) ไม่ได้เดินไปในทิศทางที่เรียกว่าดีขึ้นหรือแย่ลง หากแต่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงที่ได้ตอบ
กับเงื่อนไขรอบด้านเท่านั้น มากกว่านั้นเงื่อนไขที่ว่าตั้งอยู่บนการรับรู้ของผู้รับ ซึ่งอาจหมายถึงการได้รับ
อิทธิพลจากวาทกรรมชุดแล้วชุดเล่า การเปลี่ยนแปลงจึงไม่ได้เป็นไปในลักษณะต่อเนื่อง ค่อยเป็นค่อย
ไป เรียบเนียน หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบทันทีทันควัน การเปลี่ยนแปลงของว่านแต่ละประเด็น
เกิดบนช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อาจจะส่งผลหรือไม่ส่งผลมาจากอดีต หรือไปยังอนาคต ปรากฏการณ์ที่
เกิดขึ้นเป็นเพียงผลจากปะทะของวาทกรรมชุดต่างๆ ที่ส่งผลซึ่งกันและกัน หน่วยวิเคราะห์จึงอยู่ที่
การศึกษาว่าวาทกรรมนั้นผลิตขึ้นมาอย่างไร และคงอยู่อย่างไร

ระบบการดูแลสุขภาพ (Healthcare System)

Arthur Kleinman (1980) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพว่ามีความแตกต่างที่แบ่งออกเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสามัญชน (popular sector) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญพื้นบ้าน (folk sector) และกลุ่มวิชาชีพสมัยใหม่ (professional sector) ในแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะเฉพาะตัวในแบบจำลองความเจ็บป่วย (explanatory model) ตั้งแต่การให้ความหมายของอาการเจ็บป่วย, ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุ, การตัดสินใจวิธีการรักษา, จนถึงแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ป่วยและผู้รักษา

ในการศึกษางานชิ้นนี้ความสำคัญของระบบวัฒนธรรมที่แบ่งเป็นสามกลุ่มจะทำให้เห็นการเคลื่อนที่ข้ามไปมาระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมโดยเรียงตามลำดับของเวลาคือ

1. ช่วงก่อกำเนิดความหมาย เป็นช่วงที่ความเป็นว่านอยู่ในกลุ่มที่เป็นสามัญชน ก่อตัวจากการทดลองใช้ ความเชื่อ สะสมจนกลายมาเป็น ความเชื่อร่วม (collective belief) ในสังคม เมื่อถึงจุดที่มีความแพร่หลายมากพอจึงมีกลุ่มวัฒนธรรมแบบใหม่เข้ามารองรับชุดความรู้ใหม่เพื่อทำหน้าที่ส่งผ่านความรู้ต่อไป ว่านก่อตัวจากพืชที่มีสรรพคุณเป็นยา โดยคำว่ายายังมีความหมายถึงสิ่งที่กินเพื่อประโยชน์ในการป้องกันสิ่งคุกคามรอบตัวในยุคนั้นๆ

2. ช่วงส่งผ่านความรู้ เป็นช่วงที่ว่าเป็นที่รู้จักในวงกว้างด้านสรรพคุณในทางยามากเสียจนมีการใช้งานที่เป็นวัฒนธรรมร่วม ในแง่หนึ่งเมื่อมีประชากรที่ยึดถือเรื่องนี้เป็นสำคัญย่อมตามมาด้วยการตั้งผู้ที่เชื่อว่ามีความรู้ในเรื่องว่านขึ้นมาทำหน้าที่ในการควบคุมใช้งานให้มีประสิทธิภาพ รวมไปถึงทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ไปยังรุ่นต่อไป กลุ่มคนเหล่านี้จะกลายมาเป็นผู้เชี่ยวชาญพื้นบ้านที่มีหน้าที่ยุติความขัดแย้งหรือไขข้อสงสัยในเรื่องว่านต่อไป

3. ช่วงเปลี่ยนผ่านสถานะ เมื่อการรักษาอาการป่วยมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเป็นการรักษาในวัง ยาจึงเปลี่ยนความหมายไปให้แคบลงเหลือเพียงในด้านของการรักษาโลก ทั้งคุณสมบัติด้านไสยศาสตร์อื่นๆให้เหลือในคำศัพท์บางคำเช่น ยาเสน่ห์ ยาแฝด เป็นอาทิ ลักษณะของวังหรือศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองที่มีลักษณะการเลือกรับวัฒนธรรมแบบคัดค้านทั้งจาก ทำให้ว่านสูญเสียสถานะในการเป็นยารักษาโรคให้กับเภสัชชาติตัวอื่นๆจากท้าวสารทิศที่มีคุณสมบัติดีกว่าในการรักษาโรค ว่านถูกจำกัดบริเวณให้เหลือแต่ในชายขอบของศูนย์กลาง มีบางส่วนที่สามารถแทรกตัวขึ้นมาปรากฏในตำรับยาบ้าง เช่น ว่านน้ำ ว่านร้อนทอง ฯลฯ

4. ช่วงรอยต่อ เป็นช่วงที่หลังจากความรู้เรื่องว่านกับการแพทย์ได้สถาปนาอย่างแพร่หลายและมั่นคงกับสังคมจบจนมาพบกับการปะทะทางวัฒนธรรมชุดใหม่ที่มีพลานุภาพมากขึ้นที่เรียกว่า กลุ่มมืออาชีพ หรือ professional sector ว่านและยาในตำรับการแพทย์แผนโบราณทั้งหมดไม่สามารถแทรกตัวขึ้นมาในกลุ่มใหม่ได้ส่งผลให้เกิดการเสียดสถานะทางสังคมหรือเรียกว่าเป็นสูญญากาศทางวัฒนธรรมของพืชกลุ่มว่านที่ไม่มีพื้นที่ในการใช้งานได้อย่างเดิม ยาแผนโบราณกลายเป็นยาทางเลือกสำหรับผู้ที่ไม่

รักษาด้วยแผนปัจจุบันไม่หายรวมถึงผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบการแพทย์สมัยใหม่ได้ มีต้องกล่าวถึงว่าที่เป็นตัวเลือกรองอยู่แล้วกลายมาเป็นตัวเลือกอันดับสามหรือสี่ไปทันที

5. ช่วงฟื้นฟู หลังจากว่าไม่สามารถมีสถานะในกลุ่มมีอาชีพสมัยใหม่ ซึ่งเป็นวิชาชีพแพทย์ได้แล้วนั้น ว่าน ได้กลับมา มีสถานะทางวัฒนธรรมอีกครั้งในยุคต้นว่านราวปี พ.ศ. 2473-2526 การกลับมาของว่านในครั้งนี้เป็นการกลับมาในฐานะต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหารย์เป็นของตนเอง หาได้กลับมาในฐานะว่านยาเดิมไม้ แม้ว่าว่านจะมีความชอบธรรมในการอ้างอิทธิฤทธิ์เหนืออิทธิฤทธิ์ปาฏิหารย์ด้านไสยศาสตร์ ทว่าสถานะของไสยศาสตร์กลับไม่ได้รับการยอมรับอย่างเปิดเผยในสังคมที่พุทธเถรวาทมีบทบาทในการกำหนดศีลธรรมให้แก่พลเมือง ว่านจึงอยู่ในฐานะอิทธิฤทธิ์เหลือเกินไม่เข้าค่ายไม่ออกกับบทบาทใหม่ที่ต้องปิดบังท่ามกลางวัฒนธรรมกระแสหลักคือพุทธเถรวาท

แนวคิดรัฐเวชกรรม (Medical State)

แนวคิดรัฐเวชกรรม ของ ทวีศักดิ์ เผือกสม เพื่ออธิบายวัตถุประสงค์ในการจัดสาธารณสุขของรัฐ ว่ามีจุดประสงค์ในการเข้ามามีอำนาจในร่างกายของพลเมือง และการเลือกระบบสาธารณสุขแบบ BioMedical มาใช้นั้น ช่วยในการเข้าควบคุมโดยการตัดวงจรของการพึ่งพาตนเองของพลเมืองลงไปจนต้องเข้าหาระบบสาธารณสุขของรัฐได้อย่างไร การควบคุมร่างกายของพลเมืองเป็นไปโดยมุ่งหวังประสิทธิผลทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ผลผลิตจะส่งผลกระทบต่อความมั่งคั่งของรัฐ ระบบรัฐสมัยใหม่จึงมีหน่วยงานเพื่อควบคุมร่างกายของพลเมืองโดยเฉพาะที่เรียกว่าสาธารณสุข ที่ไม่ใช่สุขภาพส่วนบุคคล หากแต่เป็นสุขภาพของสาธารณะหรือรัฐ ความสมบูรณ์ของประชากรยึดโยงกับความมั่งคั่งของรัฐอย่างแยกไม่ออก และรัฐมีมุมมองที่จะเชิดชูแพทย์แผนตะวันตกมากกว่าแพทย์แผนไทยทำให้องคาพยพทั้งหลายที่โยงกับการแพทย์แผนไทยต้องพบกับความยากลำบากในการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม

แนวคิดลำดับขั้นความต้องการ (Hierarchical Needs)

Hierarchical Needs ของ Abraham Maslow เพื่ออธิบายกลไกในการตัดสินใจเลือกเข้ารับบริการสาธารณสุขของประชาชน การตัดสินใจเลือกเข้ารับบริการใดๆ ไม่ได้มีปัจจัยเพียงเพื่อการหายจากโรคเท่านั้น หากแต่มีจุดประสงค์รองเพื่อ “แสดงตัวตน” หรือ “เลือกข้าง” ของผู้เข้ารับการรักษาอีกด้วย จะเห็นว่าพัฒนาการการให้ความหมายของว่านนั้นเดินตามขั้นของความต้องการเป็นลำดับ ตั้งแต่ความต้องการเพื่อเอาชีวิตรอดท่ามกลางความคุกคามทั้งหลาย มาเป็นการมีอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติทั้งอำนาจที่ทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยอันตรายไปจนถึงความมีเสน่ห์ท่ามกลางหมู่มิตรทั้งหลายที่เรียกว่าเมตตามหานิยม เหล่านี้คือความต้องการของคนที่จะได้รับการยอมรับจากสังคม ไม่ว่าจะด้วยเครื่องมือชนิดใดก็ตาม ทั้งความประพุดติ หรือสิ่งเร้าลับเหนือธรรมชาติ

แนวคิดความเป็นอื่น (the Other)

สังคมไทยเมื่อเข้าสู่ยุคสมัยอย่างใหม่ (modernized state) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 ได้เกิดความพยายามในการจัดวางอัตลักษณ์ของตนเองทั้งเพื่อให้เกิดการยอมรับจากผู้ที่อยู่สูงกว่าหรือที่เรียกว่า คิวิลไลซ์ (civilized) จากฝรั่งหรือ "ยุโรป" ในอีกด้านหนึ่งความเป็นอื่นของไทยท่ามกลางเพื่อนบ้านในฐานะเจ้าจักรวรรดิก็เป็นการมองเพื่อนบ้านรวมถึงชนกลุ่มน้อยในลักษณะที่มองจากระดับที่สูงกว่าในเวลาเดียวกัน จะเห็นได้ว่าในสายของชนชั้นนำสยามได้จัดแบ่งลำดับชั้นสูงต่ำและมีได้เป็นความสัมพันธ์ที่ราบเรียบเสมอกันในทางสังคมเลย (ธงชัย. 2560: (19)) ดัง

เพื่อใช้เป็นกรอบในการมองและอธิบายในประเด็นความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่เกิดขึ้นจากการรับการรักษาในระบบสาธารณะสุขแบบต่างๆ การแบ่งแยกระบบการแพทย์เป็น “ยุคปัจจุบัน” นั้นมีนัยยะของการกดทับทางสังคมโดยการผลักให้อีกระบบกลายเป็น “เป็นอื่น” รวมถึงการกีดกันให้ความรู้อีกชนิดหนึ่งกลายเป็นของเฉพาะสำหรับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งในที่นี้หมายถึงคนชายขอบ ในอีกด้านหนึ่งที่เป็นเรื่องของศีลธรรม ศาสนาถูกตีตราให้เป็นสิ่งเหลวไหลไม่น่าเชื่อถือ การนับถือศาสนาอย่างเปิดเผยเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ในสังคมที่มีพุทธแบบเถรวาทเป็นใหญ่ การสร้างความเป็นอื่นถูกนำเสนอผ่านทั้งด้านความล้าหลังและความมั่งมีไร้ซึ่งศีลธรรมอันดีการสร้างความเป็นอื่นเป็นกระบวนการที่มีมาอย่างต่อเนื่องของสังคมไทยโดยงานวิจัยนี้จะนำเสนอความสัมพันธ์ของความเป็นอื่นและความศักดิ์สิทธิ์ของว่านว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร

แนวคิดวาทกรรมโต้กลับ (Counter-Discourse)

วาทกรรมโต้กลับเป็นการต่อสู้ทางวัฒนธรรมหมายถึงการสร้างวาทกรรมขึ้นมาเพื่อต่อต้านวาทกรรมที่กดทับอยู่ โดยนำแนวคิดนี้มาจากสังคมที่อยู่ในยุคหลังอาณานิคม (post-colonialism) ซึ่ง Partha Chatterjee ได้กล่าวไว้ใน The Nation and Its Fragments: Colonial and Postcolonial Histories (1993) ว่าสังคมที่ถูกกดทับจะมีความพยายามในการสร้างตัวตนของผู้ที่อยู่ภายใต้อาณัติของเจ้าอาณานิคมหลายรูปแบบ แบบหนึ่งคือการสร้างสำนึกในสิ่งที่เรียกว่า โลกทางจิตใจ (spiritual domain) เพื่อมาคัดง้างกับ โลกทางวัตถุ (material domain) อันเป็นความเจริญที่จับต้องได้ ชาวอาณานิคมที่ถูกกดทับทางด้านวิทยาการได้ชูสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจเพื่อสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจภายใต้โลกแห่งจิตใจเฉกเช่นเดียวกับที่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ตอบโต้วิทยาการตะวันตกและคริสตศาสนาด้วยสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรมของพุทธ ที่มีความสูงส่งทางด้านจิตใจเหนือว่าศีลธรรมแบบคริสตศาสนา (ธงชัย วินิจจะกูล. 2560: 20) ทำให้มีความชอบธรรมที่จะเลือกรับเอาเพียงวิทยาการจากโลกทางวัตถุแต่ไม่รับศีลธรรมแบบคริสตศาสนา (spiritual domain) การแยกมิติทั้งสองออกจากกันคือการสร้างพื้นที่ใหม่ที่ทำให้ชาวอาณานิคมรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมเดิมของตนแม้ว่าจะรู้สึกอ่อนแอว่าตะวันตกในด้านอำนาจก็ตาม (ทวีศักดิ์ เผือกสม. 2541: 304) ในสังคมไทยพุทธศาสน์แผนใหม่รวมถึงการแพทย์แผน

ตะวันตกได้เข้ามาทำทาสยุมิปัญญาโบราณอย่างรุนแรง การเสื่อมความนิยมของจารีตทำให้เกิดความพยายามที่จะต่อสู้ในทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับการสร้างคำว่ากาแฟโบราณที่เกิดขึ้นมาเพื่อต่อสู้กับกาแฟสด ภูมิปัญญาเรื่องวณนพฤษศาสตร์มาใช้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือกล่าวคือ การพิสูจน์ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ตะวันตกแล้วได้ผลสรุปออกมาเหมือนกับความเชื่อเดิม จะทำให้ความเชื่อเดิมมีความชอบธรรมในสังคมมากขึ้น

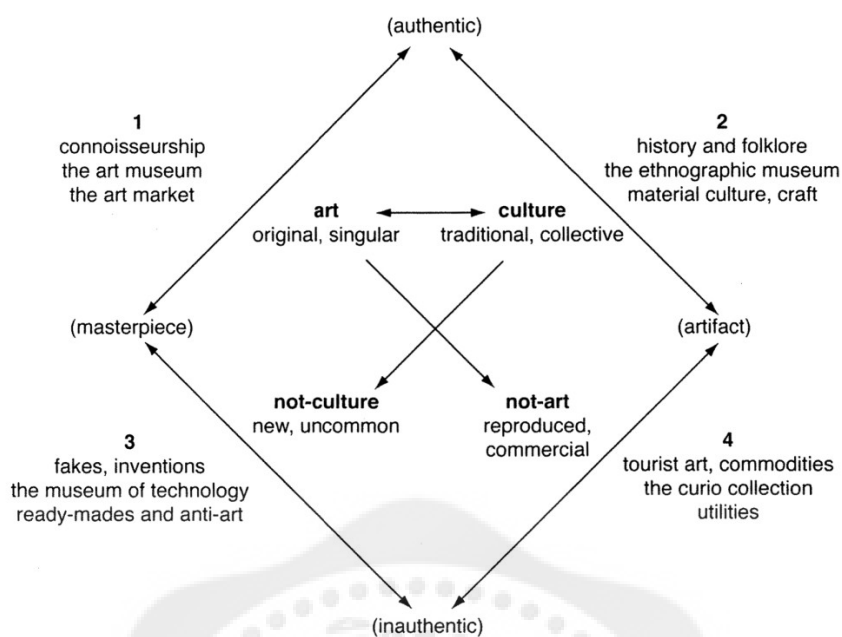
แนวคิดเรื่องสิ่งซ้อนทับ (Simulacra)

Jean Baudrillard ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องสถานะเหนือจริง (hyperreality) ที่เมื่อ "ความจริง" (real) ถูก "ตัวแทน" (sign) ทำซ้ำจนถึงจุดที่กลายมาเป็นความจริงอีกชุดหนึ่งจนกระทั่งเราไม่สามารถแยกได้ว่าอะไรเป็นจริง (real) และอะไรเป็นสิ่งจำลอง (simulation) โดยเรียกสิ่งนั้นว่าสิ่งซ้อนทับ (simulacra) ซึ่งมีสถานะความจริงเทียบเท่ากับสิ่งตั้งต้น โดยมีลำดับขั้นการเกิดขึ้นดังนี้ (Baudrillard, 1988: 170)

1. ขั้นแรกคือการที่ "ตัวแทน" (sign) นำเสนอ "ความจริง" (reality)
2. ขั้นต่อมา "ตัวแทน" ปกปิดและบิดเบือน "ความจริง"
3. ขั้นต่อมา "ตัวแทน" ปกปิดความไม่มีอยู่ของ "ความจริง"
4. ขั้นสุดท้าย "ตัวแทน" ตัดขาดจาก "ความจริง" เกิดเป็น "สิ่งซ้อนทับ" (simulacrum) อย่างสมบูรณ์

แบบจำลอง ศิลปะ-วัฒนธรรม (the Art-Culture System)

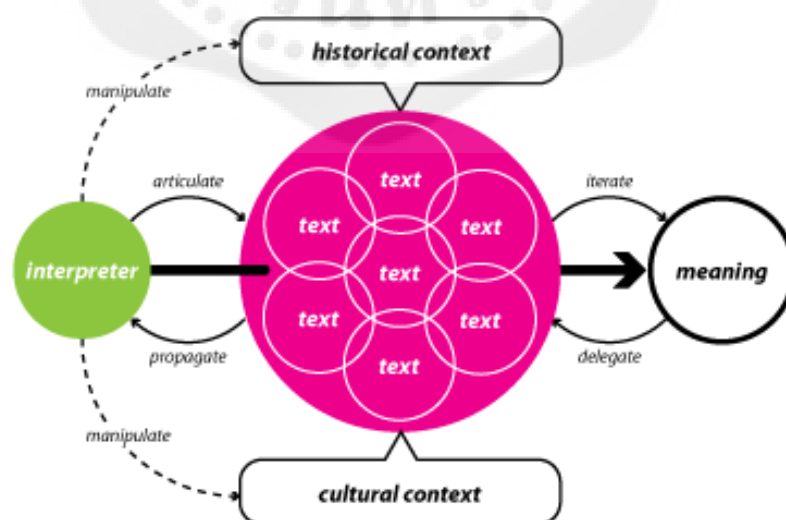
James Clifford ได้เสนอไว้ใน On Collecting Art and Culture (1988) ถึงตัวชี้วัดในความเป็นศิลปะ-ไม่ใช่ศิลปะ, และ วัฒนธรรม-ไม่ใช่วัฒนธรรม ด้วยตัวแปร 2 ด้าน คือ ปัจเจกของตัวงาน (authenticity) ชิ้นงานที่สามารถระบุตัวผู้สร้างผลงานหรือเจ้าของผลงานได้/ระบุไม่ได้ สามารถชี้ชัดแยกแยะความแตกต่างในชิ้นงานแต่ละชิ้นได้/ชี้ชัดไม่ได้ แต่ละชิ้นมีความเป็นตัวของตัวเอง/ไม่เป็นตัวของตัวเอง, อีกตัวแปรคือ การผลิตซ้ำ (reproduction) งานที่ทำออกมาเป็นการผลิตแบบชิ้นเดียว/หลายชิ้น ดังภาพ

ภาพประกอบ 1 the Art-Culture System: a Machine for making authenticity โดย James Clifford

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ประกอบขึ้นด้วยกรอบแนวคิดในการทำงาน 2 กรอบ ได้แก่ กรอบแนวคิดในการตีความ (hermeneutic) และกรอบเรื่องบริบททางวัฒนธรรม (cultural context) ที่จะนำไปใช้ในการตีความอีกทีหนึ่ง โดยมีรายละเอียดแยกตามหัวข้อคือ

ภาพประกอบ 2 แบบจำลองแสดงกรอบแนวคิดในการตีความผ่านตัวเอกสาร

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาในงานชิ้นนี้เป็นการศึกษาบนฐานของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเอกสาร โดยใช้ตัวผู้วิจัยเข้าไปตีความแบบมีส่วนร่วม และเพื่อให้การตีความเอกสารแม่นยำมากขึ้นจึงมีการใส่ข้อมูลร่วมสมัยใน 2 ส่วนได้แก่บริบททางประวัติศาสตร์ (historical context) และบริบททางวัฒนธรรม (cultural context) เพื่อเป็นข้อมูลอธิบายการเปลี่ยนแปลงในตัวเอกสารในแต่ละช่วงเวลา โดยการจัดวางเอกสารหลักคือ ตำราว่านตามลำดับเวลาด้วยประกอบด้วยข้อมูลร่วมสมัยในกลุ่มของ ตำรายา เอกสารพฤกษศาสตร์ เอกสารไม้ประดับ และพจนานุกรม รวมไปถึงเหตุการณ์อื่นๆที่สำคัญในระดับมหภาค ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี อันจะทำให้เห็นตำแหน่งในช่วงเวลาต่างๆ จากนั้นทำการหาข้อมูลร่วม (co-occurrence analysis) เพื่อดูว่าการถ่ายทอดความหมายเป็นอย่างไร

บริบททางวัฒนธรรม

ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้นำหลักการในการจำแนกและเคลื่อนย้ายพื้นที่ทางวัฒนธรรมของ James Clifford มาปรับใช้กับวัฒนธรรมพืช โดยกำหนดให้วัฒนธรรมของไทยอยู่บนตัวแปร 2 ชุดที่เบียดขับกันในทางวัฒนธรรม ได้แก่ สถานะทางวัฒนธรรม (cultural status) ประกอบด้วย ด้านวัตถุ-ด้านจิตใจ (material – spiritual domain) และ สถานะทางยุคสมัย (periodic status) ประกอบด้วย สมัยอย่างใหม่-จารีตนิยม (modernized – traditional domain) ซึ่งเมื่อประยุกต์กรอบแนวคิดนี้เข้ากับหัวข้อเรื่องพืชแล้วจะทำให้เกิดพืชทางวัฒนธรรมขึ้นมา 4 กลุ่มได้แก่

1. พืชทั่วไปหรือพืชพื้นบ้าน (General Plants, Folk Plants) หมายถึงพืชที่เกิดและมีตัวตนบนโลกทัศน์แบบจารีตนิยมดั้งเดิม มีคุณสมบัติอ้างอิงกับวัตถุวิสัยที่เป็นกายภาพ เช่น ผัก หมายถึงพืชกินใบ หญ้าหมายถึงพืชอาหารสัตว์ พืชทุกชนิดจะมีสถานะนี้เป็นพื้นฐาน กล่าวคือคนทั่วไปจะรับรู้สถานะนี้ของพืชเป็นขั้นต่ำ

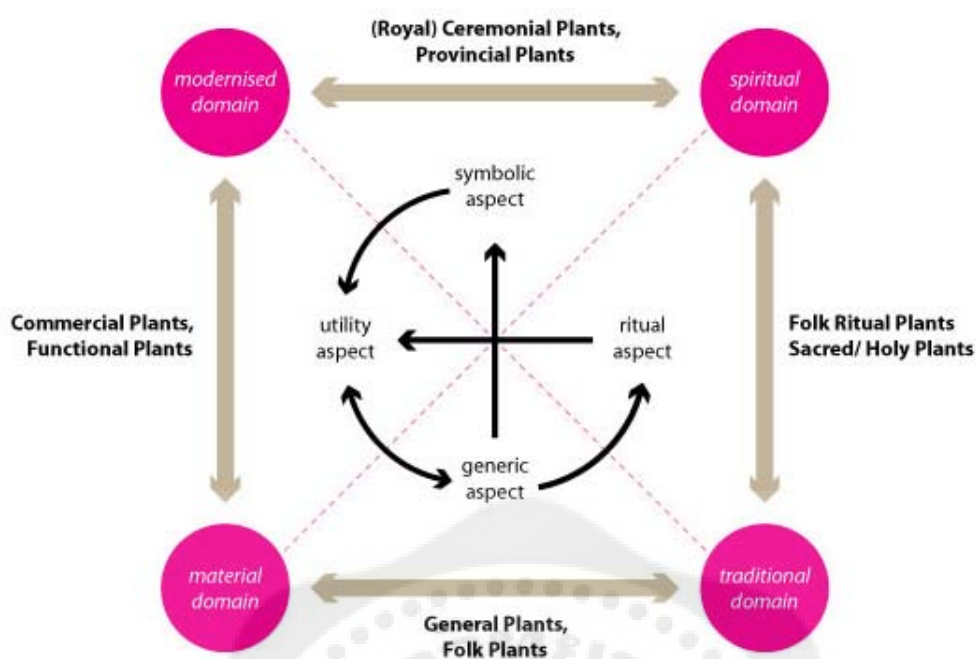
2. พืชอรรถประโยชน์/ พืชพาณิชย์ (Functional Plants/ Commercial Plants) หมายถึงพืชที่เกิดและมีตัวตนบนโลกทัศน์แบบสมัยใหม่บนพื้นฐานของการสร้างตัวตนผ่านการบริโภค พืชพาณิชย์เกิดบนระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อเงินจากการใช้เพื่อนำมาขายและเกิดบนแนวคิดของเรื่องกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลที่ทำให้เกิดการสะสมต้นไม้เป็นของส่วนตัว พืชพาณิชย์มีคุณสมบัติอ้างอิงกับวัตถุวิสัยที่เป็นกายภาพ รูปทรง ดอก ใบ ความหายาก ตัวอย่างคือพืชที่ขายเป็นสินค้าทั้งไม้ประดับ ไม้ใช้งานต่างๆ การก่อความหมายขึ้นมาสัมพันธ์กับกลไกตลาด อุปสงค์ อุปทาน ส่งผลต่อการกำหนดราคาและสถานะทางสังคมของผู้เป็นเจ้าของ ต้นไม้ที่หาได้ยากย่อมเป็นสมบัติอย่างหนึ่งของผู้ที่มั่งคั่งมีทรัพย์สินส่วนเกินมากพอที่จะหามาครอบครองได้

3. พืชในพิธีกรรมท้องถิ่น (Folk Ritual Plants, Sacred Plants) หมายถึงพืชที่เกิดและมีตัวตนบนโลกทัศน์แบบดั้งเดิม มีคุณสมบัติอ้างอิงกับโลกทางจิตวิญญาณที่เป็นด้านความเชื่อ อารมณ์ เป็น

สำคัญ ตัวอย่างคือ ว่าน พืชที่เชื่อว่ามีอิทธิฤทธิ์ต่างๆ รวมถึงพืชที่ใช้ในพิธีกรรม เช่น ส้มป่อยของชาวล้านนา ใบทับทิมของชาวจีนแต่จิ๋ว รวมถึงการใช้ไม้จันทน์ในพิธีศพเจ้านาย เป็นต้น พืชพิธีกรรมท้องถิ่นก่อตัวขึ้นมาเกิดมาจากระบบสังคมและความเชื่อแบบเก่าที่ตกทอดกันมา โดยมีบางส่วนเช่นกันที่สร้างขึ้นใหม่ อย่างกรณีของไม้มงคลต่างๆ ที่ตั้งชื่อให้มีความหมายถึงสิ่งที่คนต้องการ เช่น รวยลั่นฟ้า เศรษฐีเรือนทอง ฯลฯ หรือกระทั่งการปลูกไม้มงคลในพื้นที่บ้าน เช่น ขนุนควรปลูกหลังบ้านเพื่อให้มีคนหนุน มะยมควรปลูกหน้าบ้านเพื่อให้คนนิยม เหล่านี้เป็นต้น

4. พืชสัญลักษณ์ (Royal Ceremonial Plants, Provincial Plants) หมายถึงพืชที่เกิดและมีตัวตนบนโลกทัศน์แบบสมัยใหม่คือการเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของสถาบันใดๆก็ตามตั้งแต่ระดับหน่วยงาน องค์การ จังหวัด จนถึงสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ล้วนมีพืชสัญลักษณ์เป็นตัวแทนแทบทั้งสิ้น กล่าวคือพืชกลุ่มนี้มีคุณสมบัติอ้างอิงกับโลกทางจิตวิญญาณที่เป็นด้านความเชื่อ อารมณ์ สถานภาพ เป็นสำคัญและที่ด้วยความที่มีสถานะเป็นตัวแทนองค์การใดจึงพ่วงสถานภาพการเป็น "พืชชั้นสูง" กว่าพืชอื่นๆเข้าไปด้วย เช่น ต้นราชพฤกษ์ที่ถือเป็นต้นไม้ประจำชาติ ต้นโพธิ์ที่ทุกคนเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ในตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพิธีกรรม พืชกลุ่มนี้จะยึดโยงกับสถาบันทางสังคมสมัยใหม่คือ ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ การก่อความหมายขึ้นมาสัมพันธ์กับระบบอำนาจครอบงำของรัฐ

ในพืชหนึ่งชนิดสามารถเป็นได้ทั้ง 4 ภาคพร้อมๆกัน โดยจุดสังเกตคือ พืชในพิธีกรรมท้องถิ่นจะไม่เคยเปลี่ยนสถานะกลายเป็นพืชสัญลักษณ์ เนื่องจากกระบวนการสร้างพืชสัญลักษณ์นั้นเป็นของชนชั้นนำและเลือกที่จะไม่ทับซ้อนกับความหมายเก่าที่เป็นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีอยู่แล้ว จึงเลือกที่จะสร้างความหมายใหม่ให้กับพืชต่างๆไป ว่าน แม้จะศักดิ์สิทธิ์เพียงใดจึงไม่สามารถกลายเป็นพืชสัญลักษณ์ได้ แตกต่างกับต้นไม้อื่นเช่น ดอกกุน ที่กลายร่างมาเป็นต้นไม้แห่งราชา (ราชพฤกษ์) และเป็นต้นไม้ประจำชาติไป

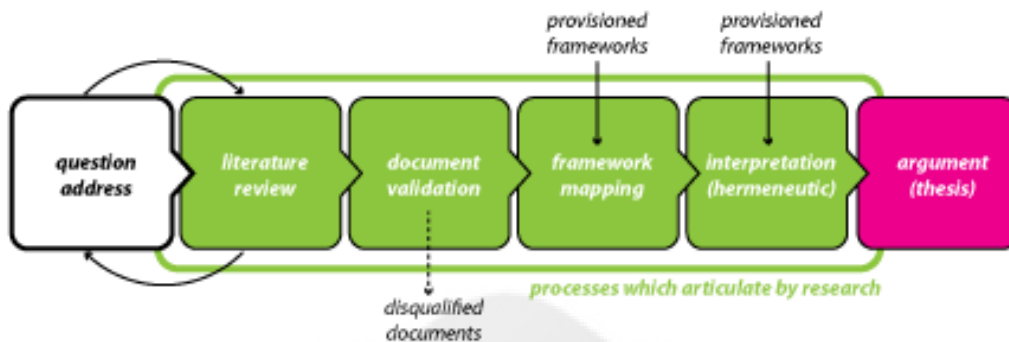

ภาพประกอบ 3 แบบจำลองวัฒนธรรมพืชที่พัฒนามาจาก the Art-Culture System ของ James Clifford

แผนภูมินี้จะเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมในการจัดวางว่านลงไป เพื่อให้เห็นการเคลื่อนย้ายความหมายรวมถึงสถานะตามช่วงเวลาต่างๆ ในวิถีชีวิตของว่านซึ่งจะกล่าวในส่วนต่อจากนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ภาพประกอบ 4 แบบจำลองแสดงวิธีดำเนินการวิจัย

จากปัญหาวิจัยที่ต้องการสะสางประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำว่าวันและยาค้างนั้นสาระในงานชิ้นนี้คือการสืบหาสถานะความหมายหรือความจริง (meaning or reality) ที่เกิดบนความคิดของผู้ที่สังเกต (gazing people) ซึ่งในที่นี้หมายถึงกลุ่มผู้ที่เล่นวันและบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยทั่วไปที่ให้ความหมายกับวันและยา ทั้งนี้ในส่วนของสัจจะ (truth) ว่าความเป็นวันที่เป็นอันติมะคืออะไรนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับงานชิ้นนี้แต่อย่างใด ดังนั้นสาระหรือหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงประกอบไปด้วยสามส่วนหลักได้แก่ 1) การศึกษาหน่วยความจริงเรื่องวัน 2) หน่วยความจริงเรื่องระบบสุขภาพและ 3) หน่วยความจริงเรื่องพีช ที่เกิดกับคนไทยโดยไม่ได้ศึกษาในลักษณะของวันแต่ละวันแต่อย่างใด สำหรับขั้นตอนการทำงานในงานวิจัยชิ้นนี้เริ่มหลังจากได้ปัญหาวิจัยแล้วคือ

1. ขั้นตอนรวบรวมเอกสารหลักและรอง ขั้นตอนนี้เป็นการทำความเข้าใจระหว่างการทำหนดประเด็นในการศึกษาและการทบทวนวรรณกรรมเพื่อให้ได้ขอบเขตด้านประชากรหรือตัวตัวว่าจะประกอบไปด้วยตัวอะไรบ้าง ซึ่งในงานนี้สรุปว่าใช้ตัว 5 กลุ่มคือ ตัวว่าวัน ตัวรายา เอกสารพฤษศาสตร์ เอกสารไม้ประดับ และเอกสารอื่นๆเช่น พจนานุกรม เอกสารกฎหมาย ฯลฯ รายละเอียดจะได้อธิบายในเนื้อหาต่อไป

2. ขั้นตอนวิพากษ์เพื่อคัดเลือกเอกสารที่จะนำมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง ในเกณฑ์การกำหนดความเกี่ยวข้องเพื่อคัดเอกสารออก ในเบื้องต้นคือใช้เลือกเอกสารที่ปรากฏคำว่า "วัน" ในทุกกรณี หลังจากขั้นตอนนี้จะคัดเอกสารที่ไม่มีเบาะแสของคำว่าวันออกไป

จริงเรื่องว่า สุขภาพ และฟิซ คือข้อตกลงภายในระเบียบสังคมหนึ่งๆที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องอย่างอิสระ มิได้มีแบบแผนหรือเป้าหมายที่ชัดเจน หรือไม่มีกระทั่งวัตถุประสงค์ที่เป็นสภาวะหยุดนิ่งหรือแข็งเป็นหนึ่งเดียวตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน (teleological method) หากแต่เป็นไปในแบบไร้ระเบียบแบบแผนและข้อกำหนดด้านทิศทาง (deontological method) มีความหมายเปลี่ยนแปลงตามค่านิยมในแต่ละยุคแต่ละสมัยตามแต่อุดมการณ์ทางสังคม ณ เวลานั้นๆ ในส่วนของระบบสุขภาพ (healthcare system) แม้จะมีการศึกษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ก็ตาม ความจริง (reality) เกี่ยวกับความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในมโนทัศน์ในการวินิจฉัยโรคของแพทย์ผู้รักษาก็เป็นเพียงจุดที่สามารถรับรู้ได้ของ ความรู้ทางการแพทย์และอวัยวะที่เจ็บป่วยเท่านั้น⁷ (Foucault, 1976: 162) หากได้เป็นความจริงโดยสมบูรณ์ในทุกกาลเทศะไม่ ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือกระบวนการตัดสินใจของการแพทย์ที่แตกต่างระหว่างสยามและตะวันตกที่อธิบาย

การค้นหาคำหมายของว่าน

การแสวงหาคำหมายของว่านที่เกิดขึ้นในอดีต และไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่มากพอนอกจากตำราว่านที่มีอยู่จำนวนจำกัดและแพร่หลายเฉพาะในกลุ่มคนที่เล่นว่าน ตัวตำราว่านเองเป็นสิ่งที่อ้างอิงการมีอยู่ของความเป็นว่านได้ส่วนหนึ่ง หากแต่การเข้าถึงความหมายส่วนอื่นๆ จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลร่วมสมัยเช่นเดียวกับการขุดค้นทางโบราณคดี (archeological method) ที่เขาจะขึ้นดินออกไปด้านข้างทีละน้อยเพื่อหาหลักฐานร่วมมาสร้างภาพตัวแทนของความจริงเรื่องว่าน ข้อมูลร่วมในงานชิ้นนี้จึงได้แก่

1. เอกสารการแพทย์ทั้งแบบจารีตและช่วงเข้าสู่ยุคสมัยอย่างใหม่ที่จะสะท้อนภาพของการดูแลสุขภาพในช่วงเวลาที่ศึกษา เพื่อแสดงสถานะของว่านในสภาพแวดล้อมทางการใช้งานด้านระบบสุขภาพไทย ตำราจะสะท้อนให้เห็นอำนาจนำ (hegemony) ในสังคม ณ ขณะนั้นว่าได้ถูกรับโดยวาทกรรมทางการแพทย์แบบใดและมีว่านเป็นส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด

2. เอกสารด้านพฤกษศาสตร์ที่จะให้ข้อมูลถึงชุดความคิดทางพฤกษศาสตร์แบบใหม่ที่เข้ามาสู่ประเทศไทยราวสมัยของ พระยาวิจิตรนันท (โต โกเมศ) ส่วนใหญ่เป็นเอกสารของทางการที่ออกโดยกรมป่าไม้(กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในปัจจุบัน) เพื่อแสดงสถานะการรับรู้ทางพฤกษศาสตร์ของคนไทยโดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นนำที่มีสถาบันรองรับ (institutional elites) ซึ่งได้แก่ข้าราชการต่างๆที่มีบทบาทในการนิยามพรรณไม้

3. เอกสารเกี่ยวกับไม้ประดับ เพื่อให้เห็นถึงมุมมองของว่านในสายตาของกลุ่มคนทั่วไปที่ไม่ได้เล่นว่าน

⁷ Michel Foucault, Birth of the Clinic, p.162. "It is no longer that which is spontaneously stated by the disease itself; it is the meeting point of the gestures of research and the sick organism."

การเก็บข้อมูล

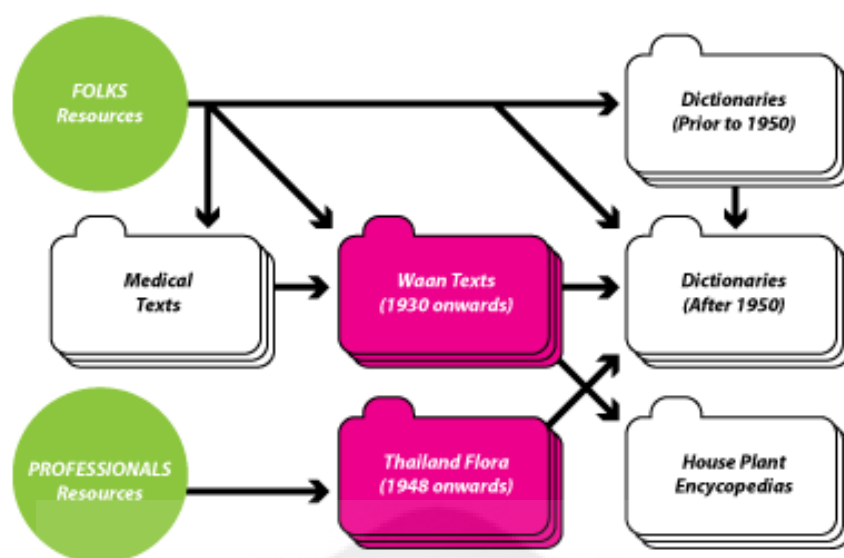
จากหน่วยวิเคราะห์ทั้งสามได้แก่ ความจริงเรื่องว่าน ความจริงเรื่องระบบสุขภาพ และความจริงเรื่องพืช ที่ประกอบรวมกันเข้าเพื่ออธิบายความหมายของว่านนั่น เนื่องจากเอกสารที่กล่าวมาแล้วเป็นตัวแทนของความเป็นว่าน ดังนั้นการเข้าถึงความจริงจึงทำได้โดยการศึกษาเอกสาร (documentary research) โดยใช้เอกสารร่วมสมัยมาประกอบหรือที่เรียกว่า โบราณคดีของความรู้ (Archeological of Knowledge) เพื่อลดอคติ (bias) ในตัวเอกสารโดยใช้ผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือ โดยใช้การพิจารณาในส่วนที่สามารถนำมาอธิบายความหมายเชื่อมโยงกับหน่วยวิเคราะห์คือ ความหมายและการใช้งานของว่าน, สถานะทางวัฒนธรรม, พื้นที่ทางกายภาพ และเหตุปัจจัยในช่วงเวลานั้นๆ ข้อมูลของว่านแต่ละชื่อที่ได้จะนำมาเชื่อมโยงในสามมิติ คือ

1. ว่านชื่อนั้นมีความหมายอย่างไร มีการใช้งานอย่างไรในแต่ละช่วงเวลา
2. การเปลี่ยนแปลงในตัวเอกสาร แสดงถึงสถานะทางวัฒนธรรมได้อย่างไร และอะไรคือเหตุปัจจัยการเปลี่ยนแปลงในตัวเอกสาร แสดงถึงพื้นที่ทางกายภาพที่ว่านปฏิบัติการอยู่หรือไม่ และอะไรคือเหตุปัจจัย

การวิพากษ์หลักฐาน

นอกจากเอกสารทางพฤกษศาสตร์คือ "รายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย" จำนวน แล้ว เอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องว่าน ไม่มีเอกสารใดที่ผลิตออกจากหน่วยงานที่เป็นทางการไม่ว่าจากหน่วยงานใดก็ตามหรือด้วยการที่ไม่มีหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพ เอกสารเรื่องว่านจึงผลิตออกมาจากกลุ่มกึ่งทางการหรือจะเรียกว่าผลิตจากผู้ที่สนใจกลุ่มเล็กๆเท่านั้น เพื่อให้การศึกษาได้ข้อมูลที่คลี่คลายมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการจัดกลุ่มเพื่อให้เห็นว่าข้อมูลชุดใดซ้ำซ้อนและอ้างอิงกันเอง โดยได้กำหนดเกณฑ์ (criteria) ในการให้น้ำหนักกับเอกสารที่นำมาใช้วิเคราะห์ในฐานะเอกสารหลักดังนี้

1. เอกสารหลัก ต้องมีการบรรยายในสองส่วนคือทั้งลักษณะหรือข้อบ่งชี้ทางพฤกษศาสตร์
2. เอกสารหลัก ต้องมีที่มาจากข้อมูลปฐมภูมิ ไม่ใช่ข้อมูลทุติยภูมิที่อ้างอิงจากเอกสารอื่น
3. เอกสารหลัก ต้องมีจำนวนมากโดยนับที่ 50 ชื่อขึ้นไปจึงจะถือว่ามີวัตถุประสงคในการจำแนกว่าน

ภาพประกอบ 6 การวิพากษ์เอกสารโดยการจัดจำแนกให้เห็นที่มาและความสัมพันธ์

จากการศึกษาจึงสรุปได้ว่าตัวเอกสารที่ปรากฏชื่อว่านทั้งหมด 55 รายการ จากกลุ่มเอกสาร 5 กลุ่ม คือ ตำราว่าน, เอกสารทางพฤกษศาสตร์, เอกสารไม้ประดับ, ตำรายา, และเอกสารอื่นๆ เช่น พจนานุกรม และกฎหมาย นั้น สามารถจัดกลุ่มข้อมูลที่แตกต่างกันเป็นเอกสารหลัก 2 ชุด จาก 2 แหล่งที่มาได้แก่

1. ว่านที่ปรากฏใน รายชื่อพรรณไม้ ที่มาจากการเก็บข้อมูลโดย หน่วยงานราชการคือกรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ผู้รวบรวมไม่ได้มีจุดประสงค์ทางตรงในการนำเสนอว่านในทางสรรพคุณ หากแต่มีการนำเสนอข้อบ่งชี้ทางพฤกษศาสตร์อย่างชัดเจนว่าว่านชื่อนี้เป็นต้นไหน โดยการกำกับชื่อทางพฤกษศาสตร์กับชื่อพื้นเมือง ลักษณะสำคัญของชื่อว่านจะเป็นภาษาบาลีสันสกฤต เช่น ญาณรังษี ทิพยเนตร มหาจักรพรรดิ ในอีกด้านหนึ่งมักเป็นชื่อที่บอกถึงสรรพคุณเป็นสำคัญ เช่น ว่านสากเหล็ก ฝนทามือแล้วทำให้มีพลังในการต่อสู้

2. ว่านที่ปรากฏใน ตำราว่าน ที่มีที่มาไม่แน่ชัดโดยระบุเพียงว่าเป็นตำราโบราณหรือเก็บข้อมูลมาจากชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน เช่น ข่า กระเหรี่ยง มีจุดประสงค์ในการนำเสนอสรรพคุณโดยตรงด้วยการบรรยายการใช้งาน ในส่วนของการบ่งชี้เป็นการบรรยายลักษณะภายนอกเป็นหลัก โดยมากมีลักษณะของชื่อว่าเป็นภาษาพื้นเมืองง่ายๆ เช่น ว่านสามเหลี่ยม ว่านฮั่ว(ริ้ว) ว่านนอนหลับ ว่านไฟไหม้ ว่านตูหมูป ฯลฯ

จากการวิพากษ์เอกสารนี้ทำให้สามารถมองเห็นกระแสของข้อมูลออกเป็น 2 ชุดใหญ่ๆ อย่างชัดเจน โดยที่เอกสารอื่นๆ จะมีลักษณะเป็นทุติยภูมิคือการอ้างอิงจากเอกสารหลักอีกทอดหนึ่งทันที ดังนี้

พจนานุกรม ก่อนปี พ.ศ. 2493 มีการกล่าวถึงอย่างเบาบาง ส่วนใหญ่ไม่ระบุชื่อ มีเล่มที่ระบุชื่อบ้างเล็กน้อย ที่ระบุชื่อและมีคำบรรยายมากที่สุดคือ **อักขรภิธานศัพท์** ทว่าจำนวนน้อยเกินไปและไม่มี การอ้างอิงต่อจึงไม่จัดเป็นเอกสารหลัก

พจนานุกรม หลังปี พ.ศ. 2493 (จัดทำโดยราชบัณฑิตยสถาน) มีการระบุอย่างชัดเจนว่าข้อมูล เรื่องว่านนำมาจาก **ตำหรับกระบิลว่าน ของ หลวงประพัฒน์สรพากร** ในชั้นหลังๆที่มีการระบุชื่อ วิทยาศาสตร์ประกอบเป็นการอ้างอิงจากรายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ทั้งสิ้น

หนังสือสารานุกรมไม้ดอกไม้ประดับ ชื่อว่านที่ปรากฏแทบทั้งเป็นจะอ้างอิงจากรายชื่อ พรรณไม้แห่งประเทศไทย เนื่องจากต้องการทำเป็นหนังสืออ้างอิงที่เชื่อถือได้ ดันไหนที่ รายชื่อพรรณ ไม้แห่งประเทศไทย ไม่ได้ระบุว่าเป็นว่านตัวสารานุกรมก็จะไม่นำคำว่าว่านไปเติมหน้าต้นไม้ต้นนั้น เช่นกัน

คำราชา ทั้งหมดกล่าวเพียงชื่อว่านซึ่งมีไม่มากนักดังนี้ **ตำราพระโอสถพระนารายณ์** ปรากฏมี ทั้งหมด 10 ชนิด **จารึกวัดราชโอรสฯ** ปรากฏชื่อว่าน 7 ชนิด, **จารึกวัดโพธิ์** ปรากฏชื่อว่าน 12 ชนิด, **ตำรา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์** ก็ปรากฏชื่อว่าน 14 ชนิด รวมถึงไม่มีการบ่งชี้ตัวต้นจึงไม่สามารถนำมาใช้เป็น เอกสารหลักได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์เอกสารในงานวิจัยชิ้นนี้ทำโดยการนำเอกสารหลักมาเรียงตามระยะเวลา โดยมีเอกสารรองเป็นตัวประกอบรอง หลักจากนั้นทำการอธิบายการเปลี่ยนแปลงในสองส่วนคือ ส่วนแรก สำหรับข้อมูลขั้นต้นจะเป็นการวิเคราะห์แบบภาพตัด (cross-sectional analysis) เพื่อให้เห็นรายละเอียด ของข้อมูลให้เห็นหน่วยย่อยที่เชื่อมโยงกันก็คือ ขอบในการเขียน และการบรรยายความหมาย เพื่อนำไป วิเคราะห์ในส่วนต่อมาคือด้านความต่อเนื่อง (time-series analysis) ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงความหมาย ของว่านผ่านมิติของเวลาและสถานที่

ในด้านการวิเคราะห์งานวิจัยชิ้นนี้ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่าทำให้ความหมายใดๆในสังคม สมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง หรือความงาม ล้วนเกิดจากการถ่ายทอด (transfer) หรือ การ ปลุกฝัง (indoctrination) ผ่านชุดความรู้ต่างๆจากกลุ่มชนชั้นนำที่อยู่ในอำนาจการปกครองไปยังกลุ่มที่เป็นประชาชนทั่วไป (รวิเทพ, 2559: 253) กลุ่มชนชั้นนำได้แก่ปราชญ์พื้นบ้าน (folk sector) และกลุ่มที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ (professional sector) ไปยังกลุ่มที่เป็น ประชาชนทั่วไป (popular sector) ทำให้ในสังคม หนึ่งๆจะมีชุดความรู้ (episteme) ที่เลือกมาใช้และไม่เลือกมาใช้มากมายในแต่ละด้านและในแต่ละด้าน จะมีการขับเคลื่อนกันของชุดความรู้หลัก 2 ชุด ในงานชิ้นนี้ที่มีพื้นที่ปฏิบัติการบนประเด็นทางด้านญาณ วิทยาของสังคมมีความรู้ในสองด้าน (dichotomous) ซึ่งแย้งชิงพื้นที่และสิทธิในการจัดวางตำแหน่งทาง สังคมได้แก่ การขับเคลื่อนของ ความเป็นยุคสมัยอย่างใหม่ - และความเป็นยุคจารีต (modernised domain –

traditional domain) คือการแย่งชิงพื้นที่ของความรู้ที่แตกต่างกันระหว่างชุดความรู้แบบพื้นเมืองที่พัฒนาขึ้นมาในแต่ละพื้นที่ (ในที่นี้คือประเทศไทย) ที่ตอบโต้กับชุดความรู้ที่พัฒนาขึ้นมาในซีกโลกตะวันตก ในขณะที่การจับเกี่ยวอีกด้านเป็นเรื่องของ ความรู้ทางวัตถุ (material domain) และความรู้ทางจิตวิญญาณ (spiritual domain) โดยการแบ่งความรู้เป็นสองด้านดังนี้เป็นลักษณะทั่วไปของสังคมแบบหลังอาณานิคมที่สูญเสียความภาคภูมิใจในฝั่งความรู้ทางวัตถุให้กับตะวันตกด้วยการถูกผนวกเป็นอาณานิคม ทว่าได้สร้างความภาคภูมิใจชนิดใหม่ในสิ่งที่เรียกว่าเป็นความรู้ทางจิตวิญญาณ ด้านศีลธรรม เพื่อเยียวยาความภาคภูมิใจที่สูญหายไป

การจับเกี่ยวทางความคิด (contesting) เพื่อทำให้ความรู้อีกชุดมีสถานะเป็นอื่น (the other) และเป็นรองในสังคม ทำให้ผู้ที่สมานานความรู้ชุดที่เป็นรองนั้นมีลักษณะแปลกแยก เป็นคนอีกพวกที่ด้อยกว่า (subaltern) ผลคือการเกิดระยะห่างทางชนชั้นโดยการปฏิเสธการอยู่ร่วมสมัยกัน (denial of coevalness) ทำให้อีกฝ่ายกลายเป็นความรู้โบราณ ล้าสมัยและไร้ประโยชน์ต้องถูกกีดกันออกไปจากระบบความรู้ส่วนกลาง เช่น การแพทย์แผนไทย ความรู้เรื่องพืชแบบชาวบ้าน ล้วนเกิดจากการจัดระเบียบความรู้的全新ใหม่จากคนภายนอกจากส่วนกลางที่มองเข้าไปยังคนพื้นเมืองดังเช่นแนวคิดแบบบูรพาคติศึกษา หรือ Orientalism ที่กล่าวถึงการที่ตะวันตกได้จัดระเบียบความรู้ของตะวันออกขึ้นใหม่เพื่อสร้างความชอบธรรมในการครอบงำ⁸ (Said, 1978:3) ความรู้ตะวันออกที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในแบบที่ตะวันตกต้องการให้เป็น ความรู้เรื่องว่าในยุคที่เกิดตำราจึงเป็นหมุดหมายหนึ่งที่แสดงให้เห็นการครอบงำจากส่วนกลางโดยใช้ทุนนิยมการพิมพ์เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ชุดความรู้ที่จัดระเบียบใหม่ (reconstructed) กลับไปยังต้นธารความรู้เดิมคือ ข้า กระเหรี่ยง ชาวป่า ชาวดอย

การสอบทานผล

หลังจากที่ได้ผลวิจัยแล้ว เพื่อตรวจสอบอคติที่เกิดจากผู้วิจัยในงาน โดยจะจัดให้มีการสนทนากลุ่ม (focused group) ซึ่งเลือกตัวแทนกลุ่มที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้มาทำการเสวนาแลกเปลี่ยนความเห็นในด้วงานวิจัยด้านวิธีวิทยา โดยตัวแทนประกอบไปด้วยนักมานุษยวิทยา และนักประวัติศาสตร์ การสอบทานนี้จะทำหลังจากที่งานวิจัยเสร็จสิ้นแล้วและจะนำไปอยู่ในส่วนข้อเสนอแนะ

⁸ Edward W. Said, Orientalism, p.3 "Orientalism as a Western style for dominating, restructuring, and having authority over the Orient."

บทที่ 4

การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้ที่เคยศึกษาคำว่าวันมาบ้างจะเห็นว่าการอ้างสรรพคุณว่าเป็นยาเสมอๆ ทว่าเมื่อลองสืบค้นทางานวิจัยทางการแพทย์จะพบว่ามีความไม่ถี่ถ้วนที่มีสารออกฤทธิ์และนำมาใช้สกัดเป็นยาได้ การอธิบายสรุปแบบรวบยอดว่าสาเหตุคือประสิทธิภาพในการรักษาที่ไม่สามารถเทียบเท่ายาตะวันตกได้ทำให้วันไม่ถูกเลือกนำมาใช้เป็นยาในปัจจุบันจึงเป็นการลดทอนรายละเอียดในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมให้เหลือเพียงความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในระดับรายละเอียดขาดหายไปเหลือเพียงการลดทอนการเปลี่ยนแปลงที่ราบรื่นเกินความเป็นจริง

แม้ว่าจะไม่ปฏิเสธว่าการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการเป็นสาเหตุสำคัญของการที่วันไม่สามารถเป็นยาในยุคปัจจุบันได้ แต่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่ายังมีปัจจัยประกอบอื่นๆอีกโดยเฉพาะในด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมือง หรือที่เรียกว่า “ความเป็นสมัยอย่างใหม่” ในสังคมไทยหล่อหลอมให้เกิดปฏิบัติการบางอย่างที่มีลักษณะกีดกันบางสิ่งบางอย่างออกไปจากพื้นที่สาธารณะให้จำกัดอยู่แค่ในพื้นที่ส่วนบุคคลที่แสดงออกอย่างเปิดเผยไม่ได้ และในส่วนเนื้อหาหลังจากนี้จะเป็นการนำเสนอเพื่อตอบปัญหาวิจัยที่ตั้งไว้ทั้งสองข้อดังนี้

ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่าวันในยุคสมัยต่างๆจนถึงปัจจุบัน

ความเป็นวันและความหมาย

การให้ความหมายของวันเป็นสิ่งที่คลุมเครือและไม่มี ความหมายที่ชัดเจนหรือเรียกได้ว่าในความเข้าใจของภาษาไทยปัจจุบันยังไม่มีความคิดรวบยอด (concept) เกี่ยวกับคำว่าวัน เห็นได้จากการให้ความหมายของราชบัณฑิตยสถานผ่านพจนานุกรมตั้งแต่ฉบับแรกในปี พ.ศ. 2493 ว่า “พืชที่มีหัวบ้าง ไม่มีหัวบ้าง ใช้เป็นยาบ้าง ใช้อยู่ยงคงกระพันชาตรีบ้าง” จนมาถึงฉบับปี 2554 “ชื่อเรียกพืชบางชนิดที่มีหัวบ้าง ไม่มีหัวบ้าง ใช้ทำยาบ้าง หรือเชื่อกันว่าทำให้อยู่ยงคงกระพันและเป็นสิริมงคล” ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆเกิดขึ้นในคำจำกัดความของพืชชนิดนี้ สิ่งที่เราพบได้มีเพียงว่าเป็นพืช เป็นยา ใช้สำหรับอยู่ยงคงกระพันและสำหรับเป็นสิริมงคล ส่วนคำว่า “มีหัวบ้างไม่มีหัวบ้าง” ไม่มีความหมายใดๆในทางตรรกศาสตร์เนื่องจากการให้ความหมายถึงต้นไม้มากชนิดที่มีหัวและไม่มีหัวนั่นเอง

ในด้านข้อมูลของวันนอกจากคำราวันโดยตรงแล้ววันได้รับการบันทึกใน ตำรายา กฎหมายตราสามดวง รวมถึงพจนานุกรมต่างๆเก่าแก่ที่สุดที่สืบค้นได้คือพุทธศักราช 2202ในใบลาน คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ หรือที่เรียกกันว่า ตำราพระโอสถพระนารายณ์ ส่วนกฎหมายตราสามดวงได้บันทึกเกี่ยวกับวันไว้ 3 แห่งดังนี้

"มาตราหนึ่ง ผู้ใดส่อท่านว่าเป็นฉมบถกฤตยาสู (ว่าน/ยา) รู้วิยาคุณกระทำให้ท่านตาย พิจารณา มีเป็นสังแลหากโทษส่อท่านดั่งนั้นท่านให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ แล้วให้ไหมขบค่าตัวผู้ส่อ ถ้าเป็นสังคฺคผู้ส่อท่านให้ฆ่ามันผู้รู้คุณว่าฉมบถจะกะกฤตยานั้นเสีย เพราะมันจะทำไปภายหน้า ส่วนทรัพย์สิ่งสินมันนั้นให้เอาเข้าพระคลังหลวงจนสิ้น"

"มาตราหนึ่ง (คำ/ว่า/ดู) ท่านว่ารู้ฉมบถกฤตยาสูว่านยาแลวิยาคุณกระทำให้ท่านตายถ้าเป็นสังจริงดั่งนั้น ให้ถามเอาครุมันด้วยฆ่า (ตัว/ครู) มันเสียให้ตกตามกัน ถ้ามีเป็นสังแลมันเสกสัน (คำ/ว่า/ดู) แก่ท่านให้ลงโทษทวนมันแล้วให้ไหมเท่าค่าตัวมันผู้ (คำ/ว่า/ดู) ท่านนั้น"

"อนึ่งมีพระธรรมนูญไว้ว่า หากันว่าเป็นกระสือจะกะกระหางฉมบถกฤตยาอาคมใส่หัวว่านยาแลทำเสน่ห์ทำยาแฝดยาเมา แลรีดลูกเสียดสาระพัดทำทั้งปวงประการใด แต่ที่มีถึงตายนั้นก็ดี พรหมณาจารย์อาทรรโศกวิริยเมธีร์เทศสารศรีทั้งปวงเป็นโจทก์ดีเป็นจำเลยก็ดีหาความกันเป็นแพ่งอาชญาประการใดก็ดีเป็นตระทรวงแพทยาได้พิจารณาถ้าหัวเมืองเป็นตระทรวงขุนหมื่นกรมแพทยาหัวเมืองได้พิจารณา"

A Dictionary of the Siamese Languageของ Caswell ในปีพุทธศักราช 2389 มีการให้ความหมายของว่านอย่างชัดเจนว่า "ว่าน: นั่นคือเป็นชื่อแห่งต้นที่เขาปลูกทำยาอย่างหนึ่ง" ใน **ศัพท์พจนะ ภาษาไทย** ให้ความหมายว่า "A medicinal plant whose root is odoriferous" จะเห็นว่าว่านคือพืชที่เป็นยาและเป็นไสยศาสตร์ หรือกล่าวให้รัดกุมมากขึ้นคือ ว่านคือพืชหรือยาสำหรับกิจกรรมทางไสยศาสตร์โดยที่ความหมายของไสยศาสตร์นั้นเดิมทีครอบคลุมถึงการรักษาโรคเข้าไปด้วย

และจากข้อสรุปที่กล่าวมามีคำนำหน้ากลุ่มพืชอยู่ 3 ชนิดที่น่าจะสามารถสืบหาความหมายได้คือ ผัก หญ้า และเป็นไปได้ว่าทั้งสามกลุ่มนี้จะเป็นสิ่งที่ใช้ประโยชน์ทางด้านกรินเช่นเดียวกัน ว่านในฐานะกลุ่มพืชที่คนใช้ประโยชน์จึงเป็นไปได้ที่จะใช้ในการกรินหากแต่ไม่ได้กินเพื่อให้หายจากความหิวแต่เป็นการกรินเพื่อจุดประสงค์ด้านอื่น เช่น กรินเพื่อบรรเทาหรือป้องกันสิ่งคุกคามภายนอกต่างๆ ตามแต่สถานะในยุคสมัยนั้นๆ

ประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยว่าน

จากที่กล่าวมาแล้วว่าคำว่า ว่าน เกิดจากประโยชน์ในการใช้งานเป็นสำคัญซึ่งหมายถึงพืชที่เป็น "ยา" แต่ความหมายคำว่า "ยา" ในยุคแรกยังแตกต่างจากปัจจุบัน นอกจากความหมายของคำว่ายาแล้วการเปลี่ยนแปลงชุดความรู้เกี่ยวกับว่านยังเป็นผลมาจากสื่ออีกด้วย การกระจายและความแพร่หลายถูกทำให้เป็นเนื้อเดียวกันผ่านสื่อที่ทรงพลังต่างกันในแต่ละยุค ยิ่งสื่อทรงพลังมากครอบคลุมมาก ความหมายของว่านยิ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในทางกลับกันในยุคแรกๆที่สื่อยังไม่มีประสิทธิภาพมากนักความหมายของว่านจึงมีหลากหลาย หลากชุด และแตกต่างในรายละเอียดตามแต่ละท้องถิ่น

ว่านยุคแรกในสังคมไทย

เกิดในสังคมบุพกาลไม่มีหลักฐานปรากฏมากนักจากข้อมูลที่มีว่านเป็นพืชที่มีประโยชน์ใช้สอยที่ไม่ใช่การกินคำว่าว่านใช้เรียกพืชที่ใช้ในสรรพคุณทางยาซึ่งยาในยุคนี้กินความรวมถึงไสยศาสตร์ด้วยเนื่องจากการรักษาโรคยังไม่ได้แยกตัวออกมาจากไสยศาสตร์อย่างชัดเจน โดยในบางครั้งการรักษาก็เป็นไปในลักษณะธรรมเนียมพิธีทางศาสนาหรือแม้แต่พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. 2538: 115) การควบคุมสิ่งที่ควบคุมไม่ได้อันหมายรวมถึงร่างกายและอาการเจ็บป่วยจึงกลายเป็นไสยศาสตร์ในสายตาของคนโบราณในบางครั้งที่หมอรักษาไม่หายก็ให้เหตุผลว่าคนไข้ถูกคุณไสยจึงไม่มีทางรักษาได้ (ลาลูแบร์, ซิมอน เดอ. 2557: 194) ความรู้เรื่องการไข้หรือที่เรียกว่าความรู้เรื่องว่านส่งผ่านด้วยวิธีการถ่ายทอดโดยตรงจากบรรพชนสู่ลูกหลานจากอาจารย์สู่ศิษย์และนอกจากนี้ผู้ที่มีความรู้ในสมัยก่อนมักไม่ต้องการที่จะแสดงภูมิรู้ด้วยเหตุที่ว่าอาจจะถูกเจ้านายเรียกไปใช้งานโดยที่ไม่ได้สิ่งตอบแทน (ลาลูแบร์, ซิมอน เดอ. 2557: 214) และหากกล่าวอย่างรวบรัดคือ ยาหมายถึงสิ่งที่ใช้ต่อสู้กับสิ่งคุกคามของคนในยุคนั้นโดยมีคำที่เป็นตัวแทนสิ่งคุกคามคือ โรค ภัย ไข้ เจ็บ

จากจักรวาลวิทยาของคนไทยตั้งอยู่บนฐานคิด (a priori) หรือสิ่งที่สังคมไทยเชื่อว่าเป็นความจริงพื้นฐานประกอบไปด้วยความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาเถรวาทในฐานะระบบอุดมการณ์ที่สำคัญที่สุดในการจัดระเบียบสังคม กล่าวคือโลกทัศน์ของคนไทยจะอยู่บนระเบียบของจักรวาลที่จัดลำดับความสูงต่ำทางสังคมหรือตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมตามวิบากของแต่ละคน (พัฒนา กิตติอาสา. 2550: 140) ดังนั้นการเกิดขึ้นของโรคต่างๆ เเคราะห์ร้าย หรือจังหวะในชีวิตที่ประสบพบสิ่งต่างๆ ถูกอธิบายด้วยความเชื่อเรื่องอำนาจบุญทำกรรมแต่งที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธเถรวาทที่เชื่อในเรื่องลำดับขั้นของคนอันเกิดจากบุญบารมี คนที่บารมีสูงมีโอกาที่จะได้รับการคลบนัดลให้ได้รับสิ่งที่ดีกว่าในชีวิต คนที่บารมีต่ำกว่าสะท้อนออกมาตั้งแต่ชาติกำเนิดรวมไปถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต ทว่าแม้คนจะมีบุญบารมีไม่เท่ากันพุทธเถรวาทกลับเปิดช่องให้คนสามารถสั่งสมบารมีได้ด้วยการทำบุญ กุศลต่างๆ ที่เกิดขึ้นหากมากพอจะคลบนัดลให้เกิดสิ่งดีๆ ในชีวิตชาตินี้รวมไปถึงชาติหน้า ด้วยช่องว่างในการเลื่อนระดับบารมีตรงนี้ทำให้เกิดความเชื่อต่างๆ ที่นำมาใช้เพื่อสร้างบารมีหรือสถานะที่มีโอกาสได้พบสิ่งที่ดีมากขึ้น (เรื่องเดียวกัน. 141) และว่านก็เป็นหนึ่งในเครื่องมืออันนั้นซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญอันหนึ่งของสังคมไทยที่มีความซับซ้อนในเรื่องความเชื่อทั้งพุทธ ผี และพราหมณ์ในระบบศาสนาของไทยที่มีการดึงเอาความเชื่อท้องถิ่นมาทำให้กลายเป็นพุทธ (Buddha-ization) เพื่อยกระดับพุทธให้กลายเป็นสิ่งที่ครอบคลุมความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยทั้งหมด (เรื่องเดียวกัน. 144-145) ในด้านคู่ตรงข้ามของพุทธคือวิชาที่จะดึงให้มนุษย์ตกอยู่ในวังวนของการเวียนว่ายตายเกิดและทางเดียวที่จะหลุดพ้นก็ต้องยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง (เรื่องเดียวกัน. 148) ข้อนี้เป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เกิดสถานะที่ไม่ยอมรับในสิ่งที่ป็นคู่ตรงข้ามของพุทธ

⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/A_priori_and_a_posteriori

แม้ว่าจะถูกทำให้กลายเป็นพุทธแล้วแต่ก็ไม่สามารถเชิดหน้าชูตาได้ซึ่งว่านก็ตกอยู่ในฐานะสิ่งๆที่เหมือนจะถูกทำให้เป็นพุทธแต่ไม่ใช่พุทธ

ในสภาพสังคมที่ยังไม่รวมศูนย์อำนาจและส่วนกลางยังไม่มีบทบาทในการดูแลสุขภาพของคนในสังคมเช่นปัจจุบัน การดูแลสุขภาพจึงเป็นเรื่องส่วนบุคคลของแต่ละคนที่จะประคับประคองให้รอดพ้นจากสภาพเจ็บป่วยทั้งจากโรคและภัยโดยมีพืชที่มีคุณ (utility plants) หรือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในบทบาทนี้ ในช่วงนี้ถือว่าเป็นช่วงที่ก่อร่างความหมายของคำว่าว่าน เป็นช่วงที่ความเป็นว่านอยู่ในกลุ่มที่เป็นสามัญชนก่อตัวจากการทดลองใช้ ความเชื่อ ลองผิดและลองถูกสะสมจนกลายมาเป็นความเชื่อร่วม (collective belief) ในสังคม เมื่อถึงจุดที่มีความแพร่หลายมากพอจึงมีกลุ่มวัฒนธรรมแบบใหม่เข้ามารองรับชุดความรู้นี้เพื่อทำหน้าที่ส่งผ่านความรู้ต่อไป ว่านก่อตัวจากพืชที่มีสรรพคุณเป็นยา โดยคำว่าว่านยังมีความหมายถึงสิ่งที่กินเพื่อประโยชน์ในการป้องกันสิ่งคุกคามรอบตัวในยุคนี้

หลังจากนั้นจึงเป็นยุคที่ระบบสังคมพัฒนาให้คนมาอยู่ร่วมกันจากชุมชนกลายเป็นหมู่บ้าน กลายเป็นเมืองเล็กและกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ การรักษาสุขภาพเริ่มแยกตัวออกจากไสยศาสตร์การรักษา กลายมาเป็นสิ่งเฉพาะในตัวเองอย่างน้อยๆก็ในราชสำนักที่มีหมอหลวงโดยทำหน้าที่แยกจากพราหมณ์ในด้านพิธีกรรม แต่ในลึกๆแล้วยังไม่สามารถแยกไสยศาสตร์ออกจากการรักษาได้อย่างเด็ดขาดในระดับชาวบ้าน หลักฐานเรื่องว่านเริ่มตั้งแต่ตำราพระโอสถพระนารายณ์ที่มีการจารใบลานโดยการใช้น้ำว่านในการเข้ายาเกิดขึ้นกับหมอเคลศศักดิ์ที่ไม่ใช่หมอสาหร่ายราชสำนัก สะท้อนถึงความแพร่หลายของว่านในประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดีรวมถึงสะท้อนถึงปรากฏการณ์บางอย่างที่หมอหลวงไม่ได้ใช้ว่านในการเข้ายา โดยสันนิฐานว่าด้วยระบบอำนาจที่รวมศูนย์ทำให้มีทรัพยากรที่เป็นตัวเลือกในการทดลองรักษารวมถึงการติดต่อกับต่างชาติทำให้ได้แนวคิดใหม่ๆมาจนกระทั่งไม่ได้ใช้ว่านในการเข้ายาแม้ว่าในพื้นที่รอบนอกจะยังใช้อยู่ก็ตาม

ช่วงนี้ถือเป็นช่วงส่งผ่านความรู้ เป็นช่วงที่ว่านเป็นที่รู้จักในวงกว้างด้านสรรพคุณในทางยามากเสียจนมีการใช้น้ำว่านที่เป็นวัฒนธรรมร่วม ในแง่หนึ่งเมื่อมีประชาชนที่ยึดถือเรื่องนี้เป็นสำคัญย่อมตามมาด้วยการตั้งผู้ที่เชื่อว่ามีความรู้ในเรื่องว่านขึ้นมาทำหน้าที่ในการควบคุมใช้น้ำว่านให้มีประสิทธิภาพ รวมไปถึงทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ไปยังรุ่นต่อไป กลุ่มคนเหล่านี้จะกลายมาเป็นผู้เชี่ยวชาญพื้นบ้านที่มีหน้าที่ยุติความขัดแย้งหรือไขข้อสงสัยในเรื่องว่านต่อไป

เมื่อยุคที่เมืองมีพัฒนาการเป็นอาณาจักรที่ซับซ้อน มีการรวบรวมแคว้นเล็กน้อยเข้ามาอยู่ใต้อาณัติเดียวเกิดเป็นอาณาจักร เกิดคำว่า "กรุง" ที่หมายถึงเมืองหลัก จากการรวมทรัพยากรเข้าสู่ศูนย์กลางทำให้เกิดส่วนเกินการบริโภค (consumer surplus) ทรัพยากรจากท้องถิ่นหลั่งไหลเข้าสู่เมืองที่ใหญ่กว่า เมื่อการรักษาอาการป่วยมีความสำคัญมากขึ้นโดยเฉพาะเมื่อเป็นการรักษาในวัง การแพทย์กลายเป็นเอกเทศโดดเด่นออกมาจากระบบไสยศาสตร์ในความเชื่อแบบเดิมเพื่อรับใช้ชนชั้นปกครองให้มีชีวิตยืนยาวเปลี่ยนผ่าน ขาจึงเปลี่ยนความหมายไปให้แคบลงเหลือเพียงในด้านของการรักษาโลก ทั้ง

คุณสมบัติด้านไสยศาสตร์อื่นๆให้เหลือในคำศัพท์บางคำเช่น ยาพิษ ยาเสน่ห์ ยาแฝด เป็นอาทิ ลักษณะของวังหรือศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองที่มีลักษณะการเลือกรับวัฒนธรรมแบบคัดแก่นึ่งกาท

ช่วงนี้ถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่างสถานะความเป็นยาในแบบโบราณกับความเป็นยาในยุคอาณาจักร ว่านสูญเสียนสถานะในการเป็นยารักษาโรคให้กับเภสัชธาตุตัวอื่นๆจากท้าวสารทศที่มีคุณสมบัติดีกว่าในการรักษาโรค หลักฐานเรื่องว่านพบใน ตำราพระโอสถพระนารายณ์ (พ.ศ. 2202) จำนวน 10 ชื่อ ได้แก่ หว่านไข่เห่น้ำ, หว่านน้ำ, หว่านบุษราคัม, หว่านเปราะ, หว่านเปราะป่า, หว่านพระกราบ, หว่านพระตะบะ, หว่านพระตะหิง, หว่านพระผนัง, และหว่านพันชน เมื่อเทียบกับจำนวนรายชื่อยาที่ปรากฏในตำราเล่มเดียวกันถึง 429 ชื่อ (สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. 2555: 156-173) จะเห็นได้ว่าว่านถูกจำกัดบริเวณให้เหลือแต่ในชายขอบของศูนย์กลางจนมีการใช้โดยหมอเคลยศักดิ์ที่น้อยมากเพียงร้อยละ 2.33 โดยมีบางส่วนที่สามารถแทรกตัวขึ้นมาปรากฏในตำรับยาของแพทย์ท่านอื่นๆบ้าง เช่น ว่านนํ้า, ว่านเปราะป่า (เรื่องเดียวกัน:110) ว่านยังคงมีสถานะในชีวิตประจำวันของประชาชนโดยเฉพาะในพื้นที่ชายขอบของอำนาจสืบมา จนกระทั่งจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดพร้อมกับการปฏิวัติของสังคมไทยเมื่อมีการมาเยือนของวัฒนธรรมต่างชาติจากตะวันตกโดยเริ่มอย่างจริงจังจากราชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงสนับสนุนให้มีการปลูกฝิ่นเพื่อป้องกันไข้ทรพิษเป็นครั้งแรก (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. 2538: 78) หลังจากนั้นสยามจึงพบกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่พาประเทศเข้าสู่ยุคสมัยอย่างใหม่ (modern state) ต่อไป

ว่านในยุคกลางเก่ากลางใหม่

การนิยามช่วงเวลานี้ของสังคมไทยใช้หมายความว่าในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นราชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกิดจากการปะทะสังสรรค์ระหว่างโลกทัศน์แบบจารีตของไทยหรือสยามกับโลกทัศน์ของต่างชาติจากตะวันตกที่เข้ามาพร้อมกับ อุดมการณ์ ค่านิยม และเทคโนโลยีที่สยามไม่เคยเห็นมาก่อน แม้ว่าจะมีการติดต่อกับชาวต่างชาติมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาว่าความสัมพันธ์ในขณะนั้นยังไม่เป็นแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ การเปลี่ยนแปลงระเบียบความสัมพันธ์เกิดขึ้นจากการเกิดลัทธิอาณานิคมโดยมีจุดสำคัญที่การสิ้นสุดของราชวงศ์ครองบองแห่งเมืองอังวะ หลังจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับตะวันตกก็เดินเข้าสู่ยุคกลางเก่ากลางใหม่ที่ไทยเริ่มหันเหความสนใจออกจากมหาอำนาจเก่าคือพม่ารวมไปถึงอาณาจักรจีน หมายความว่าอิทธิพลที่ชนชั้นนำสยามเคยสมาทานมาอย่างยาวนานหลายร้อยปีมาถึงจุดที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการซึมซับวัฒนธรรมจากตะวันตกแทนอารยธรรมอินเดียและจีนจนเป็นโครงสร้างทางอุดมการณ์ที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

หลังจากที่เมืองมีขนาดใหญ่ที่ใหญ่ขึ้นมีระบบราชการที่ซับซ้อนสำหรับควบคุมเมืองบริวารจำนวนมาก สยามเข้าสู่รัฐสมบูรณาญาสิทธิในราชสมัยรัชกาลที่ 4 หลังจากที่ได้เปิดรับอารยธรรมจาก

ตะวันตกมาอย่างช้าๆตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โลกสมัยใหม่ที่มีพร้อมกับผู้มาเยือนจากซีกโลกตะวันตกตกทักทายสังคมยุคจารีตด้วยกองทัพที่ทันสมัยประสิทธิภาพการทำลายล้างสูงคิดตามมาด้วยระบบการค้าแบบเสรีตั้งแต่สนธิสัญญาเบอริน (พ.ศ. 2369) จนถึงสนธิสัญญาเบาริง (พ.ศ. 2398) ที่ทำให้ไทยได้เข้าสู่ยุคสมัยใหม่อย่างเต็มตัวผ่านการเปิดเสรีทางการค้ารัฐสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตระหนักถึงสิ่งที่ต้องเร่งสร้างในเวลานั้นคือ ทหาร ข้าราชการ และแพทย์แบบสมัยใหม่ โดยทรงก่อตั้งโรงเรียนนายร้อย¹⁰ (พ.ศ. 2430) โรงเรียนมหาดเล็กหลวง¹¹ (พ.ศ. 2453) และโรงเรียนแพทยากร¹² (พ.ศ. 2432) เพื่อผลิตแพทย์หลังจากตั้งโรงพยาบาลศิริราชในปี พ.ศ. 2431 (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. 2538: 79) หลังจากนั้นการขยายตัวทางวัฒนธรรมผ่านการบริโภคแบบทุนนิยมและวัฒนธรรมแบบสมัยใหม่จากโลกตะวันตกเดินสายไปยังประเทศต่างๆในภาคพื้นตะวันออกโดยไม่มีที่ใดที่ไม่ได้รับการยกเว้น

ช่วงนี้ถือเป็นช่วงรอยต่อระหว่างวัฒนธรรมโลกจารีตและโลกสมัยใหม่ เป็นช่วงที่หลังจากความรู้เรื่องวาทะกับการแพทย์แบบจารีตได้สถาปนาอย่างแพร่หลายและมั่นคงในสังคมจบจนมาพบกับการปะทะทางวัฒนธรรมชุดใหม่ที่มีพลานุภาพมากขึ้นคือการแพทย์ตะวันตกหรือ biomedicine ช่วงนี้ถือว่าการกระเียบทางสังคมอย่างใหม่ที่เรียกว่า หมอในกลุ่มมืออาชีพ หรือ professional sector ว่านและยาในการบำบัดแพทย์แผนโบราณทั้งหมดไม่สามารถแทรกตัวขึ้นมาในกลุ่มใหม่ได้โดยเฉพาะในราชสำนักสยามที่เริ่มเสื่อมความนิยมในการแพทย์แบบจารีต¹³ (สมิธ. 2551: 236) ส่งผลให้การแพทย์แบบจารีตเกิดการเลิกละทางสังคมหรือเรียกว่าเป็นสูญญากาศทางวัฒนธรรมของระบบสุขภาพแบบจารีตโลกทัศน์ทางสุขภาพของไทยถูกสั่นคลอนอย่างรุนแรงจากการเข้ามาของมิชชันนารีชาวอเมริกันดังที่หมอบรัดเลย์เคยกล่าวไว้คราถวาทรักษาแก่เจ้าฟ้ามงกุฎครั้งประชวรด้วยพระโรคในพระกรณด้านขวาว่า “...ข้าพเจ้าต้องเสียเวลาอยู่นานเพื่อที่จะทำให้ทั้งผู้ประชวรและบรรดาแพทย์เชื่อว่าความคิดที่ว่า “ลม” เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยนั้น เป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระที่สุด” (บรัดเลย์, 2547) ในทำนองเดียวกันพืชกลุ่มว่านที่ไม่มีพื้นที่ในการใช้งานอยู่แล้วกลายเป็นด้อยค่าลงไปกว่าเดิม ถึงขนาดที่ว่ายาแผนโบราณและแพทย์แผนไทยกลายเป็นยาทางเลือกสำหรับผู้ที่ยังรักษาด้วยแผนปัจจุบันไม่หายรวมถึงผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบการแพทย์สมัยใหม่ได้รวมถึงกลุ่มคนที่มีพฤติกรรมต่อต้านหรือทวนกระแสโลกาภิวัตน์ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. 2538: 117) มีต้องกล่าวถึงว่านี่เป็นตัวเลือกรองอยู่แล้วกลายมาเป็นตัวเลือกอันดับสามหรือสี่ไปทันที

¹⁰โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ในเวลาต่อมา

¹¹วชิราวุธวิทยาลัย ในเวลาต่อมา

¹²มหาวิทยาลัยมหิดล ในเวลาต่อมา

¹³นพ.มัลคอล์ม สมิธ, หมอฝรั่งในวังสยาม, น. 236 “แต่พระจุลจอมเกล้าฯ ก็ไม่ค่อยมีพระราชศรัทธาในหมอชาวสยามมากนัก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หมอชาวยุโรปเสมอ”

ในยุคนี้มีร่องรอยของว่านในตำราแพทย์แบบจารีตคือใน **จารึกวัดราชโอรส** (พ.ศ. 2364) จำนวน 7 ชื่อ ได้แก่ **ว่านกิบแรด, ว่านชุ่มเพชร, ว่านน้า, ว่านเปราะ, ว่านเปราะป่า, ว่านเพชรโองการ, ว่านร้อนทอง** และพบใน **จารึกวัดพระเชตุพน** (พ.ศ. 2374) อีก 12 ชื่อ ได้แก่ **ว่านกรงทอง, ว่านกิบแรด, ว่านนางคำ, ว่านน้า, ว่านเปราะ, ว่านเปราะป่า, ว่านมหามฆ, ว่านร้อนทอง, ว่านสากเหล็ก, ว่านหางจระเข้, ว่านหางช้าง, ว่านอิน** จะสังเกตได้ว่าว่านที่พบตั้งแต่สมัย **ตำราพระโอสถพระนารายณ์** จะมี 3 ชื่อ ได้แก่ **ว่านน้า, ว่านเปราะ, ว่านเปราะป่า** ส่วนชื่อที่พบทั้ง **จารึกวัดราชโอรสและวัดพระเชตุพน** มี 5 ชื่อ ได้แก่ **ว่านน้า, ว่านเปราะ, ว่านเปราะป่า, ว่านร้อนทอง, และว่านกิบแรด** สภาพโดยรวมว่านยังคงมีการใช้ที่น้อยเมื่อเทียบกับยาอื่นๆ โดยในยุคนี้ยาและไสยศาสตร์ได้พัฒนาแยกกันอย่างชัดเจน

ว่านในยุคสมัยอย่างใหม่

ยุคสมัยอย่างใหม่คือยุคที่มีการปฏิรูปประเทศเข้าสู่โลกของระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ (modern state) นับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเกิดขึ้นของสาธารณูปโภคพื้นฐานทั้งการคมนาคมคือการตัดถนนแบบสมัยใหม่ เจริญกรุง-บำรุงเมือง-เฟื่องนคร ในช่วงปี พ.ศ. 2404-2407 รวมถึงการมีรถไฟในช่วงปีพุทธศักราช 2439 เป็นต้นมาตามส่งผลให้สภาพสังคมมีการถ่ายเททรัพยากรและความรู้อย่างมหาศาลภายในประเทศ รวมถึงจุดเปลี่ยนของความรู้คือการเกิดขึ้นของทุนนิยมการพิมพ์ (printing capitalism) และตัวเร่งอย่างสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง

จากสิ่งพิมพ์ไทยฉบับแรกที่พิมพ์ในไทยเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2379 (คณะทำงานประวัติศาสตร์การพิมพ์ในไทย. 2549: 11) ที่เป็นการพิมพ์บัญญัติ 10 ประการสำหรับการเผยแผ่ศาสนาของศาสนาจารย์โรบินสันเป็นต้นมา ปรากฏการณ์ใหม่ๆก็เกิดขึ้นกับสังคมไทย ตั้งแต่การพิมพ์ประกาศห้ามสูบบุหรี่ การเสื่อมความนิยมของการคัดลอกหนังสือด้วยลายมือที่นำมาซึ่งการเริ่มต้นใช้สมุดแบบฝรั่งแทนสมุดไทยและกระดาษม้วน รวมไปถึงการเผยแพร่แนวความคิดในที่สาธารณะตอบโต้กันระหว่างชาวตะวันตกและชนชั้นนำสยามในเวลานั้น (เรื่องเดียวกัน: 17) จนถึงการเกิดขึ้นของนิยายประโลมโลกย์ และร้านหนังสือที่เป็นสิ่งทันสมัยมากในเวลานั้น ว่านเดินทางเข้าสู่สังคมเมืองและเดินทางออกจากเมืองกลับไปยังชนบทเมื่อมีการนำไปเผยแพร่ผ่านระบบการพิมพ์ การพิมพ์คือการกระจายความรู้ที่ทันสมัยและจำนวนมาก สิ่งปรากฏในสิ่งพิมพ์จึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นสมัยอย่างใหม่โดยการทำให้ความรู้เรื่องว่านเป็นสินค้าที่ซื้อขายได้ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติการแต่งหนังสือหรือ "กอปี่ไรต์" ซึ่งแสดงถึงสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของผลงานที่นำมาซึ่งสิทธิในการขายแม้ผู้เขียนจะไม่มีส่วนได้ในการแบ่งผลประโยชน์ให้กับแหล่งข้อมูลที่เป็นชาวป่าชาวดอยก็ตาม ผลข้างเคียงจากการที่ว่านถูกเผยแพร่จากส่วนกลางก็ทำให้ความรู้เรื่องว่านจากชายขอบที่หนึ่งแพร่หลายเข้าไปในพื้นที่ชายขอบอีกที่หนึ่งได้ความเป็นว่านจึงมีลักษณะเป็นเนื้อเดียวกันจากการอ้างอิงแหล่งเดียวกัน เช่นเดียวกับที่ แอนนา กับพระเจ้าแผ่นดินสยาม สามก๊ก หรือ ราชาราช กระทั่งกลอนลิเกและวรรณกรรมพื้นบ้านต่างๆ นิทาน

เฉพาะถิ่นถูกทำให้กลายเป็นสินค้า เข้าไปอยู่ในความสนใจของสามัญชนที่อาจจะไม่มีเชื้อสายหรือเกี่ยวข้องกับต้นกำเนิดของวรรณกรรมนั้นๆ จนกระทั่งไม่มีใครหรือถิ่นใดถิ่นหนึ่งเป็นเจ้าของโดยชอบธรรม ในท้ายที่สุดนอกจากการพิมพ์สมัยใหม่จะเป็นการสร้างสำนึกของ "ผู้ปกครอง" และ "ราษฎร" ผ่านการควบคุมของสถาบันแล้ว (เรื่องเดียวกัน: 328) การพิมพ์ยังสร้างสำนึกของ "ผู้มีความรู้" และ "ผู้รับความรู้" ผ่านการเขียนหนังสือขึ้นมาด้วย ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อแบบพุทธเถรวาทที่ว่าสัจจะความจริง หรือความรู้ ถ้ายทอดจากผู้มีบารมีสูงกว่าไปยังผู้มีบุญบารมีด้อยกว่าเสมอ (Gray, 1986: 920)

ในสยามยุคจารีตความรู้จะไม่ใช่ว่าสิ่งที่ซื้อขายกัน การส่งผ่านความรู้ย่อมหมายถึงการส่งผ่านสถานะจากครูสู่ศิษย์ ความรู้อยู่ในสถานะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หาใช้สินค้าไม่ได้ ด้วยฐานคิดด้านความรู้ลักษณะนี้แม้ว่าไทยจะได้สัมผัสกับเทคโนโลยีการพิมพ์ตั้งแต่สมัยพระนารายณ์จึงเป็นเหตุผลที่พระนารายณ์ทรงไม่สนพระทัยในด้านการพิมพ์เลย (เรื่องเดียวกัน: 320) ความรู้เรื่องว่านก็เช่นกันจากเดิมที่เคยเป็นความรู้เฉพาะถิ่นไม่ว่าจะมาจาก "พวกข้าแถบลำแม่น้ำโขงระวางขานูมารเหนือ อำเภอบางมูลนากจนปากน้ำมูล...พวกชาวป่าชาวดอยที่ห่างไกลใช้เป็นยา..ได้แก่คนชาวเกรียง, ข้า, เขมร, ลาว อันเป็นชาวป่าและชาวดอย" (ประเสริฐพากร, 2475: 1) เมื่อถูกทำให้เป็นสินค้าจากส่วนกลาง¹⁴ และส่งกลับไปยังภูมิภาคต่างๆ แล้วทำให้ว่ามีสถานะเป็นของส่วนกลาง

หมวดหมู่ที่สำคัญที่สุดของยุคนี้คือการมีตำราว่านเป็นเล่มแรกในปี พุทธศักราช 2473 ที่เผยแพร่ด้วยสื่อชนิดอย่างใหม่นั้นคือการพิมพ์ เมื่อมองอย่างวิเคราะห์แล้วสรรพคุณต่างๆ ของว่านมี 2 ลักษณะคือที่เป็นการควบคุมหรือดลบันดาลใจบุคคลรอบข้างเพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งคุกคามและเป็นการสร้างสภาวะพิเศษให้กับร่างกายเพื่อบรรเทาผลจากสิ่งคุกคามที่เกิดขึ้นแล้ว

- ว่านเหินยว หรือว่านที่ใช้ในประโยชน์ด้านการป้องกันการเกิดบาดแผล กล่าวคือเป็นว่านที่สร้างสภาวะพิเศษให้กับร่างกาย เช่น ว่านมหาปราบ ว่านท้าวชมภูหนังแห้ง
- ว่านยา หรือว่านที่ใช้ในประโยชน์ด้านการรักษาโรคหรือใช้ต่างๆ รวมถึงการรักษาแผล กล่าวคือเป็นว่านที่สร้างสภาวะพิเศษให้กับร่างกาย ว่านชักมดลูก ว่านหางจระเข้
- ว่านอธิษฐาน หรือว่านที่ทำให้เกิดพลังเหนือธรรมชาติ เช่น การมองเห็นที่ไกลขึ้น การทำให้คนรอบข้างมองไม่เห็น การทำให้หมัดหนัก ล่องหนหายตัว กล่าวคือเป็นว่านที่สร้างสภาวะพิเศษให้กับร่างกาย เช่น ว่านมหาเมฆ ว่านสากเหล็ก
- ว่านเมตตา หรือว่านที่ทำให้ใครเห็นใครรักคือการบันดาลใจให้คนรอบข้างมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ใช้ว่าน มูลเหตุคือเพื่อหลีกเลี่ยงภัยคุกคามที่มาจากตัวบุคคลอื่น กล่าวคือเป็นว่านที่มีสรรพคุณบันดาลใจบุคคลรอบข้าง เช่น ว่านสาวหลง ว่านเสน่ห์จันทร์ขาว

¹⁴ โรงพิมพ์ทั้งหมดที่พิมพ์หนังสือว่านไม่มีเล่มใดอยู่ในภูมิภาค ในที่นี้จึงถือว่าความรู้เรื่องว่านเป็นความรู้ส่วนกลางที่เก็บรวบรวมมาจากภูมิภาคและส่งกลับไปที่ใหม่ในฐานะใหม่ที่ไมใช่ฐานะเดิม

- ว่านคุ้มครอง หรือว่านที่ทำให้แคล้วคลาดจากภัยต่างๆทั้งที่มาจาก คน สัตว์ หรือธรรมชาติ กล่าวคือเป็นว่านที่มีสรรพคุณบันดาลใจบุคคลและสิ่งมีชีวิตรอบข้างรวมถึงสิ่งไม่มีชีวิตในธรรมชาติอีกด้วย เช่น ว่านนางคุ้ม ว่านสิงหโมรา

- ว่านเศรษฐี หรือว่านที่ทำให้มีโชคลาภ เช่น คำขายดี มีคนอยากอุดหนุน กล่าวคือเป็นว่านที่มีสรรพคุณบันดาลใจบุคคลรอบข้างโดยเน้นในด้านโชคลาภ เช่น ว่านกั๊กมากวดิ ว่านกั๊กหงสาวดี

จากการสำรวจพรรณไม้ของกรมป่าไม้เพื่อทำทะเบียนพรรณไม้ครั้งแรกในราวปี พ.ศ. 2490 พบว่ามีว่านปรากฏอยู่ทั่วประเทศตั้งแต่เหนือจรดใต้ (เชียงราย-นราธิวาส) ตะวันตกจรดตะวันออก (กาญจนบุรี-ตราด) ชื่อว่านชุดเดิมก่อนที่จะเข้ามาในเมืองเป็นชื่อชาวบ้านที่มีความหมายต่างๆตรงไปตรงมาทั้งบรรยายลักษณะหรือสรรพคุณ เช่น ว่านน้ำ ว่านไฟไหม้ ว่านส้ม ว่านนอนหลับ ว่านลั่นเหย้า ว่านหูช้าง ว่านมีดยับ ว่านพริ้ว ว่านหอมแดง ว่านงูควัก ว่านร้ว ว่านเลือด ว่านตะขาบ ส่วนว่านที่พบในเขตกรุงเทพฯจะเป็นชื่อที่แตกต่างอย่างค่อนข้างมีนัยยะสำคัญ เช่น ว่านเศรษฐี ว่านพระนิม ว่านแรงคอคำ ว่านหมื่นปี ว่านพญาค่าง ว่านเจ้าน้อยมหาพรหม ว่านมหากาฬ ว่านสี่ทิศ ซึ่งในช่วงหลังจากมีการพิมพ์ตำราว่านเล่มแรกออกมาจะพบว่าชื่อมีลักษณะที่ชัดเจนขึ้น เช่น ว่านหญ้านางรั้ง ว่านกระเพาะไฟทูลย์ ว่านนางมาคะวดี ว่านพระมเหศวร ว่านเสน่ห์จันทน์ ว่านแสงพระอาทิตย์ เป็นต้น

การพัฒนาความเป็นว่านก็พัฒนามาจนถึงจุดที่สูงสุดที่มีระบบและระเบียบภายในตัวเองอย่างชัดเจน คือครอบงำประกอบสำหรับการทำให้ศักดิ์สิทธิ์ได้แก่ มีคำบรรยายลักษณะต้น, มีคำบรรยายอิทธิฤทธิ์ และมีคำบรรยายพิธีกรรมสำหรับให้ยึดถือและปฏิบัติตาม และที่สำคัญคือว่านจะมาพร้อมคำที่ศักดิ์สิทธิ์นั่นคือบทสวดบาลีเสมอ หากจะกล่าวไปแล้วคุณลักษณะที่ขาดไม่ได้ของความศักดิ์สิทธิ์คือการที่ว่าเป็นของ "คนอื่น" ที่ไม่ใช่คนเมือง เป็นของโบราณที่เชื่อมโยงกับจิตวิญญาณ ตำราว่านทุกเล่มจะต้องมีคำบรรยายในลักษณะนี้ว่าว่าเป็นสิ่งที่มาไกลจากนอกเมืองยิ่งไกลเท่าไรยิ่งศักดิ์สิทธิ์มากเท่านั้น และเป็นของเก่ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงเก่าเท่าไรยิ่งศักดิ์สิทธิ์มากเท่านั้นบางเล่มถึงกับระบุชื่อรัชสมัยไว้ว่ามีมาตั้งแต่สมัยพระมหาธรรมราชา (ล.ม.ห.จ.น.ร., 2480: 1) และต้องมีความศรัทธาด้วยการทำตามขั้นตอน ว่านจึงจะเปล่งพละนาฏภาพอันศักดิ์สิทธิ์หากขั้นตอนใดบกพร่องแล้วไซ้ร้ออาจเป็นผลให้ไม่ได้ดังประสงค์แม้จะได้ว่านแท้ที่ตรงตามตำราก็ตาม (พยอม วิไลรัตน์, 2504: 10)

ความศักดิ์สิทธิ์ของว่านเกิดมาจากความถูกต้องหรือที่เรียกว่าความแท้ที่ตรงตามตำรา กับอีกส่วนที่มาจากขั้นตอนและพิธีกรรม ในด้านความแท้ของว่านจะพบว่าการบรรยายในแบบจารีตมีปัญหามากเนื่องจากวิธีการบรรยายที่กำกวมหละหลวม ดังจะยกตัวอย่างดังนี้

"อันว่าว่านหล้าณรังษีนั้น มีใบ ๔ ใบคุดใบพุทธรักษา ลำต้นแดง, ก้านแดง, ครีบใบแดงคุด ดอกบัว, มีกลิ่นหอม มีหัวเป็นชั้นๆบนคังพระพุทธรูปผ่าออกขาว ชั้นดำนั่นคังรัตนบรลังก์ ครั้นผ่าออก ดังสีบัวโรย ย่อมขึ้นบนพะเนินและยอดเขา..." (จิตร, 2473: 1)

คำถามสำหรับว่านหล้าณรังษี คือ อะไรคือใบคุดพุทธรักษา ทรงใบ หรือผิวใบ หรือขนาดใบ? ส่วนที่เรียกว่าครีบใบคือส่วนใด? แล้วแดงแบบดอกบัวคือแดงเช่นไรในเมื่อดอกบัวส่วนใหญ่เป็นสีชมพู หรือม่วง? หัวเป็นชั้นๆคือซ้อนกันแนวตั้งแบบหัวบอนหรือซ้อนกันเป็นวงๆแบบหัวหอม?

"ว่านนางกวัก ...เมื่อจะชูดอย่าให้เงาทับตัว หัวเหมือนหัวกระเทียม, ต้นเหมือนต้นอ้อย, ครีบแดง, ยอดแดง, ใบนั้นทาบลง..." (จิตร, 2473: 10)

คำถามสำหรับว่านนางกวัก คือ ต้นเหมือนอ้อยหมายถึงขนาด? หรือรูปร่างเหมือนอ้อยแต่ขนาดเล็กกว่า? เพราะพืชทั่วไปที่หัวเหมือนกระเทียมไม่ว่าจะด้านขนาดหรือรูปทรงไม่น่าจะมีขนาดต้นที่ใหญ่เท่าอ้อยซึ่งถือว่าน่าอัศจรรย์มาก

"ว่านมหาปราช มีอานุภาพมาก ก้านแดง, ครีบแดง, หลังใบขาว, ท้องใบเป็นขน, รูปพรรณเหมือน ใบชะมื่น, ยอดแดง..." (จิตร, 2473: 16)

คำถามสำหรับว่านมหาปราช คือ ส่วนใดของใบเรียกว่าหลังใบด้านบนหรือด้านล่าง? ท้องใบ หมายถึงส่วนที่อยู่ด้านล่างหรือส่วนที่กว้างที่สุดของใบที่ไม่ระยิบระยับ? คำว่ารูปพรรณเหมือนใบชะมื่น แปลว่าเป็นชะมื่นหรือไม่? หรือแค่เหมือนชะมื่นแต่ไม่ใช่ชะมื่น

จากข้อความบรรยายที่กำกวมทำให้เกิดการตีความได้หลากหลาย เช่น ว่านนางกวัก มีกลุ่มที่เชื่อว่าเป็นไม้ตระกูลว่านสีทิส (Amaryllidaceae) โดยยึดเอาคำว่า "หัวเหมือนกระเทียม" และ "ใบนั้นทาบลง" เป็นหลัก แต่หากพิจารณาคำว่า "ต้นเหมือนอ้อย" ก็ไม่สามารถเข้าได้กับตระกูลว่านสีทิส เนื่องจากไม่มีลำต้น ในอีกทางหนึ่งก็มีผู้ที่เชื่อว่าเป็นต้นแซยก (Pedilanthus) เนื่องจากยึดคำว่า "ใบนั้นทาบลง" และ "ต้นเหมือนต้นอ้อย" เป็นหลัก แต่ทว่าไม่มีหัวแบบหัวหอม จะเห็นได้ว่าช่องโหว่ของการบรรยายเปิดโอกาสให้เกิดการตีความที่แตกต่าง ทำให้เกิดเป็นสายว่านที่แตกต่างกันตามตำราแต่ละเล่ม ในยุคต่อมาที่มีการใช้ภาพสีประกอบการที่หนึ่ง

เชื่อกันว่าว่านที่ขึ้นเองตามป่าเขาจะมีฤทธิ์สู้ว่านที่มีการปลูกตกทอดมานานด้วยขั้นตอนวิธีการที่ถูกดัดแปลงไม่ได้ (ประพัฒสรพากร, 2475: 1-2) จากเงื่อนไขทางด้านพิธีกรรมซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนและคาถาสำหรับกำกับแต่ละขั้นตอน ทำให้ว่านสามารถมีคำอธิบายในกรณีที่ไม่ส่งผลให้เป็นไปตามสรรพคุณ ขั้นตอนของว่านประกอบไปด้วย

- ขั้นตอนการปลูก ตั้งแต่การเลือกฤกษ์ยามาที่ โดยในตำรากล่าวไว้ว่าให้เลือกวันอังคาร เดือนหกเป็นวันที่ปลูกว่าน (เรื่องเดียวกัน: 2) ในว่านบางชนิดจะมีการลงแผ่นยันต์ไว้ใต้กระถางด้วย

- ขั้นตอนการรดน้ำ โดยทั่วไปจะท่องคาถากำกับ เช่น นะโมพุทฺธายะ 7 คาบ (เรื่องเดียวกัน: 13)

- ขั้นตอนการกွ่าน เชื่อกันว่าว่านที่ปลูกไปนานๆเข้าว่านนั้นจะจิตจางใช้อะไรไม่ได้ การที่จะป้องกันไม่ให้ว่านจิตหรือปรอทหายไประหว่างการกวนขึ้นจากดินในช่วงเดือน 12 หรือเดือนอ้าย "ก่อนฤดูฝนกหาเหว่าหรือณกรุงร้อง" คาถาที่ใช้กำกับคือ "อมมบุกกุ กุจะปลูกพญาว่านให้ลูกก็ลูก กุจะปลูกพญาว่านให้ต้นก็ต้น พญาว่านหนีไปอื่นให้เล่นมาหาคุณนี่เน้อ มาสอดแล้วพันฝ้าต้น ออมสลับคงทน" (เรื่องเดียวกัน: 2)

- ขั้นตอนการนำไปใช้ แตกต่างกันไปตามชนิดของว่าน โดยต้องมีคาถากำกับไว้เสมอ เช่น อิ ติปิโส ฯลฯ ภควาติ 1-7 คาบ (เรื่องเดียวกัน: 9)

พิธีกรรมต่างๆของว่านตั้งแต่ “ตำรับกระบิลว่าน” ในปี 2475 มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยของแต่ละชนิดมากกว่า ถือได้ว่าความเป็นว่านก่อตัวอย่างสมบูรณ์จากตำราเล่มนี้ก็ไม่ผิดนัก ในขณะที่คุณสมบัติด้านการรักษาโรคของว่านไม่ได้รับความสนใจ ในอีกด้านความเชื่อของว่านด้านความศักดิ์สิทธิ์ทำหายสภาพเศรษฐกิจอย่างสาหัสยามสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการในความรู้อันจับต้องไม่ได้ที่เป็นดังที่พึงในยามยากอย่างแท้จริง ในช่วงสงครามโลกที่กระดาษประสพภาวะขาดแคลนและมีราคาแพงจึงยังมีหนังสือว่านออกมาจากเขมรบรรณกิจหนึ่งเล่มคือ ตำราสรรพคุณยาไทย (พ.ศ. 2484) โดย ไพฑูรย์ ศรีเพ็ญ ในเล่มประกอบไปด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับยาไทยและว่าน โดยบรรจุชื่อว่านรวม 87 ชื่อซึ่งสรรพคุณของว่านในเล่มนี้ได้สอดคล้องกับภาวะสงครามเป็นอย่างดีคือเกือบ 1 ใน 3 เป็นว่านที่มีสรรพคุณอยู่คง และหากรวมจำนวนชื่อว่านที่มีสรรพคุณ อยู่คง-เมตตา-คุ้มครอง-โชคลาก เข้าด้วยกันแล้วจะมีมากกว่าร้อยละ 55 ว่านได้กลายสภาพจากการเป็นทางเลือกหนึ่งในการดำรงชีวิตของคนชายขอบมาเป็นของคนเมืองอย่างสมบูรณ์ในช่วงสงครามที่ความปลอดภัยเป็นเรื่องสำคัญและยังสลดคราบความเป็นยาออกไปอย่างสิ้นเชิงโดยหลังจากนี้จะไม่มีการนำว่านที่น่าเสนอในด้านความเป็นยาอีกต่อไป

หลังจากช่วงมหาสงครามโลกว่านเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์อย่างเต็มตัวและเป็นสิ่งที่คนทั่วไปรู้จักอย่างสามัญว่าเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ จึงไม่มีชื่อหนังสือที่เรียกว่าว่านยาหรือบรรยายว่าว่านคืออะไรต่อไปอีก หากแต่กลายเป็นหนังสือที่เสนอเรื่องวิธีจำแนกว่านหรือวิธีปลูก เช่น ตำราว่านและพระเครื่องพระบรมธาตุ ตำราปลูกและคุณลักษณะว่าน ตำราว่านวิเศษอันศักดิ์สิทธิ์ หรือ ตำราคุณลักษณะว่าน และวิธีปลูกว่าน ตำราว่านในยุคนี้ตั้งแต่ปี 2503-2508 ระยะเวลา 6 ปี 6 เล่มเรียกได้ว่าออกเล่มใหม่ทุกปีและยังมีเล่มที่พิมพ์ซ้ำจำนวนหลายครั้ง เช่น ตำราคุณลักษณะว่าน และวิธีปลูกว่าน พิมพ์อย่างน้อย 5 ครั้งในปี 2506, 2513, 2517, 2521, 2523; กบิลว่านฉบับสมบูรณ์ พิมพ์อย่างน้อย 4 ครั้ง

สยามในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ได้มีความนิยมในการนำเข้าพันธุ์ไม้จากต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นจาก มลายู ชาว บอร์เนียว หรือ ฟิลิปปินส์ เป็นต้น โดยไม้พวกนี้เป็นไม้ที่มาจากแถบอเมริกาใต้โดยผ่านมาทางนักเดินเรือชาวสเปนและโปรตุเกส (วินิจฉัตร, 2483b: 1) โดยการบันทึกการนำเข้าไม้นี้ หมอ คาร์ (Dr. A. Kerr) เป็นผู้บันทึกลงตีพิมพ์ในจดหมายเหตุของ Siam Society (เรื่องเดียวกัน: 3) ในครั้งนั้นกลุ่มคนที่นิยมการเล่นต้นไม้จะเป็นเจ้านายหรือขุนนางหรือจะกล่าวไปก็เรียกว่าเป็นกลุ่มชนชั้นนำของสยาม ดังหลักฐานที่ปรากฏผู้ที่นำเข้ามาต่างประเทศดังนี้ กล้วยไม้ แคตตลีย์ แก๊สเกลลีอานา สั่งเข้ามาโดย มิสเตอร์ เฮนรี อาลาบาสเตอร์¹⁵, แคตตลีย์ โบวริงกานา สั่งเข้ามาโดย กรมหมื่นทิวากรฯ ผ่านทางห้างบิกิม, แคตตลีย์ ฮาร์ดอานา พระองค์เจ้าพร้อมฯ และ พระยาพจนปริชา สั่งเข้ามาจากยุโรป, ต้นก้ามปู มิสเตอร์เฮลด์¹⁶ เจ้ากรมป่าไม้คนแรกของประเทศไทย เป็นผู้นำเมล็ดพันธุ์เข้ามาจากพม่าเข้ามาที่เชียงใหม่, โกสน เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ สั่งพันธุ์เข้ามาจากอินเดีย เป็นต้น ความนิยมไม้ประดับมีมาก กระทั่งเกิดการประกวดบอนเป็นครั้งแรกในช่วงปี พ.ศ. 2449-2450 (เรื่องเดียวกัน: 20)

การศึกษาด้านพันธุ์ไม้ของไทยเกิดขึ้นโดยชาวต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ในปี พ.ศ. 2321 นักพฤกษศาสตร์ชาวเดนมาร์กชื่อ โยฮาน แกร์ฮาร์ด โคนิค (Johann Gerhard Koenig) ได้เดินทางเข้ามาสำรวจพันธุ์พืชในไทยนานกว่าหนึ่งปี โดยศึกษาแล้วจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ *Chlosis Siamensis* ซึ่งนับว่าเป็นหนังสือต่างประเทศเล่มแรกที่กล่าวถึงพันธุ์พืชต่างของไทยโดยตรง ทว่าสิ่งที่ โคนิค อ้างอิงในหนังสือคือก่อนหน้านี้นักคนไทยที่ทำการรวบรวมพันธุ์พืชและเทียบเคียงชื่อพฤกษศาสตร์ไว้แล้วถึง 1,390 พันธุ์คือ พระยาวันพฤกษวิจารณ์ (ทองคำเสวตศิลา) ในหนังสือชื่อ *List of Common Trees, Shrubs, etc., in Siam* (วิชัย, 2532: 330) หลังจากนั้น พระยาวิจิตร (โต โกเมศ) ได้รวบรวมไม้ประดับในป่ามาให้คนปลูกในบ้านด้วยหนังสือ "ไม้ประดับบางชนิดของไทย" ในปี พ.ศ. 2483 โดยในหนังสือเล่มนี้ได้ให้คำนิยามว่า "ไม้ประดับ" เป็นครั้งแรกโดยแปลจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า "House Plant" อีกด้วย อนึ่งการทำหอพรรณไม้ในประเทศไทยก็เริ่มด้วยการบุกเบิกของพระยาวิจิตรเช่นกัน (เรื่องเดียวกัน: 331)

การตั้งโรงเรียนแพทยากรในช่วงแรกได้มีการเรียนการสอนแพทย์แผนไทยควบคู่ไปกับแพทย์แผนตะวันตกด้วยด้วย หากแต่ได้เลิกไปก่อนโดย พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร) ผู้บัญชาการโรงเรียนแพทยาลัยได้บันทึกสาเหตุที่ไม่สามารถทำการสอนร่วมกับแพทย์แผนตะวันตกได้ดังนี้ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2538: 118)

1. การสอนวิชาแพทย์ตามแบบไทยกับแบบฝรั่งไม่เข้าระบบกันทำให้นักเรียนมีงง
2. ยาไทยเป็นยาส่วนตัวของแพทย์ผู้ใช้ยา โดยมากมักปิดหวง ตำราแข่งขันกันเอง (ไม่มีมาตรฐาน และหมอไทยไม่ช่วยกันทำมาตรฐาน)

¹⁵ ต้นตระกูล เสวตศิลา

¹⁶ มร.เอช. เอ. สเลด (H. A. SLADE) เป็นเจ้ากรมป่าไม้ 2439 - 2444

3. เครื่องยาที่เป็นสมุนไพรมีต่างหากกัน ถ้าไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในทางนั้นก็ไม่ว่าจะหาสมุนไพรมาจากไหน แท้หรือไม่แท้ ดีหรือไม่ดี

การปิดสาขาแพทย์แผนไทยไปแล้วการแพทย์ในยุคนี้เรียกได้ว่าเป็นการแพทย์แบบแผนตะวันตกเต็มรูปแบบอย่างแท้จริงโดยหลังจากนี้จะเกิดการพัฒนาคอนกรีตของการผลิตแพทย์ผ่านระบบการศึกษาแผนใหม่ซึ่งจะก่อให้เกิดแพทย์ที่เป็น "กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ" หรือ professional sector ในประเทศไทยต่อมาจนปัจจุบัน (เรื่องเดียวกัน: 82)

ว่านในยุคปัจจุบัน

ในราวปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมาเป็นช่วงที่ตลาดว่านกลับมาตื่นตัวอีกครั้งจากการปลุกกระแสของ 2 อาจารย์ว่านรุ่นใหม่ในยุคนี้ได้อย่าง แสง เพชรศิริ แห่งหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ และ เซษฐา พยากรณ์ แห่งนิตยสารมหัศจรรย์ ทั้งสองได้เขียนคอลัมน์ "สารพัดว่าน 108" และ "ตะลุยกว่าน" ตามลำดับ ตลาดนัดสนามหลวงที่เป็นทั้งแหล่งขายต้นไม้อะเลาะและขายหนังสือครึกครื้นไปด้วยหัวว่านและหนังสือว่าน ด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์สีหนังสือว่านยุคนี้มาพร้อมกับภาพ 4 สีสวยงาม หัวว่านที่เคยเห็นแต่คำบรรยายและภาพขาวดำบัดนี้กลายเป็นภาพเหมือนจริงส่งผลให้ทุกคน "เห็นว่านแบบเดียวกับที่ตนเขียนหนังสือเห็น" ทุนนิยมการพิมพ์พัฒนาไปอีกขั้นพร้อมกับความนิยมเรื่องว่านที่เรียกได้ว่าเข้าสู่จุดสูงสุดและตื่นขึ้นอย่างสมบูรณ์อย่างก่อนที่จะถึงจุดตกภายในเวลาเพียง 4-5 ปีต่อมา

ความเป็นว่านถูกรวมศูนย์ยิ่งกว่าที่เคยเป็นมาก่อนในอดีตด้วยภาพสีที่สวยงาม สมจริง และทั่วถึง แม้ว่าจะมีว่านในท้องถิ่นต่างๆตามหลักฐานจากกรมป่าไม้ที่สำรวจและรวบรวมในรายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2523 ทว่าว่านที่มากับตำราว่านได้รับความนิยมจนกระทั่งสามารถแทรกเข้าไปในรายชื่อพรรณไม้ฉบับต่อมาคือในปี พ.ศ. 2544 ว่านเมตตาที่ไม่เคยอยู่ในบัญชีรายชื่อมาก่อน ทะลักเข้าไปอยู่ในรายชื่อของราชการ เช่น ว่านขันหมาก ว่านจูงนาง รวมถึงว่านสาวหลง ด้วยเหตุที่คนรู้จักและนำไปใช้เป็นของขลังหน้าร้านเป็นจำนวนมากจนถึงปัจจุบัน คำว่า "ไม้มงคล" เกิดในช่วงนี้โดยมาพร้อมกับไม้ที่มีสรรพคุณดังว่านแต่ไม่ได้ชื่อว่าว่าน ความนิยมชัดเจนมากจนกระทั่งมีการถ่ายทอดสดการประกวดว่านจากงาน "มหกรรมสินค้านานาชาติ" ณ สวนอัมพร วันที่ 26-30 กันยายน 2523

ในปี พ.ศ. 2525 นี้มีว่านกลุ่มใหม่ที่สำคัญ 2 กลุ่มจากตำรา 2 เล่ม ได้แก่ คัมภีร์ว่านและไม้มงคล ที่ดึงเอาไม้ต่างประเทศสกุล *Aglaonema* และ *Dieffenbachia* เข้ามาเป็นว่าน และ ตำราว่านตระกูลกวักแม่ทองใบว่านที่น่าจะเรียกได้ว่ามีราคาแพงที่สุดกลุ่มหนึ่ง ตำรานี้บรรจุไม้สกุลว่านสีทิส (*Amaryllidaceae*) ตระกูลกวักแม่ทองใบ อย่างชัดเจนมากถึง 39 ชนิด ส่งให้ว่านกลายเป็นพืชสะสมอย่างเต็มตัวอีกชนิดหนึ่งในวงการต้นไม้ ในเวลานี้ว่านได้เพิ่มสถานะอีกชนิดหนึ่งคือการทำหน้าที่เป็นไม้ประดับที่ไม่ได้มีการพูดถึงอิทธิฤทธิ์มากไปกว่าคุณค่าในการประดับและสะสม ลักษณะตำราในยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงขนบในการเขียนคำบรรยายเนื่องจากมีภาพประกอบที่ชัดเจนขึ้น ในส่วนของสรรพคุณนอกจากจะมีการ

พัฒนาให้มหัศจรรย์มากขึ้นด้วยการตอบคำถามเกี่ยวกับวิธีใช้ว่านของ เชษฐา พยากรณ์ (เชษฐา. 2521b) ในขณะเดียวกัน โอกาส ขอบเขตต์ บัณฑิตจากคณะวนศาสตร์และมหาบัณฑิตจากคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จับมือกับ อาจารย์หล่อ ชันแก้ว ผู้ที่อ้างว่ามีว่านมากที่สุดในประเทศ เช่นเดียวกับ อาจารย์ชั้น หาวีธี เข้ามาสร้างความตื่นเต็นให้กับวงการว่านด้วยการออกหนังสือเล่มใหม่ที่มีว่านมากที่สุดคือ 308 ชื่อ และระเบียบวิธีทางพฤกษศาสตร์สมัยใหม่ที่เน้นการให้ความรู้เรื่องโครงสร้างทางพฤกษศาสตร์เปลี่ยนโฉมของตำราว่านให้กลายเป็นคู่มือคว่านสมกับชื่อ คู่มือคว่าน (โอกาส. 2525: 10-18) จุดนำสังเกตของหนังสือเล่มนี้คือแม้ว่าโอกาสจะมีความรู้ด้านพฤกษศาสตร์เป็นอย่างดีแต่กลับทิ้งชื่อพฤกษศาสตร์ออกไปจากงานชิ้นนี้โดยไม่ทราบสาเหตุที่ชัดเจน หลังจากนั้นเป็นต้นมาว่านก็เสื่อมความนิยมลงไปโดยไม่ทราบสาเหตุจนกระทั่งการเข้ามาของเทคโนโลยีที่เรียกว่า อินเทอร์เน็ต

หลังปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมาว่านในยุคการค้าต้นไม้กลายเป็นอุตสาหกรรมที่ถูกเสริมแรงแห่งทุนนิยมด้วยสื่อชนิดใหม่ที่เข้าถึงผู้คนผ่านระบบอินเทอร์เน็ต "ซาน"¹⁷ จากเว็บบล็อก gotoknow.org ได้โพสเนื้อหาเกี่ยวกับการเล่นว่านตามตำรา 3 โพสด้วยกัน ได้แก่ ว่านด้วย "ตำราว่าน"(ซาน. 2551a), "ตำราว่าน" ยุคปัจจุบัน (ซาน. 2551b), และ "ชื่อว่าน" ที่นักเล่นว่านทุกคนต้องยอมรับ (ซาน. 2551c) ปลุกกระแสการเล่นว่านตามตำราอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เนื้อหาที่โพสนั้นส่วนใหญ่เรียบเรียงจากหนังสือของ วิชัย อภัยสุวรรณ (วิชัย. 2524) หลังจากนั้นการเล่นว่านกลับมาอยู่ในความสนใจอีกครั้งโดยได้แรงหนุนจากเว็บโซเชียลอย่าง pantip.com และกลุ่มจัดตั้งทางเฟสบุ๊คที่ช่วยกระพือความรู้เรื่องว่านผ่านความนิยมในการสะสม ว่านที่เหมือนจะเสื่อมความนิยมไปกลับมาปรากฏอีกครั้งในยุคการพิมพ์ต่อเนื่องมาจนถึงยุคโทรทัศน์จนมาถึงโลกที่ไร้สายอย่างอินเทอร์เน็ต

แม้ว่าจะยังมีการพูดถึงสรรพคุณทางการแพทย์แต่ว่านไม่ได้มีสถานะนั้นอีกต่อไปแล้ว ด้วยข้อจำกัดเรื่องสภาพแวดล้อม เวลาที่เร่งรีบ ไปจนถึงตัวเลือกที่ดีกว่าคือยาแผนปัจจุบันที่ได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากภาครัฐ ไม่มีว่านยาอีกต่อไปในเมือง หากคงเหลืออยู่บ้างในพื้นที่ห่างไกลชายขอบว่านที่เดินทางจากชายขอบเข้าสู่เมืองบัดนี้ได้เดินทางกลับไปปฏิบัติหน้าที่ดั้งเดิม ณ ที่เดิม คงเหลือแต่ความเป็นไม้ประดับของสะสมและอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในทางคุ้มครองคุ้มภัย เมตตามหานิยม และโชค ลาภวาสนาสำหรับคนในเมือง หากมองในเชิงการตลาดความเป็นว่านคือการเพิ่มมูลค่าแบบไม่จำกัดและไร้กฎเกณฑ์ ว่านที่ผ่านกรรมวิธีการปลูก หรือมีเรื่องราวที่บ่งบอกถึงความหายาก สามารถทำราคาได้อย่างไม่น่าเชื่อถึงหัวละ 100-200 บาทอย่างไม่ยากเย็น ในขณะที่ขมิ้นชันยังคงขายเป็นกิโลกรัมต่างๆที่พิสูจน์แล้วว่ามีสรรพคุณทางการแพทย์

¹⁷ ต่อมาภายหลังจะใช้ชื่อว่า "ตาเซย" ในเว็บ bloggang.com และ pantip.com

ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่ายา (เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับว่าน) โรค-ภัย-ไข้-เจ็บ : สิ่งคุกคามชีวิตและทรัพย์สิน

แม้ว่าปัจจุบันว่านจะพบในเมืองได้ทั่วไป แต่ที่มาของว่านคือพืชสำหรับใช้งานของชาวป่าชาวดอยที่ห่างไกลศูนย์กลางทางการปกครองก่อนที่จะแพร่เข้ามาในเขตเมือง (ประพัฒสรพากร, 2475: 1) การใช้ประโยชน์ของว่านในกลุ่มคนที่เรียกว่าเป็นชายขอบนี้เข้าไปเพื่อการดำรงชีวิตที่นอกเหนือจากการเป็นอาหาร ได้แก่การปกป้องตนเองให้พ้นจากภัยคุกคามต่างๆรอบตัว ทั้งจากโรค จากสัตว์ จากคนด้วยกัน หรือกระทั่งจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ชุดของคำที่มีความหมายถึงสิ่งคุกคามในภาษาไทยจึงสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ป็นต้นเหตุคือ โรค-ภัย และผลที่เกิดกับตัวมนุษย์คือ ไข้-เจ็บ

ตาราง 3 ปัจจัยคุกคามในยุคโบราณอันเป็นที่มาของ "ยา"

โรค		ภัย		ไข้		เจ็บ	
คำที่ใช้เรียกสาเหตุ				คำที่ใช้เรียกอาการที่เกิดขึ้น			
สาเหตุมาจากภายใน		สาเหตุมาจากภายนอก		อาการภายใน		อาการภายนอก	
อาการเจ็บป่วยจากความผิดปกติของร่างกาย		ความกลัวที่มาจากสงคราม, สัตว์, ธรรมชาติ		ตัวร้อน อาเจียน ปวดท้อง ฯลฯ		เจ็บ ปวด แสบ ร้อน ฯลฯ	

สิ่งที่ทำให้ร่างกายไม่อยู่ในภาวะปกติคือ โรค ซึ่งเกิดจากความผิดปกติภายในซึ่งเกิดในการแพทย์แผนโบราณเชื่อว่าเพราะสภาวะที่ตรีธาตุไม่สมดุลจะส่งผลให้ร่างกายคือธาตุดินเกิดความเสื่อม (คมสัน. 2559: 23) และ, ภัย ซึ่งเกิดจากสิ่งภายนอกเข้ามามีผลกระทบ เช่น ไฟไหม้ จมน้ำ สัตว์ป่าขบกัด การทะเลาะเบาะแว้ง หรือศึกสงครามในสมัยอยุธยาชาวไทยทุกคนต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหาร (ลาดูแบร์. 2557: 239) หรือกระทั่งภัยที่เกิดจากผู้ปกครองหรือราชภัย โดยสรุปคือผลจากการเกิดโรคได้แก่ความเสื่อมในสังขารและการทำงานที่ไม่ปกติ ส่วนผลที่เกิดจากภัยนำมาซึ่งการบาดเจ็บ ปวด และแสบ

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสรรพคุณทางยาในยุคนี้กินความรวมถึงแต่การรักษาอาการป่วยจนไปถึงไสยศาสตร์ด้วยเนื่องจากการรักษาโรคยังไม่ได้แยกตัวออกมาจากไสยศาสตร์อย่างชัดเจนหรือจะกล่าวว่าไสยศาสตร์ทำหน้าที่ในการรักษาอาการป่วยก็คงไม่ผิดนัก เนื่องจากในบางครั้งการรักษาก็เป็นไปในลักษณะธรรมเนียมพิธีทางศาสนาหรือแม้แต่พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์จึงหมายรวมถึงพลังในการควบคุมสิ่งที่ควบคุมไม่ได้อันหมายรวมถึงร่างกายและอาการเจ็บป่วยในสายตาของ

คนโบราณด้วย จึงมีการให้ความเห็นว่าไม่สามารถรักษาให้หายได้เนื่องจากคนไข้ถูกคุณไสย (ลาตูแบร์. 2557: 194) และหากกล่าวอย่างรวบรัดคือ ยา หมายถึงสิ่งที่ใช้ต่อสู้กับสิ่งคุกคามของคนในยุคนั้นได้แก่ สิ่งคุกคามจากภายในร่างกายได้แก่ โรค-ไข้ และสิ่งคุกคามที่มาจากภายนอกคือ ภัย-เจ็บ ในขณะที่หากกล่าวอย่างรัดกุมแล้วนอกเหนือจากหน้าที่ของสิ่งที่เรียกว่า "ยา" ในการต่อต้านและบรรเทาสิ่งคุกคามแล้ว ยา ยังหมายรวมไปถึงสิ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติบางอย่าง เช่น ยาเบื่อ, ยาพิษ ไม่ได้บรรเทาการคุกคามในทางตรงกันข้ามคือทำให้ตายได้ ยามา ทำให้มา การลงยา ที่หมายถึงสิ่งที่ตกลงไปบนโลหะแล้วพื้นผิวมันวาว **น้ำยาประสานทอง** คือยาในรูปน้ำที่ทำให้ทองประสานกัน เหล่านี้คือ ร่องรอยของความหมายดั้งเดิมก่อนที่จะจะถูกทดแทนด้วยความหมายชุดใหม่เมื่อการพัฒนาความสำคัญของการรักษาชีวิตมีมากขึ้น ยา ที่ใช้มากที่สุดก่อนความหมายลงมาเหลือเพียงสิ่งที่ใช้รักษาโรคไม่ว่าจะใช้ภายในหรือใช้ภายนอกร่างกาย โดยความหมายของเดิมก็ยังคงมีการใช้ควบคู่กันไปกับความหมายใหม่ในด้านสุขภาพเป็นสำคัญ สิ่งหนึ่งที่เป็นความหมายข้างเคียงที่คู่มากับคำว่ายาหรือผู้ที่ใช้อยาหรือที่เรียกกันว่า "หมอ" คำว่าหมอเดิมหมายถึงผู้ที่มีความชำนาญทางเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ชำนาญว่าความเรียกหมอความ ชำนาญการควบคุมงูเรียก หมองู รวมไปถึงในยุคที่มีอาชีพใหม่ที่ปัจจุบันเรียกว่า สถาปนิก ในช่วงแรกๆเคยมีผู้เสนอว่าให้เรียกว่า หมอดึก เพราะทำหน้าที่เหมือนหมอต่างกันเพียงไม่ได้ทำงานกับคนเหมือนหมอแต่ทำงานกับดึก ก่อนที่หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์กฤดากรจะทูลขอให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานคำแปลเพื่อมาใช้แทนคำว่า architect โดยได้คำว่า สถาปนิก มาใช้ก่อนที่จะกลายเป็น สถาปนิก ในปัจจุบัน

การเข้ามาของระบบสุขภาพในรูปแบบตะวันตกแบบที่รัฐเป็นผู้จัดการให้กับประชาชนหรือที่เรียกกันว่า สาธารณสุข นั้นส่งผลให้เกิดรูปแบบการจัดการองค์กรทางสุขภาพครั้งใหญ่ เกิดหมอหรือนายแพทย์มีอาชีพขึ้น ตามมาด้วยการผลิตยาในระบบสาธารณสุขที่เรียกว่าเภสัชกรรมในเวลาต่อมาเกิดเป็นการแยกระหว่าง แพทย์ที่ทำหน้าที่วินิจฉัย และ เภสัชกรที่ทำหน้าที่ปรุงยา แตกต่างจากแพทย์แผนไทยที่ผู้วินิจฉัยและผู้ปรุงยาเป็นคนคนเดียวกัน ทำให้ยาในความหมายปัจจุบันจึงมีความหมายแคบลงเหลือเพียงสิ่งที่ช่วยในการรักษาหรือบรรเทาอาการป่วยเป็นสำคัญ โดยทิ้งร่องรอยแห่งความหมายเดิมคงอยู่ในภาษาในชีวิตประจำวัน

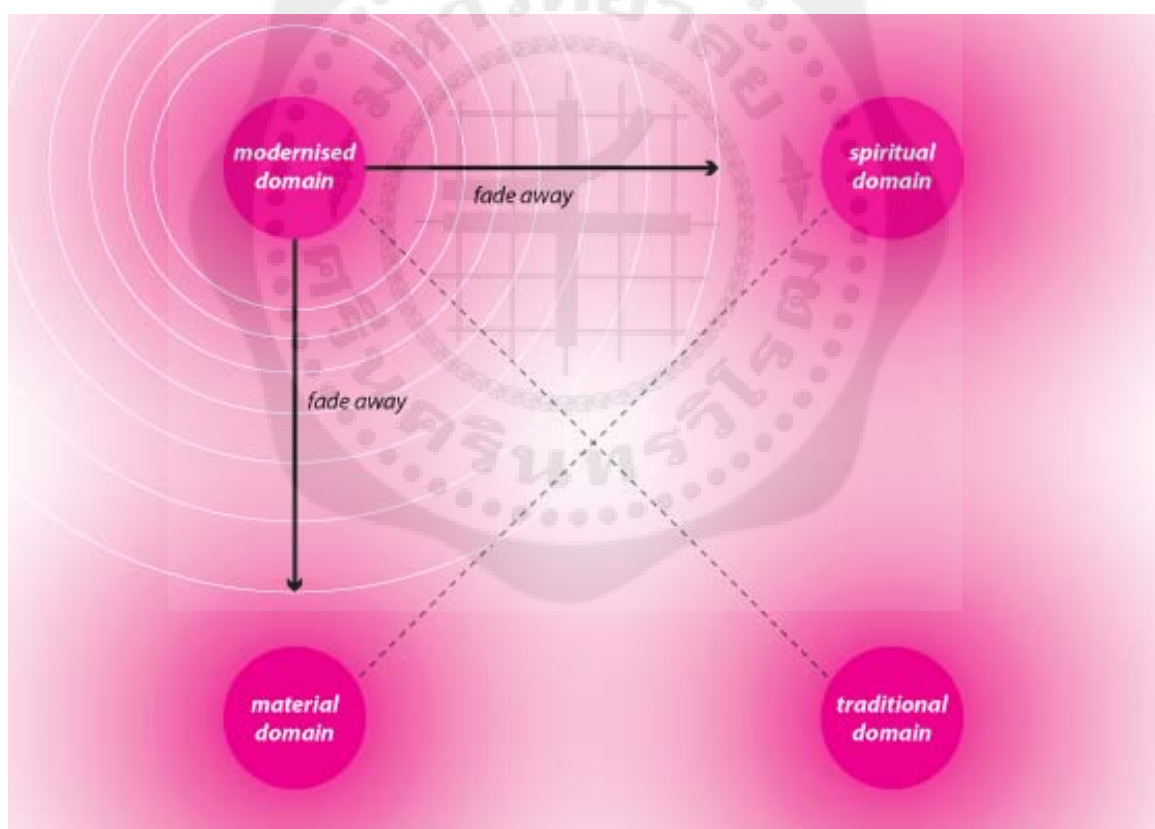
ปัจจัยที่ส่งผลกับการเปลี่ยนแปลง

อุดมการณ์ (ideology) หรือชุดความคิดที่ทำให้คนยอมรับอำนาจที่วางไว้นั้น ปรากฏในสังคมไทยมี 2 ชุดในลักษณะเป็นคู่สัมพันธ์ (binary opposition) โดยอำนาจในการทำกรนั้นปรากฏใน

ลักษณะเดียวกับแนวคิดแบบมณฑล (Mandala¹⁸) คือมีลักษณะที่อำนาจการครอบงำ (hegemony) นั้นจะแผ่ออกจางออกไปจากศูนย์กลางไปเรื่อยๆ จนถึงจุดที่อำนาจแผ่ไปไม่ถึง

ลักษณะของอุดมการณ์คู่ตรงข้ามในสังคมไทยคือไม่ได้แปรผกผันซึ่งกันและกัน เช่น ความเป็นสมัยอย่างใหม่ (modernized) และ จารีตนิยม (traditional) ที่อยู่บนคู่ตรงข้ามสามารถปรากฏออกมาได้ในคนคนเดียวกันในต่างเวลา นักเคมีอาจใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในขณะที่ให้ไว้พระขอพรให้ประสบความสำเร็จในการวิจัย หรือรัฐมนตรีกระทรวงวิทยาศาสตร์เข้าสักการะศาลพระพรหมในวันแรกที่เข้ารับตำแหน่ง เหล่านี้เป็นเรื่องปกติมากในสังคมไทย

อุดมการณ์ชุดแรกได้แก่ สถานะทางวัฒนธรรม (cultural status) ประกอบไปด้วย ด้านวัตถุ-ด้านจิตวิญญาณ (material – spiritual domain) และอุดมการณ์ชุดที่สองได้แก่ สถานะทางยุคสมัย (periodic status) ประกอบไปด้วย สมัยอย่างใหม่-จารีตนิยม (modernized – traditional domain) ทั้ง 4 อุดมการณ์นี้แผ่ขยายอำนาจอย่างอิสระโดยไม่ขึ้นซึ่งกันและกัน

ภาพประกอบ 7 แสดงปัจจัยทางอุดมการณ์ที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย

18 แนวคิด Political Mandala นำเสนอใน Oliver W. Wolters, (1982) Culture and Region in Southeast Asian Perspectives.

อุดมการณ์ทั้ง 4 ล้วนมาจากชนชั้นนำเป็นผู้กำหนดหรือโน้มน้าวให้บุคคลที่ต่ำกว่ายอมรับและเชื่อถือ โดยในยุคหลังที่เป็นรัฐชาติแล้วนั้นชนชั้นนำส่วนกลางขีดเส้นอย่างชัดเจนระหว่าง ความเป็นยุคสมัยอย่างใหม่ของชนชั้นนำ กับแบบจารีตนิยมของชาวบ้านทั่วไป รวมถึงการจัดตำแหน่งเมื่อเทียบกับผู้ที่เหนือกว่าหรือสืบลัทธิกว่าอย่างตะวันตกชนชั้นนำก็สร้างโลกทัศน์อีกชุดคือ วัฒนธรรมด้านจิตใจ เพื่อตอบโต้กับ วัฒนธรรมด้านวัตถุที่ตะวันตกเหนือกว่า จะเห็นได้ว่าเป็นการสร้างอุดมการณ์เพื่อจัดการกับความ เป็นอื่น (the other) ทั้งผู้ที่เหนือกว่าและด้อยกว่าของชนชั้นนำสยาม และร่องรอยยังคงตกค้างอยู่จนถึงทุกวันนี้เช่น เชื่อว่าคนไทยมีน้ำใจมากกว่าตะวันตก โอบอ้อมอารีกว่า มีน้ำจิตน้ำใจมากกว่า หรือกล่าวโดยรวมว่ามีจิตใจที่บริสุทธิ์กว่าตะวันตก ในขณะที่เทียบกับชนชั้นล่างแล้วชนชั้นนำในเมืองเป็นผู้มีอารยธรรมสูงกว่า รู้จักกาลเทศะมากกว่า ฯลฯ

หากเราจัดวางว่าลงบนบริบททางวัฒนธรรมที่สร้างจากชุดอุดมการณ์โดยประยุคต์กรอบแนวคิดนี้เข้ากับหัวข้อเรื่องพืชแล้วจะทำให้เกิดพืชทางวัฒนธรรมขึ้นมา 4 กลุ่มได้แก่

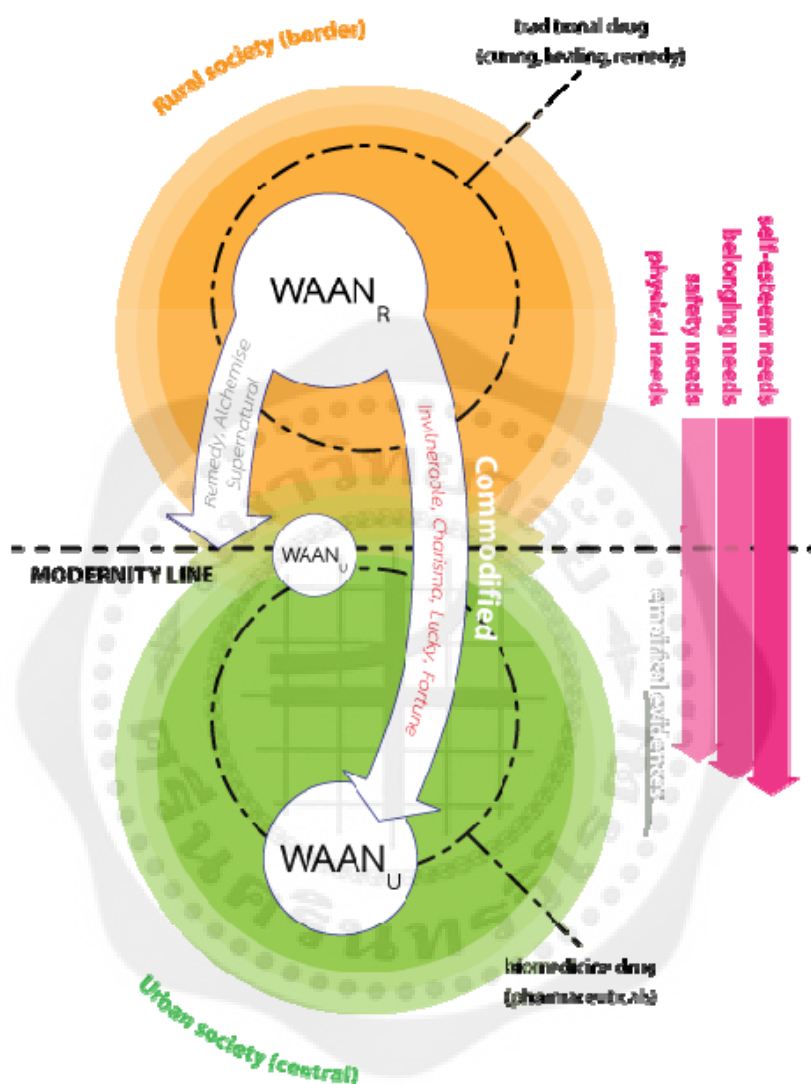
1. พืชทั่วไปหรือพืชพื้นบ้าน (General Plants, Folk Plants) มีคุณสมบัติอ้างอิงกับวัตถุวิสัยที่เป็นกายภาพภายนอก เช่น เป็นหัว เป็นหน่อ เป็นผล ฯลฯ
2. พืชอรรถประโยชน์/ พืชพาณิชย์ (Functional Plants/ Commercial Plants) มีคุณสมบัติอ้างอิงกับการใช้งาน เช่น ใช้น้ำมัน ใช้เป็นยา ใช้ออกสร้าง รวมถึงการที่เอาไปขายด้วย
3. พืชในพิธีกรรมท้องถิ่น (Folk Ritual Plants, Sacred Plants) มีคุณสมบัติอ้างอิงกับโลกทางจิตวิญญาณที่เป็นด้านความเชื่อ อารมณ์ เป็นสำคัญ ตัวอย่างคือ ว่าน พืชที่เชื่อว่ามีอิทธิฤทธิ์ต่างๆ
4. พืชสัญลักษณ์ (Royal Ceremonial Plants, Provincial Plants) หมายถึงพืชที่เป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของสถาบันใดๆก็ตามตั้งแต่ระดับหน่วยงาน องค์กร จังหวัด จนถึงสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ในพืชชนิดหนึ่งๆนั้นสามารถเป็นได้ทั้ง 4 ภาคพร้อมๆกัน โดยจุดสังเกตคือ พืชในพิธีกรรมท้องถิ่น จะไม่เคยเปลี่ยนสถานะกลายเป็นพืชสัญลักษณ์ เนื่องจากกระบวนการสร้างพืชสัญลักษณ์นั้นเป็นของชนชั้นนำและเลือกที่จะไม่ทับซ้อนกับความหมายเก่าที่เป็นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีอยู่แล้ว

ว่านคือพืชที่เกิดจากชายขอบชาวป่าชาวดง ความรู้เรื่องว่านถูกนำมาใช้ประโยชน์จากคนเมืองผ่านการตีความจนเกิดเป็นว่านชุดใหม่ที่มีชื่อแตกต่างจากว่านชาวบ้านแบบดั้งเดิมรวมไปถึงมีสรรพคุณอย่างใหม่ที่น่าอัศจรรย์ การจัดการความรู้เรื่องว่านถูกกระทำผ่านระบบการพิมพ์ที่ส่งความรู้ชุดนี้จากส่วนกลางกลับไปยังชายขอบอีกครั้งในฐานะใหม่ในฐานะที่เป็นว่านของคนไทยทุกพื้นที่ ความรู้ที่ถูกนำไปตีตรายังเมืองหลวงกลับมาเขียนอีกครั้งในฐานะเดียวกับนักเรียนนอกผู้ชอบตัวจากต่างประเทศแม้ร่างกาย

สรุปผล: การเปลี่ยนแปลงทางสถานะของว่่านและยาในระบบสุขภาพไทย

ผลการวิจัยสรุปออกมาเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพประกอบ 9 สรุปการเคลื่อนย้ายความหมายของว่่านผ่านพื้นที่จากชายขอบเข้าสู่เมือง

4. การเปลี่ยนแปลงความหมายของว่่านเกิดจากสาเหตุคือ การที่ว่่านเคลื่อนที่จากยุคจารีตเข้าสู่ยุคสมัยอย่างใหม่ โดยมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการเปลี่ยนกลุ่มผู้ใช้จากคนชายขอบมาเป็นคนเมือง ทำให้ความต้องการว่่านในการตอบสนองต่างออกไปตามเหตุปัจจัยทั้งด้านวัตถุ สังคม และจิตใจ ในช่วงเริ่มแรกกว่าได้ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้รอดของกลุ่มผู้ใช้ชายขอบ หลังจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่่านได้เดินทางเข้าสู่เมืองและพัฒนาเป็นการตอบสนองความต้องการความปลอดภัยด้านร่างกาย และในขั้นสุดนั้นว่่านได้พัฒนามาเป็นการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจเป็น

สำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับลำดับขั้นความต้องการของ Abraham Maslow โดยจุดที่สำคัญคือว่าเราได้ละทิ้งคุณสมบัติของการเป็นยาไปตั้งแต่ยุคแรก หากแต่ยังคงมีการบันทึกตกค้างเหลืออยู่ตามตำราว่าสามารถมีคุณสมบัติในการรักษาโรคได้ ทว่าไม่ได้มีหลักฐานในการใช้อย่างจริงจัง

5. ในส่วนของความหมายคำว่า ยา เริ่มแรกคือหมายถึงสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับร่างกายหรือสิ่งของ โดยมากเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเคมีสำหรับใช้กับสิ่งของ และการเปลี่ยนแปลงทางชีวเคมีเมื่อใช้กับร่างกาย คำว่ายาดั้งเดิมมีความหมายกว้างหมายถึงสิ่งที่ใช้รับมือกับสิ่งคุกคามในชีวิตประจำวันที่สรุปเป็นคำว่า โรค-ภัย-ไข้-เจ็บ กินความหมายตั้งแต่การรักษาไปจนถึงไสยศาสตร์โดยผู้ที่ใช้ยาจะเรียกว่า หมอ คู่กัน ในชั้นหลังภายหลังจากการเข้ามาของระบบสุขภาพแบบตะวันตกยาได้มีความหมายแคบเข้าโดยถูกผูกโยงกับข้อกำหนดทางกฎหมายว่าสิ่งใดสามารถใช้ชื่อว่ายาได้และสิ่งใดสามารถใช้ชื่อว่ายาได้สามารถเทียบเป็นภาษาอังกฤษคือคำว่า pharmaceutical ในด้านความสัมพันธ์กับว่าน ในยุคแรกว่านก็คือพืชกลุ่มที่เป็นยา ที่ออกฤทธิ์ทั้งกับตัวร่างกายผู้ใช้คือ ว่านเหนียว ว่านยา ว่านอิทธิฤทธิ์ และออกฤทธิ์กับคนรอบตัวผู้ใช้คือ ว่านเมตตา ว่านคุ้มครอง ว่านเศรษฐี ว่านจึงเป็นยาในความหมายเก่าที่กว้าง มิใช่ยาในความหมายแคบดังปัจจุบัน

บทที่ 5

ข้อเสนอเชิงทฤษฎี

นอกเหนือจากเนื้อหาที่ศึกษาและค้นพบมาทั้งหมดที่สามารถตอบคำถามวิจัยได้แล้วนั้น จากการค้นคว้าในงานวิจัยชิ้นนี้ยังสามารถสรุปออกเป็นประเด็นข้อเสนอในเชิงทฤษฎีต่างๆที่เพิ่มเติมจากปัญหาวิจัยได้เป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ว่าด้วยจักรวาลวิทยาว่าด้วยพืชแบบไทย (Thai ethno-botany)
2. ว่าด้วยสถานะของตำราว่าน (gender of Waan texts)
3. ว่าด้วยว่านยุคปัจจุบันในสถานะสิ่งซ้อนทับ (simulacrum)
4. ว่าด้วยการทำให้กลายเป็นว่านวิเศษอันศักดิ์สิทธิ์ (sanctification)
5. ว่าด้วยแรงต้านหรือกำแพงทางวัฒนธรรม (cultural barrier)

จักรวาลวิทยาว่าด้วยพืชแบบไทย

ในดินแดนแห่งเส้นศูนย์สูตรที่ฤดูกาลแบ่งเป็นหน้าน้ำครึ้งปีและหน้าแล้งอีกครั้งปีก่อให้เกิดความหลากหลายด้านนิเวศวิทยา ด้วยจำนวนพรรณไม้ที่ค้นพบแล้วมากถึง 5,200 ชนิด ใน 217 วงศ์ ทำให้ไทยเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดที่หนึ่งในด้านพฤษชาติของโลก ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของไม้ล้มลุกในป่าเบญจพรรณคือ การพักตัว (dormancy) พืชที่ส่วนใหญ่จะมีหัวใต้ดินจะทิ้งใบร่วงหล่นหายไปจากพื้นป่าคงเหลือไว้แต่เหง้าสะสมอาหารเพื่อรอเวลาแห่งความชุ่มชื้นที่จะกลับมาแทงใบใหม่เป็นเวลาค้างปีสลับกันไปราวกับมีชีวิตต้นไม้ที่พร้อมใจกันหายตัวไปกับสายฝนที่ขาดช่วงและกลับมาใหม่เมื่อฝนมาเยือน เรื่องเล่าต่างๆจึงเกิดขึ้นถึงการมีชีวิตของพืชกลุ่มหนึ่งที่มิอาจมีชีวิตไม่ต่างจากคนเป็นเวลานานแสนนานก่อนที่จะมีแนวคิด animus ในโลกตะวันตกคนไทยรู้จักและเข้าใจในสิ่งนี้มานานแล้ว ในพืชกลุ่มที่มีคุณสมบัติพิเศษที่ชื่อว่า "ว่าน"

คนไทยมีวิธีการจัดระเบียบโลกพรรณไม้รอบข้างจากลักษณะทางกายภาพภายนอก ต่างจากพฤษศาสตร์แบบตะวันตกหรือที่เรียกว่า binomial nomenclature โดยจำแนกด้วยการตั้งชื่อเรียกตามลำดับของ สกุล (genus) และ สปีชีส์ (species) ที่วางรากฐานโดย Carl Linnaeus บิดาแห่งอนุกรมวิธานซึ่งจัดระเบียบสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์จากโครงสร้างอวัยวะสืบพันธุ์เป็นสำคัญ ในกรณีของพืชคือการพิจารณาจากโครงสร้างของดอกโดยแทบจะเรียกได้ว่าไม่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างภายนอกส่วนอื่นๆเลยทีเดียว ในทางพฤษศาสตร์แล้วการชี้ขาดว่าต้นใดชื่ออะไรใช้ตัวชี้วัดคือดอกเท่านั้น

ในดินแดนอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีป ภูมิปัญญาไทยในการจัดระบบระเบียบทางธรรมชาติสร้างโลกทัศน์ของพืชขึ้นมาใช้ร่วมกับเพื่อนบ้านในภูมิภาคนี้ถือเป็นวัฒนธรรมร่วมที่สำคัญในระดับพื้นฐาน แม้ว่าจะไม่สามารถหาผู้ประดิษฐ์ระบบการจัดระเบียบพรรณไม้ของไทยได้อย่างตะวันตกก็ใช่ว่าแนวคิดของชาวพื้นเมืองที่นี่จะไร้ระบบเสียทีเดียวในทางกลับกันการจัดระเบียบสิ่งรอบตัวของคนไทยมีลักษณะที่ปรากฏออกมาชัดเจนจากชื่อเรียกที่มีแนวคิดด้านการใช้งานหรือประโยชน์ที่นำมาใช้ที่แฝงอยู่ เช่น ผัก คือพืชที่ใช้กินส่วนใหญ่เป็นพืชล้มลุกและนำไปมากินเป็นอาหาร พบการให้ความหมายใน A Dictionary of the Siamese Language ของ J. Caswell ซึ่งเป็นพจนานุกรมไทย-ไทยที่เก่าที่สุด (ธีระพันธ์ วีระกุล. 2535: 36) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ผัก: นั่นคือเป็นชื่อแห่งสรรพไม้มที่กินกับเข้าได้นั้น เรียกว่าผัก" (Caswell. 2544: 505) หรือว่าใน อักษรวิธานศรียะ ของหมอบรัดเลย์ก็ให้ความหมายไปในทำนองเดียวกันคือ "ผัก, เป็นชื่อต้นไม้เล็กๆเขาเรียกผัก ก็มันเปนของสำหรับกินกับเข้าเปนธรรมดา" (Bradley. 2514: 434) แม้จะมีผักหลายชนิดที่ไม่ได้นำหน้าด้วยคำว่า ผัก แต่พืชที่นำหน้าด้วยคำว่าผักแทบจะทั้งหมดจะมีการนำมารับประทาน เช่น ผักกูด(เฟิร์น) ผักตบ(หรือบัวลอยในทางภาคเหนือ) ผักชี ผักกาด ผักคะน้า เป็นต้น อีกตัวอย่างคือ หญ้า จะใช้เรียกสิ่งที่สัตว์กิน ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ล้มลุกติดดิน ในกรณีของหญ้าแบบไทยๆที่ไม่ใช่พืชวงศ์หญ้าจะมีความต่างจากระบบพฤกษศาสตร์ตะวันตกซึ่ง ไม้ ก็จัดอยู่ในวงศ์เดียวกับหญ้า ในยุคปัจจุบันมีความพยายามของราชบัณฑิตในการลากความหมายของคำว่า หญ้า ไปผูกกับความหมายทางพฤกษศาสตร์ของพืชวงศ์ Gramineae (ปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้ Poaceae แทน) ซึ่งในภาษาไทยก็เรียกวงศ์นี้ว่าวงศ์หญ้าเช่นกัน (กองกานดา และวรลลิต. 2559: 246) หากแต่ในการคำอธิบายความหมายในพจนานุกรมกลับมีการระบุข้อยกเว้นต่อท้ายดังนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2556: 1280) "หญ้า ๑ น. ชื่อเรียกไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae เช่น หญ้าคา [Imperata cylindrical (L.) P. Beauv.] หญ้าตีนกา [Eleusine indica (L.) Gaertn.] หญ้าแพรก [Cynodon dactylon (L.) Pers.]; ใช้อธิบายเรียกพรรณไม้นานาชนิดบางชนิดที่มอได้อยู่ในวงศ์ Gramineae เช่น หญ้าเกล็ดหอย หญ้าวงช้าง." จะเห็นได้ว่าความหมายของ หญ้า และ Gramineae ไม่สามารถทับกันได้อย่างแนบสนิทจึงเป็นที่มาของการใส่ข้อยกเว้นเอาไว้ เพื่อให้คำทั้งสองสามารถอธิบายให้เป็นคำแปลของกันและกันได้อย่างคร่าวๆ เบาะแสของหญ้าอีกแห่งที่ให้ความหมายแตกต่างจากเล่มอื่นๆคือ A Dictionary of the Siamese Language โดยให้ความหมายไว้ดังนี้ (Caswell. 2544: 609) "ยา: นั่นคือสรรพต้นเล็กๆ ที่กินไม่ได้" เรียกว่ายา"

มีการอ้างอิงถึงการกินว่าหญ้าคือพืชที่กินไม่ได้ซึ่งสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยของผักในด้านที่ว่าเกี่ยวข้องกับการกินโดยพืชที่คนกินเรียกว่าผัก และพืชที่คนไม่กินเรียกว่าหญ้า หากนำมาทบทวนถึงประโยชน์ของหญ้าที่เกี่ยวกับคนและเกี่ยวกับการกินแล้ว หญ้า อาจมีประโยชน์ในการเป็นของกินสำหรับสัตว์เลี้ยง เนื่องจากการให้ความหมายว่าหญ้าเป็นพืชที่คนไม่กินนั้นไม่รัดกุมสาเหตุมาจากยังมีพืชอีกหลายชนิดที่คนไม่กินแต่ไม่ได้มีชื่อว่าหญ้าเช่น จอก แหน เป็นต้น

ชื่อหน้าในพรรณไม้ของไทยมีความน่าสนใจมากซึ่งไม่สามารถกล่าวในที่นี้ทั้งหมดได้ เช่น พืชที่นำหน้าว่า มะ คือพืชจำพวกไหน? จากการศึกษารายชื่อพืชจาก ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย: ฉบับชื่อพื้นเมือง-ชื่อพฤกษศาสตร์ (วินิจฉัตร. 2503) ซึ่งเป็นทะเบียนพรรณไม้เล่มแรกของกรมป่าไม้ที่ใช้ชื่อพื้นบ้านเป็นชื่อหลักซึ่งต่างจากฉบับอื่นๆ มีลักษณะการจำแนกที่น่าสนใจตัวอย่างเช่น

- น้ำว้า-เถาย่าน หมายถึง เถาย่านน้ำว้า (หน้า 421)
- ลวก-เครือเขา หมายถึง เครือเขาลวก (หน้า 667)
- ปล้องแดง-หญ้า หมายถึง หญ้าปล้องแดง (หน้า 470)
- ปลิง-เถาวัลล์ หมายถึง เถาวัลล์ปลิง (หน้า 471)
- แบก-ตะ หมายถึง ตะแบก (หน้า 460)

ตลอดทั้งเล่มพบว่าการแยกคำนำหน้าชื่อพรรณไม้ไว้ทั้งหมด 75 คำ (ดูภาคผนวก ๑) โดยสามารถจำแนกคำนำหน้าออกเป็นกลุ่มๆ เพื่อทำความเข้าใจกับวิธีในการมองพืชได้เป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. คำนำหน้า บอกลักษณะ เช่น มัน บอน บัว หมากร หวาย เอื้อง จิง ฯลฯ คำนำหน้าลักษณะนี้จะต้องมีตัวอ้างอิงเป็นพืชชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่น มัน หมายถึง ผลที่เนื้อต้นไม่มีเมล็ด เมื่อเจอสิ่งที่คล้ายกันก็จะใช้คำว่า มัน เป็นฐานแล้วเติมคำขยาย เช่น มันเทศ (มาจากต่างชาติ) มันฝรั่ง (มาจากต่างชาติเช่นกัน แต่คนละอันกับมันเทศ) มันแกว (คำที่ชาวอีสานเรียกชาวเวียดนาม) กลุ่มคำเหล่านี้ ในหนังสือ ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทยถือว่าเป็นตัวชื่อและไม่ได้จัดไว้เป็นคำนำหน้านาม

2. คำนำหน้า บอกลักษณะ เช่น เถา เครือ หน่อ ไม้ ดอก หัว ลูก กลุ่มนี้ในหนังสือถือว่าเป็นคำนำหน้าชื่อ

3. คำนำหน้า บอกประเภท เช่น ผัก หญ้า วาน กลุ่มนี้ในหนังสือถือว่าเป็นคำนำหน้าชื่อ

4. คำนำหน้า ที่ยังไม่พบความหมาย เช่น มะ จะ ตะ กะ รวมถึงคำนำหน้าในภาษาอื่นๆ

ข้อเสนอแนะหลังจากตรวจสอบข้อมูลเอกสารคือคนไทยให้ความหมายของพรรณไม้ผ่านการใช้งานหรือประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญสื่อออกมาที่มีการตั้งชื่อให้มีความเป็นคำนำหน้าดังตัวอย่างที่ได้ยกไปแล้วคือผักและหญ้าที่ใช้กินซึ่งการตีความหมายของคำว่าวานจะใช้หลักคิดนี้เป็นสำคัญต่อไป

สถานะของคำรวาน (gender of text)

จากการศึกษาเอกสารทั้งหมดมีข้อเสนอสำหรับการอภิปรายเกี่ยวกับคำรวานในประเด็นที่ว่า โดยทั่วไปในปัจจุบันนี้คำรวานที่มีอยู่นั้นถูกใช้ในลักษณะของเอกสารอ้างอิงถึงความแท้หรือความถูกต้องของตัวรวาน กล่าวคือถูกใช้ในลักษณะเป็นเอกสารวิชาการ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ว่าคำรวานนั้นเป็นไปได้ว่าไม่ได้ถูกแต่งขึ้นมาเพื่ออ้างอิงในลักษณะวิชาการที่เน้นความถูกต้อง ตรวจสอบได้ หากแต่ถูกแต่งขึ้นมาในลักษณะเดียวกับวรรณกรรม(ในยุคนั้น) คือมีขนบในการบรรยายและมองคุณค่า

ของงานในอีกลักษณะหนึ่งที่ไม่ใช่เรื่องของความถูกต้องหรือเรื่องของการมีจริงหรือไม่ของตัวว่าน ลักษณะของตัวตำราที่เข้าขามี 3 ฉบับคือ ลักษณะว่าน (พ.ศ. 2473) และ ตำหรับกระบิลว่าน (พ.ศ. 2475) และ คู่มือนักเล่นว่าน (พ.ศ. 2480) โดยการประพันธ์ของทั้งหมดนี้กระทำในลักษณะงานประพันธ์แบบ สัจนิยมมหัศจรรย์ (Magical Realism) คือ โลกแห่งความเป็นจริง และโลกแห่งความมหัศจรรย์ ดำรงอยู่ร่วมกันและดำเนินไปภายใต้ตรรกะชุดเดียวกัน จนในท้ายที่สุดเราไม่สามารถจำแนกได้ว่าอะไรคือ “ความเป็นจริง” และอะไรคือ “ความมหัศจรรย์” (ชูศักดิ์, 2559: 26) หลังจากนั้นในตำราเล่มหลัง หากไม่ใช่ตำรายาก็จะเป็นการทำซ้ำตำราทั้ง 3 เล่มนี้ทั้งสิ้นโดยที่ผู้ทำซ้ำอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวในสิ่งที่ทำลงอยู่ หากสถานะความจริงที่แยกแยะได้ยากว่าอะไรจริงหรืออะไรไม่จริงแล้ว หากคำว่าสมัยใหม่ (modern) หมายถึงการที่ใครคนใดคนหนึ่งคิดว่าตนเองสมัยใหม่แล้ว²¹ (Bayly, 2004: 10) ความศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นที่ได้ที่จะหมายถึงการที่ใครคนใดก็ตามคิดว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน และว่านก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ในสายตาผู้ประพันธ์

ว่านยุคปัจจุบันในสถานะสิ่งซ้อนทับ (simulacrum)

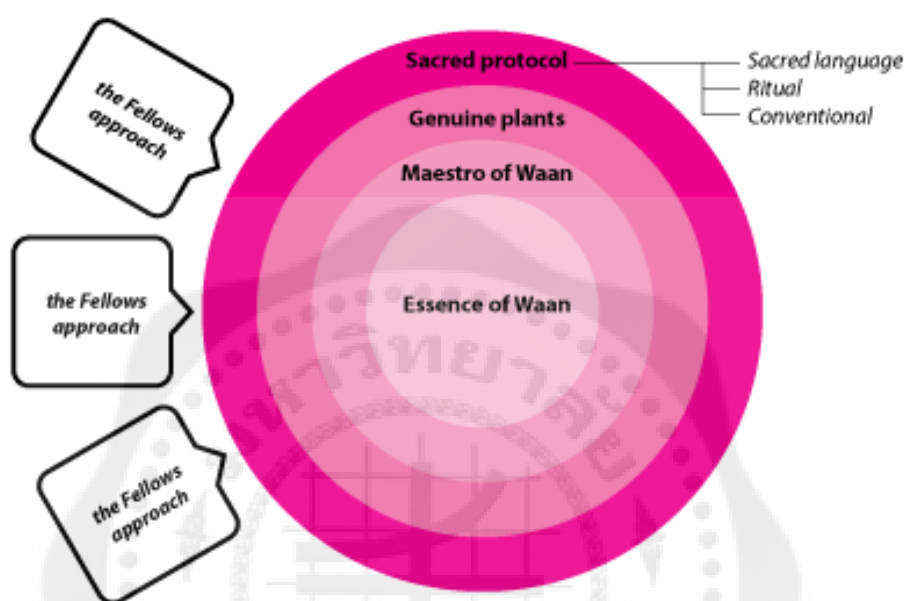
หากมองว่าความเป็นว่านในยุคก่อนปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นฉบับ ว่านในยุคหลัง พ.ศ. 2520 ก็สามารเรียกได้ว่าเป็น “สิ่งซ้อนทับ” (simulacrum) ได้อย่างไม่น่าจะผิดนัก สถานะที่มีการเรียกขื่อนำหน้าว่า “ว่าน” ให้กับต้นใหม่ๆตลอดเวลานับตั้งแต่เล่มแรกโดยผู้ที่แต่งหนังสือแต่ละเล่ม จะเห็นว่าการปรากฏหลักฐานครั้งแรกที่ 10 ชื่อในตำรายา จนมากลายเป็น 308 ชื่อ มีการเพิ่มคำว่าว่านให้กับต้นไม้ที่เดิมไม่มีคำว่าว่านนำหน้าซึ่งเห็นได้ชัดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นไป ว่านชื่อใหม่ส่วนหนึ่งจึงเป็นการแตกหน่อจากต้นที่เชื่อว่าเป็นว่านโดยการลากเข้าความจากต้นที่มีลักษณะร่วมกัน เช่น กลุ่มว่านกวกทั้ง 9 ชื่อ ที่เกิดเป็นครั้งแรกในปี 2508 และการแยกร่างของ ว่านเสน่ห์จันทร์จาก 2 กลายเป็น 11 ชื่อในปี 2525 ว่านที่เกิดใหม่บนความเชื่อชุดเดิมกลายเป็นสถานะสิ่งซ้อนทับ (simulacrum) หรือความจริงที่ซ้อนบนความจริงที่ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรคือของแท้หรือของเทียม เสรีภาพในการเลือกเชื่อประกอบกับข้อมูลมหาศาลจากทั่วสารทิศสร้างความจริงแบบเหนือจริง (hyperreality) จากการสมานและการตีความตัวบทจากตำรา ว่านชุดใหม่อาศัยตำราว่านเป็นเครื่องมือ ยืมภาพความจริงจากว่านชุดเดิมจากนั้นสร้างว่านชุดใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนกลายเป็นความจริงซ้อนหรือที่เรียกว่าว่านเทียมที่ไม่มีในตำรา

นอกจากการเป็นสิ่งซ้อนทับในความเป็นว่านเองแล้ว ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือการสร้างความเป็น “อาจารย์ว่าน” ขึ้นด้วยกระบวนการเดียวกัน อาจารย์ว่านเกิดมาจากผู้ที่แม่นในความเป็นว่าน ซึ่งความเป็นว่านนี้นิยมอ้างอิงจากตำรา เมื่อได้รับสถานะอาจารย์ว่านที่มีสิทธิธรรมในการชี้ว่าว่านใดคือ

²¹Christopher Bayly, The Birth of the Modern World 1780–1914. Global Connections and Comparisons. p.10 “an essential part of being modern is thinking you are modern”

ว่าจริงว่านใดคือว่านไม่จริง อาจารย์ว่านจะสามารถชี้สิ่งที่ไม่เคยเป็นว่านให้กลายเป็นว่านได้²² (Baudrillard, 1988: 170) หลังจากนั้นว่านใหม่จึงเกิดขึ้นด้วยกระบวนการทำซ้ำแบบนี้

การทำให้กลายเป็นว่านวิเศษอันศักดิ์สิทธิ์ (sanctification)

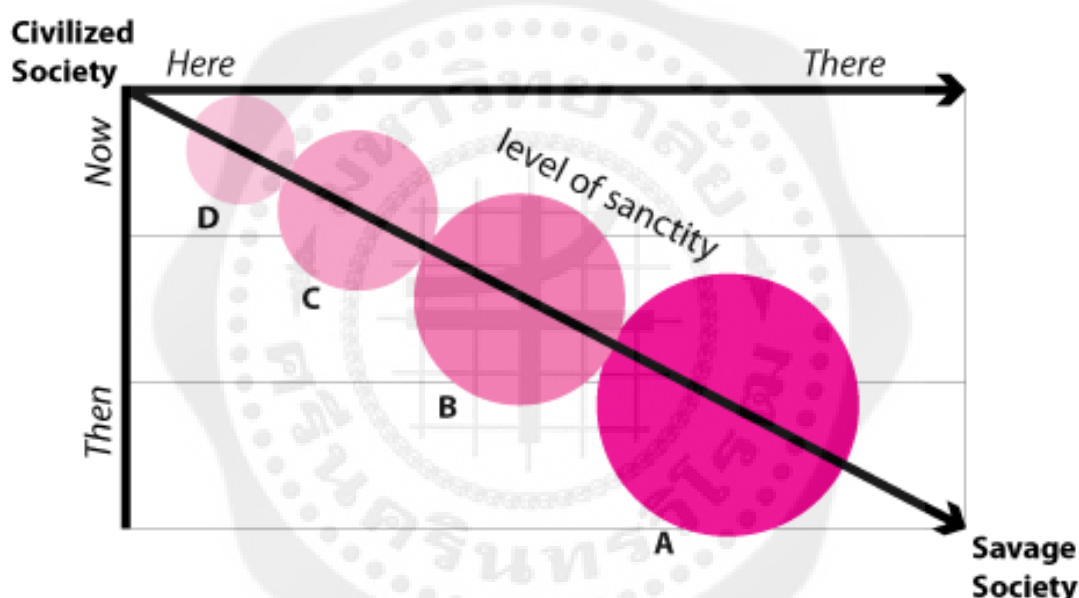
ภาพประกอบ 10 แบบจำลองโครงสร้างและองค์ประกอบที่ประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์

กระบวนการทำให้ว่านกลายเป็นสินค้า (commodification) นั้นประกอบไปด้วยโครงสร้างอันได้แก่ ต้นว่าน (ของแท้) อาจารย์ว่าน และวิชาว่าน (ผ่านตำรา) โดยทั้งหมดนั้นจะถูกเคลือบไว้ด้วยส่วนองค์ประกอบแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของว่าน ซึ่งสามารถเทียบเคียงการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของพระธรรมที่ประกอบด้วย ภาษาศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม ผู้ทรงอำนาจ (กษัตริย์) และธรรมเนียมปฏิบัติ²³ (Gray, 1988: 908) ทั้งโครงสร้างและองค์ประกอบทั้งหมดทำงานสอดประสานเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่จะทำใหว่านกลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ วิชาว่านคือสิ่งที่เก่าแก่และลึกซึ้งไม่เปิดเผยและอาจารย์ว่านจะเป็นผู้เดียวที่มีบุญบารมีมากพอที่สามารถเข้าถึงสัจจะแห่งว่านได้และสามารถถ่ายทอดสู่สานุศิษย์ด้วย

²² Jean Baudrillard, *Simulacra and Simulations*, p.170 “it plays at being an appearance: it is of the order of sorcery”

²³ ผู้วิจัยตีความองค์ประกอบจาก Christine Gray, (1988: 908) “material aspect of dhamma : sacred language, ritual, kingship, Sangha action” โดยปรับ Kingship มาเป็น ผู้ทรงความรู้หรืออาจารย์ว่าน และ Sangha action มาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในการปลูก

ความเห็นในการจำแนกว่านแท้--หลักในการจำแนก วิธีพิสูจน์ภายนอกที่อิงกับลักษณะตามตำรา หรือวิธีนอกตำราเช่น การดมกลิ่น ชิมรส; พิธีกรรมประกอบการปลุก/ภู่ว่าน—การให้ฤกษ์ยาม ชันด์/คาถาที่ใช้ อุปกรณ์ที่ใช้; และธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การจิก การไม่ใช้มีดกับว่วนที่ใช้อยู่คง การจัดวางว่วนระดับพญาว่วนให้อยู่ในตำแหน่งต่างๆ ทั้งหมดนี้อาจถ่ายทอดได้ทั้งผ่านตำราและไม่ผ่านตำรา มรรคผลที่ตามมาคือจะมีต้นที่เป็น ว่วนชั้นสูง ว่วนแท้ ว่วนหายาก ว่วนลึกลับ ว่วนที่ตกทอดกันมา และว่วนทั่วไป โดยความเห็นนี้จะสะท้อนออกมาผ่านราคาที่ซื้อขาย ต้นไม้ป่าที่วางขายที่สวนจตุจักรอาจทวีมูลค่าขึ้นได้นับ 10 เท่าเมื่อผ่านการรับรองจากอาจารย์ว่วนว่าเป็น "ว่วนแท้" ในทำนองเดียวกันว่วนที่ขายที่ร้านก็อาจได้รับการกำหนดว่าเป็นว่วนที่ "ผิดจารีต" เช่น ไม่ผ่านการปู่ปลอ่ยให้ฝังดินข้ามปี หรือปลุกผีดวิธีไม่มีการสวดมนต์เวลารดน้ำ แล้วมีราคาที่ต่ำลงกลายเป็นต้นไม้ธรรมดาไป

ภาพประกอบ 11 แบบจำลองความสัมพันธ์ ความศักดิ์สิทธิ์ กับ ระยะห่างทางวัฒนธรรม ของ Johannes Fabian

อีกหนึ่งปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับความศักดิ์สิทธิ์คือระยะห่างทางวัฒนธรรม (cultural distant) โดยอ้างอิงจากแผนภาพ Modern time/space: distancing²⁴ (Fabian, 2014: 27) กล่าวคือในสังคมไทยนั้นยังอ้างว่าความเป็นว่วนหรือความรู้เรื่องว่วนมีที่มาจากที่ห่างไกลหรือเก่าแก่ย้อนเวลากลับไปได้มากเท่าไรยิ่งจะทำให้ความเป็นว่วนชนิดนั้นศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น เช่น ว่วนที่ได้มาจากโขงเจียมย่อมศักดิ์สิทธิ์กว่าว่วนจากนนทบุรี ดังที่ตำราว่วนมักจะอ้างว่าเก็บข้อมูลรวบรวมมาจากชาวป่า ชาวกะเหรี่ยง

²⁴Fabian, Johannes. Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object. p.27 Figure 1.2 Modern time/space: distancing

ที่อาศัยอยู่ชายแดน (ประเสริฐพากร, 2475, 1) หรืออีกกรณีหนึ่งคือว่านที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ย่อมศักดิ์สิทธิ์กว่าว่านสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น ว่านเพชรดาเหลือกเป็นว่านที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยชาวบ้านบางระจันโดยนายจันทวนเขียว (เลื่อน, 2506: 116) หรือว่านที่มาจากชนกลุ่มที่ค่อยพัฒนาเท่าไรยังมีความศักดิ์สิทธิ์เท่า นั้น เช่น ดอกทองเขมร เป็นต้น

เนื่องจากว่านมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นทุนทางวัฒนธรรม ดังนั้นการเลื่อนความหมายของคำว่าว่าน และยาจึงไม่ได้ส่งผลมากนักกับความนิยมของนักเลงว่าน เนื่องจากว่านไม่ใช่สิ่งที่ต้องการการพิสูจน์ ไม่มีใครเอาว่านไปเป็นยารักษาตัวอย่างเต็มรูปแบบ ไม่มีใครทดลองความคงกระพันด้วยปืนหรือมีด หรือไม่มีนักเลงว่านกล่าวโทษว่านที่ไม่ทำให้มีฐานะร่ำรวย เช่นเดียวกับที่ไม่มีใครพยายามไปขอซื้อว่านวิเศษจากเศรษฐีไม่ว่าในประเทศหรือนอกประเทศ สถานะยากดีมีจนของนักเลงว่านไม่ใช่สิ่งที่ถูกคาดหวังจากตัวว่านเองแม้จะมีการอ้างสรรพคุณถึงโชคลาภที่มาจากการออกดอกของว่านก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่งว่านอยู่ฐานะย้อนแย้งแบบพิเศษที่มีความคาดหวังแต่ได้รับการยกเว้น และแม้การให้คำจำกัดความเป็นทางการของราชบัณฑิตว่าว่านคือ "พืชที่มีหัวบ้างไม่มีหัวบ้าง" จะไม่ได้ช่วยให้คนทั่วไปมีความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นแต่คนปลูกว่านก็ยังคงปลูกว่านด้วยชนบ ด้วยความเชื่อ และด้วยชื่อเรียกตามที่แต่ละคนจะได้สืบทอดรับฟังมาไม่ว่าจะผิดหรือจะถูกจากตำราหรือสิ่งอ้างอิงใดๆ ในสังคมที่มีระบบความคิดแบบพุทธเถรวาทนี้เชื่อว่าว่านจะยังคงอยู่ต่อไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแบบไทยๆ ไปอีกนานจนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ

แรงต้านหรือกำแพงทางวัฒนธรรม (cultural barrier)

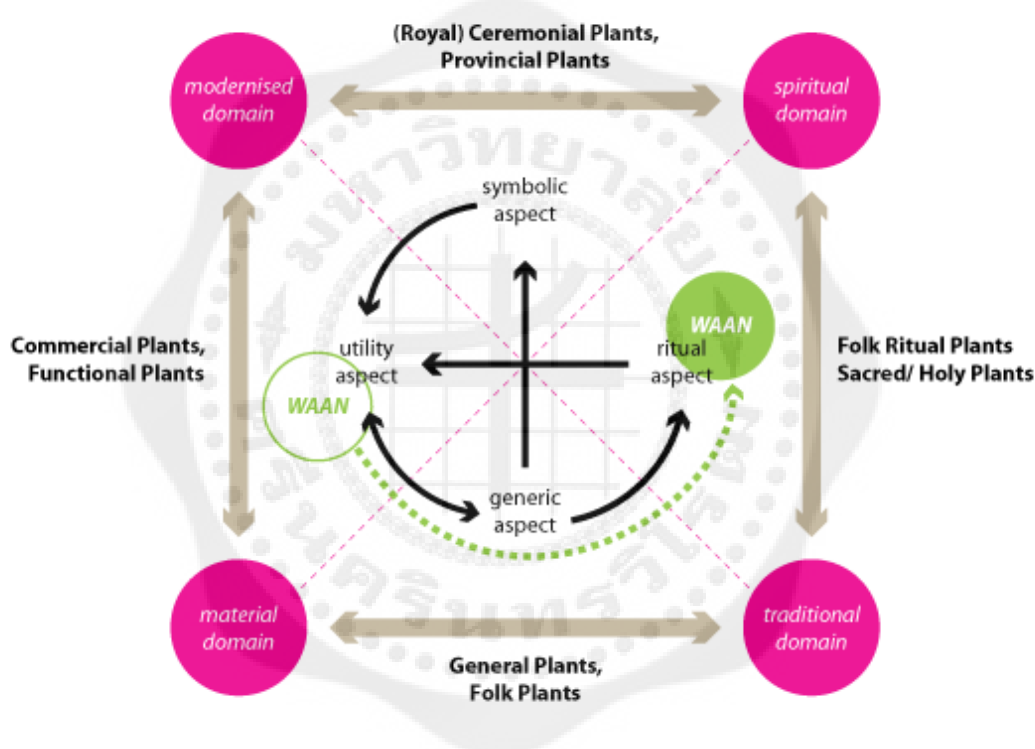

ภาพประกอบ 12 ภาพตัวแทนของการอยู่ร่วมกันของอุดมการณ์ทั้ง 4

จากการศึกษาที่กล่าวมาแล้วว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ตั้งอยู่บนฐานความคิด (a priori) ที่เบียดขับในอุดมการณ์สองชุด ชุดแรกได้แก่ สถานะทางวัฒนธรรม (cultural status) ประกอบไปด้วย ด้านวัตถุ-ด้านจิตวิญญาณ (material – spiritual domain) และอุดมการณ์ชุดที่สองได้แก่ สถานะทางยุคสมัย (periodic status) ประกอบไปด้วย สมัยอย่างใหม่-จารีตนิยม (modernized – traditional domain) ความคิดทั้งสองชุดอยู่ร่วมกันในลักษณะสัมพัทธ์และสัมพันธ์ กล่าวคือเราจะนิยามหรือมีสำนึกว่าเรามีความคิดแบบสมัยอย่างใหม่ได้ก็ต่อเมื่อเราพบว่ายังมีอีกสิ่งที่เป็นสมัยไม่ใหม่(จารีต) ความหมายอันหนึ่งจึงต้องไปเกี่ยวข้องกับอีกอันเสมอหากแต่ไม่ได้เป็นในลักษณะคู่ขัดแย้ง (dichotomy) หากแต่เป็นลักษณะคู่สัมพันธ์ (binary opposition) ที่ต้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552: 27) ฐานความคิดทั้งหมดตั้งอยู่ร่วมกัน ปะปน และปะทะ ในเวลาเดียวกัน โดยในอดีตสถาบันและชนชั้นนำคือผู้ที่กำหนดฐานคิดนี้ให้กับสังคมและยังคงเหตุสถานการณ์นี้อยู่กระทั่งปัจจุบัน

ภาพอนุสาวรีย์ ๓ บุรพจารย์ บริเวณหน้าสถาบันเกษตรศาสตร์ ผู้บุกเบิกการเกษตรแผนใหม่ให้แก่ประเทศไทย การเกษตรแผนใหม่คือตัวแทนของความทันสมัยที่มาพร้อมกับความสะดวกสบาย

และคุณภาพชีวิตอยู่ดีกินดีของคนไทย อนุสาวรีย์ ๓ บุรพจารย์จึงเป็นเสมือนภาพตัวแทนของ ความทันสมัย (modernized domain) และตัวแทนของ โลกทางวัตถุ (material domain) ในเวลาเดียวกันในภาพ จะเห็นว่าการกราบไหว้บูชาแสดงความเคารพและนับถือโดยใช้เครื่องเซ่นได้แก่ น้ำแดงและไก่ชน ซึ่ง เป็นเสมือน ตัวแทนของ โลกทางจิตวิญญาณ (spiritual domain) ที่แสดงความนบถน้อม และความเชื่อแบบจารีต (traditional domain) เรื่องเครื่องเซ่นไหว้บวงสรวง ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นพร้อมกันในสถานที่ เดียวกัน ภาพนี้จึงเป็นการแสดงถึงจุลจักรวาล (microcosm) แบบไทยๆที่สามารถธำรงฐานคิดทั้ง 4 แบบ ให้อยู่ร่วมกัน ได้อย่างไม่ก่อเงิน สักคมไทยพร้อมที่ยอมรับสภาวะการณ์ที่ถกถันเช่นนี้ได้เป็นปกติ

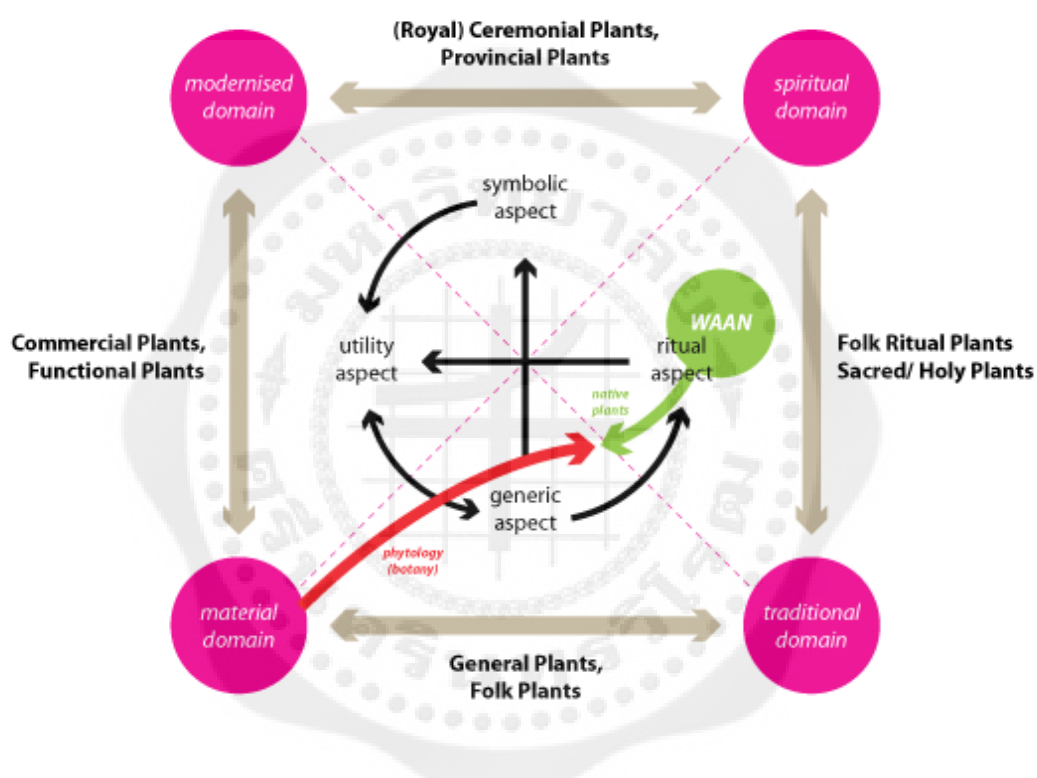
ภาพประกอบ 13 การเคลื่อนที่ของว่านจากพืชใช้งานไปเป็นพืชสำหรับพิธีกรรมของชาวบ้าน

เมื่อพิจารณาถึงว่านการเดินทางของว่านมีเรื่องราวการเดินทางผ่านทั้งพื้นที่และยุคสมัยที่แตกต่างแรกเริ่มเดิมทีว่านอยู่ในกลุ่มพรรณไม้ที่มีไว้ใช้งาน (functional plants) สถานะการใช้งานในอดีตที่ไสยศาสตร์คือความจริงถูกท้าทายจากวิทยาการสมัยใหม่มากมายเบียดขับจนไสยศาสตร์บางส่วน กลายเป็นเรื่องความเชื่อ สิ่งที่หลงเหลือในส่วนของการใช้งานคือไสยศาสตร์ส่วนของการรักษาโรคแต่ ทั่วถูกกลืนด้วยระบบการแพทย์แผนไทยตามหลักของ ธาตุ ๔ ที่มาพร้อมกับตัวเลือกใหม่ๆในการรักษา

ว่านเดินทางเข้าไปอยู่ในหมวดของความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆเกิดขึ้นมาเพื่อรองรับสถานะใหม่ จากพืชที่มีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันกลายเป็นพืชเฉพาะทางที่มีอำนาจคลब्ถนาลสิ่งต่างๆได้

หากมีพิธีกรรมที่ถูกต้อง กลุ่มคนกลุ่มใหม่เกิดขึ้นมาเพื่อรับรองความถูกต้องของพิธีกรรม อาจารย์อ่าน กลายเป็นผู้กุมความลับแห่งพืชโบราณมาจนเข้าสู่ยุคสมัยอย่างใหม่ที่เผชิญกับวิทยาการจากซีกโลก ตะวันตก

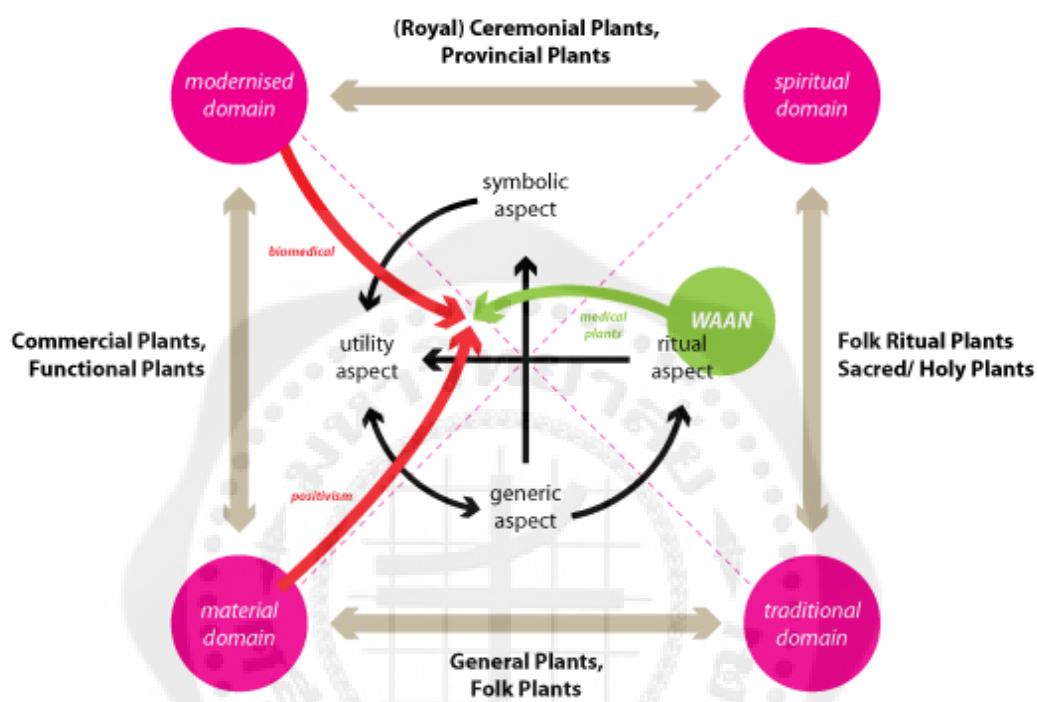
จากการศึกษาพบว่าหลังจากการเปลี่ยนความหมายมาเป็นพืชในพิธีกรรมพื้นบ้านแล้วนั้น ตัว ความหมายของว่านเองมีความพยายามในการนิยามตัวตนทางวัฒนธรรมใหม่ เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ 3 ระยะเวลา ทว่าการเคลื่อนความหมายก็พบกับแรงต้านอย่างเข้มข้นทั้ง 3 ทางเช่นกัน อันเป็นผลมาจาก แรงต้านภายในอุดมการณ์ดังนี้

ภาพประกอบ 14 แรงต้านในการกลับไปเป็นพืชทั่วไป

1. การกลับไปเป็นพืชทั่วไป คำว่าว่านกลายเป็นสิ่งแปลกปลอมทางวัฒนธรรมเมื่อไม่มีคำ นิยามที่ชัดเจน พจนานุกรมยังทำได้เพียงอธิบายว่า "พืชมีหัวบ้าง ไม่มีหัวบ้าง" ว่านไม่สามารถสร้างพื้นที่ ทางวัฒนธรรมจากคำอธิบายที่กำกวมและขาดน้ำหนักชุดนี้ ในอีกด้าน โลกทัศน์ของคนไทยในการมอง พืชเปิดรับการจำแนกพืชด้วยระบบโครงสร้างดอก ว่านมีความขัดแย้งมากมาขกับระบบนี้เนื่องจากว่าน จำแนกด้วยลักษณะภายนอก เช่น ตระกูลถั่วแม่ทองใบแม้จะมี 39 ชนิด แต่ในทางพฤกษศาสตร์กลับถือ ว่าเป็นชนิดเดียวกันเนื่องจากดอกมีโครงสร้างเหมือนกัน หรือ ว่านมหาโชค ว่านกั๊กนางพญาใหญ่ ว่าน กั๊กนางพญาเล็ก(นางพญามหาเศรษฐี) ว่านกั๊กพุทธรเจ้าหลวง ทางพฤกษศาสตร์ก็ถือว่าเป็นชนิด เดียวกัน คำว่าว่านพบทางต้นในการอยู่ร่วมกับพฤกษศาสตร์แบบ Binomial nomenclature ในตลาด

ปัจจุบันว่ามีพื้นที่บ้างโดยมีร้านขายว่านจำนวนมากขึ้นแต่ในความเป็นจริงคือว่านยังไม่สามารถแยกตัวออกจากไม้มงคลหรือสมุนไพรได้ ยังคงทำได้เพียงเป็นตัวสอดแทรกภายในร้านเนื่องจากปริมาณการขายยังไม่ชัดเจนเท่าอีกสองประเภทคือไม้มงคลและสมุนไพร

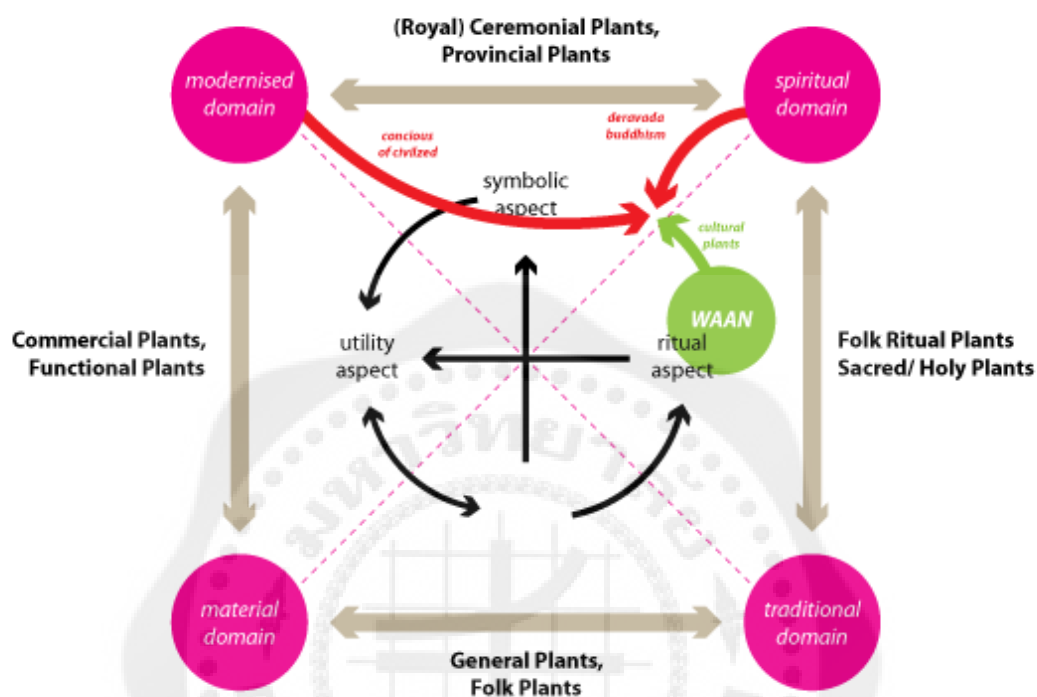

ภาพประกอบ 15 แรงด้านในการกลับไปเป็นพืชใช้งาน

2. การกลับไปเป็นพืชพาณิชย์ ว่านไม่สามารถเป็นพืชพาณิชย์ได้แบบเต็มตัว กล่าวคือว่านไม่สามารถผสมเข้ากับกลไกตลาดได้อย่างเต็มรูปแบบจากความพยายามในการจัดตั้งของกลุ่มที่เป็นนักเลงว่านในเรื่องความเป็นของแท้ ว่านแท้คือสิ่งที่ตามหาของนักเลงว่านทำให้ราคาสูงกว่าพืชปกติทั่วไปราคาที่สูงขึ้นทำให้เกิดการผูกขาดว่าว้นใครคือของแท้ วากรรมของแท้ถูกอธิบายได้หลายกระแส เรื่องที่มาและการตกทอด เรื่องของการผ่านพิธีกรรม เรื่องของประสบการณ์ตรงที่คนกล่าวอ้าง ว่านในตลาดจึงเผชิญกับข้อสงสัยมาตลอดในเรื่องของความแท้ ยังไม่รวบรวมถึงความขัดแย้งในแนวทางการวินิจฉัยว่าดีควมอย่างไรหรือใช้ตำราเล่มใด

แม้ว่าว่านจะสามารถขายเป็นไม้มงคลแต่คำว่าว่านไม่สามารถใช้แทนคำว่าไม้มงคลได้ เนื่องจากยังมีไม้กลุ่มหนึ่งเป็นไม้มงคลแต่ไม่จัดเป็นว่านหรือไม่สามารถมีคำนำหน้าว่าว่านได้ จากการศึกษาพบว่านอกจากไม้มงคลแล้วความหมายของว่านยังซ้อนทับกับไม้ประเภทอื่นๆอีกอย่างน้อย 3 กลุ่ม ได้แก่ ว่านสามารถเป็นยาแต่ว่านไม่ใช่สมุนไพร ว่านสามารถเป็นไม้มงคลแต่ไม้มงคลที่ไม่ใช่

ว่านก็มี ว่านสามารถใช้ประดับบ้านหรือปลูกเพื่อดูดอกได้แต่ไม้ประดับที่ไม่ใช่ว่านก็มี แต่สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดมีทั้งส่วนที่เป็นว่านและบางส่วนที่ไม่ใช่ว่าน

ภาพประกอบ 16 แรงดันในการไปเป็นพืชสัญลักษณ์

3. การย้ายไปเป็นพืชสัญลักษณ์ จากที่กล่าวมาแล้วว่าผู้ที่กำหนดพืชสัญลักษณ์คือชนชั้นนำ และชนชั้นนำมีแนวโน้มที่จะไม่เลือกพืชที่มีตัวตนเดิมซึ่งมีผู้ที่เป็นเจ้าของความหมายนั้นๆมาตั้งเป็นพืชสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสถาบัน ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ว่านที่มีภาพของไสยศาสตร์จึงเข้ากันไม่ได้กับสังคมของพุทธเถรวาทไม่เหมือนต้นโพธิ์ ว่านที่มีภาพของชาวป่าชาวดอยจึงเข้ากันไม่ได้กับสถานะสูงส่งของกษัตริย์ไม่เหมือนราชพฤกษ์ที่มีชื่อเดิมว่าดอกกุน นอกจากนี้พืชที่เป็นสัญลักษณ์มักจะต้องเป็นไม้ยืนต้นที่มีความสง่างามไม่ใช่ไม้ล้มลุกที่อยู่บนดินเพียงครึ่งปีและพักฟื้นในฤดูแล้ง

ด้วยภาพลักษณ์ที่คลุมเครือของว่านและการสร้างกลุ่มสังกัดใหม่ๆของพืชขึ้นมาทั้งๆที่ยังมีความหมายบางส่วนตกค้างอยู่ที่ว่าน รวมถึงการสร้างคำว่าสมุนไพรมานำแทนพืชที่เป็นยา สร้างคำว่าไม้มงคลมาแทนต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงคำว่าไม้ประดับมาสำหรับไม้ที่ปลูกเพื่อดูใบหรือดอก เหล่านี้เกิดจากการที่มีการ "เพิกเฉย" ต่อการมีอยู่พืชตระกูลว่าน หรืออีกนัยหนึ่งเกิดการรู้สึกแปลกแยกและไม่ยอมรับด้วยจารีตของตัวว่านเองทำให้ต้องสร้างคำใหม่เพื่อเปิดช่องให้มีต้นไม้ในสังกัดมากขึ้น ลักษณะของไม้กลุ่มใหม่จึงมีความเป็นอิสระสูงในการเพิ่มจำนวนสมาชิกใหม่ ไม่ต้องการพิธีกรรม ไม่ต้องการ

ที่มา ทุกชนิดมีความต้องการเฉพาะที่ชัดเจน อันเป็นลักษณะสำคัญของสินค้าในโลกเสรียุคใหม่ คำว่า วานจึงล้มเหลวในการถูกทำให้กลายเป็นสินค้าในโลกสมัยใหม่จนต้องมีการสร้างกลุ่มพีชชนิดใหม่มาทดแทน แรงดันที่สำคัญคือความเป็นต้นไม่ในยุคจาริตที่ไม่สามารถต่อรองได้ แม้ว่าในความเป็นจริง วานจะมีชีวิตอยู่ในโลกสมัยปัจจุบันแต่ทว่าในความเป็นวานกลับสังกัดยุคสมัยอย่างเก่าหรือยุคจาริตที่มีคุณลักษณะตายตัวไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เห็นได้จากวาทกรรม "วานปลอม" ที่ถูกนำมาใช้เพื่อยืนยันให้ภาพของ "วานแท้" ชัดเจนขึ้นด้วยภาพคู่ตรงข้าม และแม้ว่ามีความเป็นจาริตแต่วานก็เป็นได้เพียง "ไม้พื้นเมือง" ไม่สามารถขึ้นมาเป็น "ไม้ประจำชาติ" ได้

บทที่ 6

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เมื่อลุล่วงแล้วต้องการให้เป็นงานวิจัยพื้นฐาน (basic research) เพื่ออธิบายปัจจัยเชิงวัฒนธรรมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายของว่านในสังคมไทยเพื่อที่จะเสริมความเข้าใจชุดคำอธิบายที่ว่าพืชที่ไม่ได้เป็นยาคือพืชที่ไม่มีสรรพคุณทางยาซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นคำตอบที่ลดทอนความเป็นจริงโดยอนุมานว่าการเลือกสิ่งที่มาทำยานั้นเป็นกิจกรรมที่ปราศจากปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

บทสรุปการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในด้านการเปลี่ยนแปลงความหมายบนบริบทของการวิเคราะห์แบบ Material Culture Study ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ใช่มองปรากฏการณ์ในงานชิ้นนี้ เนื้อหาหลักจะเป็นการให้ความหมายของวัตถุทางวัฒนธรรมว่าเกิดจากมนุษย์เป็นผู้ให้และวัตถุใดๆ ไม่มีความหมายในตัวเอง และหากจะมองในมุมกว้างยังสามารถมีแนวคิดอื่นๆ ที่แตกต่างคือ Object-Oriented Ontology ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองว่าวัตถุมีความหมายในตัวเองทว่าไม่ได้อยู่ในขอบเขตงานชิ้นนี้จึงขอละไว้ไม่ขยายผล เนื่องจากระเบียบการวิจัยที่กำหนดกรอบในการค้นคว้าและสรุปผลภายในขอบเขต ทำให้งานชิ้นนี้ยังสามารถขยายผลในทางวิชาการ กล่าวคือยังมีกรอบแนวคิดอื่นที่สามารถนำมาใช้ได้

ในส่วนของผลที่ออกมาพบว่าปัจจัยด้านวัฒนธรรมที่มีผลต่อวิธีคิดในการเลือกรับหรือเลือกใช้ยาในระบบการดูแลสุขภาพมากกว่าที่จะเป็นปัจจัยด้านประสิทธิภาพหรือประโยชน์ใช้สอยเพียงอย่างเดียว วัฒนธรรมกำหนดมุมมองในการรับรู้ว่าจะอะไรเป็นจริงและอะไรไม่เป็นจริง จากเดิมการแพทย์แผนไทยเชื่อว่าอาการผิดปกติของร่างกายเกิดจากสมดุลของธาตุทั้ง 4 ดิน-น้ำ-ลม-ไฟ เสียสมดุล การแก้ไขจึงเป็นการ ปรับธาตุ จึงปรากฏลักษณะยาที่ควบคุมให้สมดุลธาตุให้มากขึ้นหรือลดลง เช่น ยาที่ใช้เรียกลมและยาที่ใช้ขับลม ต่อมาเมื่อการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาสาเหตุของอาการป่วยก็เปลี่ยนไปเป็นเชื้อโรคหรือสิ่งมีชีวิตเล็กๆ ในร่างกายแทนที่ระบบธาตุทั้ง 4 ยาที่นำมาใช้กับระบบคิดนี้จึงต้องออกฤทธิ์กับเชื้อโรคเป็นสำคัญไม่เกี่ยวกับธาตุอีกต่อไป

สิ่งที่พบคือความจริงในสังคมหนึ่งจะเกิดขึ้น แพร่หลาย และครอบงำทางความคิดได้จะเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของอำนาจทางอุดมการณ์ต่างๆ ที่อยู่ในสังคมนั้นๆ อุดมการณ์คืออำนาจที่ทำให้คนยอมรับกฎเกณฑ์และความจริงชุดใดชุดหนึ่ง ในสังคมไทยสิ่งที่เข้ามาเปลี่ยนสังคมครั้งใหญ่คือความเป็นสมัยอย่างใหม่ (modernity) ซึ่งเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพมากกว่าและหักล้างให้ความรู้

ชุดเดิมอยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำลงไปทำไมหายไปไหน ดังจะเห็นได้ว่าไม่ว่านักเทคโนโลยีจะมีความสามารถเพียงไรเมื่องานลุล่วงก็ยังคงต้องกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่นั่นเอง นี่คือตัวอย่างของการอยู่ร่วมของอุดมการณ์ในสังคมที่ไม่ได้มีเพียงชุดเดียวทว่าอยู่ร่วมกันแบบมีลำดับชั้น (hierarchical)

อภิปรายผล

1. การหาความหมายของตัวว่าน เป็นกระบวนการต่อเนื่องจำเป็นต้องผ่านกระบวนการหาความหมายของระบบสุขภาพ และความหมายของพืชต่อคนไทย เสียก่อน โดยความหมายทั้งหมดนี้ไม่มีความหมายในตัวอย่างสมบูรณ์หากแต่เป็นสิ่งที่มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ (symbolic meaning) ที่ปฏิบัติการอยู่ภายใต้มิติของบริบทด้านสังคมของมนุษย์ โดยมนุษย์และเอื้อเก๋มนุษย์ดังเช่นเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรมวัตถุศึกษา (Material Culture Study; MCS)

2. ตำราว่านคือผลผลิตของคนเมืองที่นำเอาเค้าโครงเดิมของว่านมาประพันธ์ใหม่โดยนิยามทั้งชื่อและสรรพคุณบนความต้องการของตนเอง ว่านในตำราปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่คนเมืองซึ่งไม่ได้เป็นเจ้าของว่านสร้างขึ้นจากสิ่งที่ตนเองต้องการโดยสวมบนพื้นฐานของว่านเดิมอย่างค่อนข้างแนบเนียน ทั้งนี้ว่านชื่อดังเดิมของชาวบ้านกลับปรากฏในเอกสารทางพฤกษศาสตร์โดยไม่มีคำอธิบายสรรพคุณใดๆ เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการเรียบเรียงของรายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทยต้องการเพียงการบ่งชี้ชื่อทางพฤกษศาสตร์เทียบกับชื่อพื้นเมือง ในท้ายที่สุดว่านชุดใหม่ที่สร้างขึ้นมาจากส่วนกลางแม้จะสร้างความแตกต่างกับว่านท้องถิ่นจนเกิดเป็นว่าน 2 ชุด แต่ในที่สุดด้วยอิทธิพลของสื่อก็ทำให้ว่านทั้ง 2 ชุด ผสมกันเข้าหากันซ้ำๆจนกลายเป็นว่านชุดใหม่

3. การที่ว่านไม่ได้ถูกนำไปใช้เป็นยา ไม่ได้เกิดมาจากเรื่องของคุณสมบัติของว่านเพียงอย่างเดียว การที่จะเป็นยาได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับประเด็นทางด้านการเลือกรับวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ระบบการดูแลสุขภาพผูกพันกับความเชื่อทางการแพทย์ที่เรียกว่า แบบจำลองการอธิบายโรค หรือ Explanatory Model สาเหตุการเกิดโรค การรักษา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รักษากับผู้ป่วย เป็นตัวกำหนดสิ่งที่จะนำมาใช้เป็นยามากกว่าเรื่องของสารออกฤทธิ์ ซึ่งการแพทย์แผนไทยไม่ได้สนใจสารออกฤทธิ์มากไปกว่ารสชาติของเภสัชธาตุ ทั้งนี้ยังมีว่านบางชนิดที่สามารถข้ามไปเป็นยาในแบบตะวันตกเนื่องจากมีคุณสมบัติที่ตรงตามโลกทัศน์ทางการแพทย์ เช่น ว่านหางจระเข้ ว่านชัชมดลูก ฯลฯ

4. ว่านยังมีมิติด้านวัฒนธรรมอื่นๆนอกจากมิติของการดูแลสุขภาพ จากที่ได้พิจารณาวัฒนธรรมพืชพบว่าสามารถแบ่งได้ 4 ประเภทคือ พืชทั่วไป, พืชในพิธีกรรม, พืชพาณิชย์, และพืชสัญลักษณ์ ว่านมีเรื่องราวของการเคลื่อนย้ายผ่านกลุ่มอย่างน่าสนใจ และที่พบคือว่านไม่สามารถเคลื่อนย้ายไปกลุ่มอื่นได้ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า กำแพงทางวัฒนธรรม (cultural barrier to cultural mobilization) แรงต้านในการเคลื่อนย้ายความหมายมี 3 อย่างคือ กระแสความเป็นสมัยใหม่ในด้านการค้าเสรีและหลักอุปสงค์อุปทาน, กระแสของศาสนาพุทธนิกายเถรวาทที่ปฏิเสธสิ่งที่ไม่ใช่พุทธใน

พื้นที่สาธารณะ, และ โลกทัศน์ทางพฤกษศาสตร์ที่ใช้การจำแนกจากโครงสร้างดอกทำให้ว่านที่จำแนกด้วยลักษณะภายนอกแบบพฤกษศาสตร์แบบจารีตมีความอึดถือเหลือในการอยู่ร่วมกัน เช่น การถกเถียงกันว่าว่าน ๒ ตัวคือตัวเดียวกันในทางพฤกษศาสตร์หรือไม่ เป็นต้น

5. กรณีศึกษาเรื่องว่าน ทำให้มองเห็นกระแสของวาทกรรมทางวัฒนธรรมชนิดต่างๆที่มีการเคลื่อนที่ตลอดเวลาผ่านทั้งสถานที่และยุคสมัย แม้ว่าว่านจะเป็นกรณีที่เคลื่อนย้ายไม่สำเร็จแต่งงานวิจัยชิ้นนี้ทำให้พบในสิ่งที่เรียกว่า การเคลื่อนที่ทางวัฒนธรรม (ผ่านการจำแนกกลุ่มวัฒนธรรม) และกำแพงทางวัฒนธรรม ที่เป็นวาทกรรมตอบโต้สิ่งแปลกปลอมที่จะเข้ามาในกลุ่มโดยไม่ได้รับการอนุญาตหรือยินยอม

6. ปัญหาในการศึกษาว่าน คือการที่ไม่สามารถหาหนังสืออ้างอิงได้กับเรื่องที่ไม่เป็นที่สนใจในวงกว้าง การรวบรวมข้อมูลหลักฐานเป็นไปอย่างยากลำบาก นอกจากนี้เพื่อให้เข้าใจลักษณะพิเศษของว่านและคนเล่นว่านแล้ว จากเดิมที่กำหนดให้ใช้ข้อมูลจากเอกสารเพียงอย่างเดียวไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาในตัวเอกสารได้ ในการทำงานจึงมีการเพิ่มการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participatory observation) ลงไปด้วยโดยผู้วิจัยใช้เวลา 3 ปีในการพูดคุย ปลูกว่าน แลกเปลี่ยนว่าน รวมไปถึงการซื้อขายเพื่อให้เข้าใจความหมายของว่านผ่านคนเล่นว่านในปัจจุบัน

7. ในการสอบทานผลนั้น จากเดิมที่กำหนดให้นำผลงานวิจัยไปทำสนทนากลุ่ม กับ ผู้เล่นว่าน ผู้ขายว่าน ผู้ที่เก็บว่านจากป่ามาขาย และตัวแทนจากองค์กรที่ดูแลเรื่องแพทย์แผนไทยนั้น พบว่าการวิเคราะห์ในงานชิ้นนี้จากที่ตั้งใจให้เป็นงานแนวประวัติศาสตร์นิพนธ์ แต่จากข้อมูลและวิธีวิทยาทำให้ลักษณะการประพันธ์กลายเป็นงานวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ จึงไม่สามารถตรวจสอบผลการวิจัยกับกลุ่มที่กล่าวไปข้างต้นได้ เป็นเหตุให้งานชิ้นนี้จะไม่มีการสอบทานอย่างที่ตั้งใจไว้

การสอบทานผลการวิจัย

หลังจากได้ข้อสรุปแล้วได้มีการทำสนทนากลุ่มกับนักทฤษฎีวิทยาและนักประวัติศาสตร์เพื่อสอบทานอคติในงานวิจัยได้ผลดังต่อไปนี้

1. ความเป็นสมัยอย่างใหม่ หรือ modernity เข้ามาทำให้ความหมายของวัฒนธรรมหลายๆ อย่างในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปและว่านก็เป็นหนึ่งในนั้น ซึ่งงานชิ้นนี้เชื่อมโยงให้เห็นว่าความเกี่ยวข้องคืออะไรและคลี่คลายอย่างไร แม้อาจจะไม่ได้สร้างทฤษฎีใหม่แต่เน้นย้ำแนวความคิดเดิม ซึ่งไม่เคยมีใครศึกษาผ่านว่าน

2. ในการรับรู้ของผู้ทวนสอบเข้าใจว่าว่านไม่ใช่ยาตรงตัวนักหากแต่ต้องมีอาคมกำกับประเด็นที่มีอาคมนี้นับเป็นจุดเด่นของว่าน

3. การผลิตซ้ำความรู้เรื่องว่านจากส่วนกลางโดยอ้างว่าเป็นความรู้เก่าแก่ที่ตกทอดกันมาเป็นการปั่นราคาของสินค้า(ว่าน)โดยนายทุน เหมือนที่ ลั่นทม เปลี่ยนชื่อกลายเป็น ลีลาวดี เพื่อแก้ไข

ความรู้สึกไม่เป็นมงคลของชื่อต่างๆที่แต่เดิมเป็นต้นไม้ที่แรกเริ่มนิยมปลูกในบ้านเจ้านาย แต่ความเชื่อในชนชั้นกลางใหม่ไม่ยอมรับ จึงเกิดปรากฏการณ์ "แก้เคล็ด" ด้วยการเปลี่ยนชื่อ ถือเป็นการชุบตัวทางวัฒนธรรมของชนชั้นให้สามารถมีพื้นที่ในบ้านของชนชั้นกลางได้

4. ข้อที่มีประเด็นจากแบบจำลอง ภาพ 8 การเคลื่อนย้ายสถานะทางวัฒนธรรมของร้านในบริบทสังคมไทย ขัดแย้งกับข้อเสนอที่ว่าสังคมไทยสามารถสังกัดหลายอุดมการณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน ในลักษณะแบบทันทละ (Mandala) คือเป็นได้ทุกอย่าง แต่ตอนสรุปสุดท้ายนำเสนอในลักษณะการเคลื่อนย้ายแบบสังกัดประเภทของพืชที่พบแรงต้านทางวัฒนธรรมไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ผู้สอบทานคิดว่าสามารถตีความได้อีกคือ ไม่ใช่ว่าร้านไม่สามารถย้ายกลุ่มได้ แต่ที่ย้ายไม่ได้เพราะว่าร้านเป็นทุกกลุ่มในเวลาเดียวกันเพียงแต่ไม่ได้เป็นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างชัดเจน และเห็นว่าร้านจะเป็นอะไรก็ได้ หรือร้านไม่ได้เป็นอะไรเลย ขึ้นอยู่กับการตีความภายใต้บริบทชุดใด

ข้อเสนอแนะ

จากที่กล่าวไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัยว่าตัวผู้วิจัยมีความตั้งใจให้งานชิ้นนี้เป็นงานวิจัยพื้นฐานที่สามารถนำไปต่อยอดบนข้อมูลที่ได้ว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง จึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการต่อยอดงานวิจัยชิ้นนี้ดังต่อไปนี้

1. ฐานข้อมูลสาธารณะ

ปัจจุบันคำว่าร้านเป็นสิ่งที่หาได้ยาก ถึงหาได้ก็ราคาแพงมาก ยากที่จะทำให้ร้านแพร่หลายในวงกว้างได้ หากสามารถนำบทวิเคราะห์จากงานชิ้นนี้ไปเผยแพร่ในสื่อสาธารณะเพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นลักษณะฐานข้อมูลสาธารณะได้น่าจะเกิดประโยชน์ไม่มากนัก

2. แหล่งเรียนรู้เรื่องร้าน

ข้อมูลเรื่องร้านสามารถนำไปประกอบในการสร้างพื้นที่เรียนรู้นอกห้องเรียนได้ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายขอบที่เป็นเสมือนแหล่งกำเนิดของร้านเอง โดยผู้วิจัยเสนอให้ทำวิจัยเพิ่มเติมเพื่อตรวจสอบชนิดว่าพื้นที่เมืองของแหล่งนั้นๆเพื่อให้แหล่งเรียนรู้เรื่องร้านนั้นเป็นจุดขายของสถานที่รวบรวมพืชประจำถิ่น (Idiosyncrasy) ได้อย่างแท้จริง รวมไปถึงการนำข้อมูลไปใช้เชิงพาณิชย์ในพื้นที่อื่นๆที่ไม่จำเป็นต้องเป็นพื้นที่ชายขอบก็สามารถทำได้เช่นกัน

3. งานวิจัยต่อยอด

กระบวนการทำให้ศักดิ์สิทธิ์ในปรากฏในงานชิ้นนี้ สามารถนำไปเป็นต้นแบบเพื่อสร้างแนวทางการวิเคราะห์ไวยากรณ์ทางการออกแบบที่มีผลกับความรู้สึก โดยสอดคล้องกับแนวทางที่ผู้วิจัยได้มีส่วนรับผิดชอบในรายวิชา การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงอารมณ์ (Emotional Product Design) กับต้น

สังกัดคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งหากมีโอกาสก็สามารถทำวิจัยต่อเนื่องได้ทันที

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2491). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เล่ม ๑ ชื่อพฤกษศาสตร์-ชื่อพื้นเมือง. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, บรรณาธิการ. (2548). *พรมแดนความรู้ประวัติศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุขไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- กาญจนา นาคสกุล. (2548). *พจนานุกรมไทย-เขมร*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกรียงศักดิ์ สุริโย, พ.ต.ต., และคณะ. (2525). *ตำราว่านตระกูลกวักแม่ทองใบ*. กรุงเทพฯ: คงฤทธิ์ เอกะวิภาต. (2523). *ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- คงคา ธานาคม. (2525). *หนังสือภาพว่านยาไม้ประดับ*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- คณะกรรมการประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย. (2549). *สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- คณะกรรมการสมาคมวัฒนธรรมไทย-กัมพูชา. (2550). *พจนานุกรมไทย-เขมร ฉบับคณะกรรมการร่วมไทย-กัมพูชา*. กรุงเทพฯ: กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.
- จิรวัดน์ เพชรรัตน์. (2545). *วิเคราะห์ความเชื่อจากคัมภีร์แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับหลวง*. ปริญญาโท ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เจริญ สุขพงษ์. (2524). *ตำนานบอนสีและโกสน*. กรุงเทพฯ: จินดาสาส์น.
- เฉลิม ปิยะชน. (2534). *อายุรเวท: ศาสตร์แห่งชีวิต*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ชยันต์ พิเชียรสุนทร; และคณะ. (2558). *คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์ - ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา มหาวชิราลง ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๒*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชั้น หาวิธิ. (2506). *ตำราว่านวิเศษอันศักดิ์สิทธิ์*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์น.
- ชัยมงคล อุดมทรัพย์. (2503). *ตำราดูว่านและพระเครื่องพระบรมธาตุ*. กรุงเทพฯ: เขมมบรรณกิจ.
- ชิตร์ วัฒนะ. (2473). *ลักษณะว่าน*. กรุงเทพฯ: วัฒนผล.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2559). *สังนิยมนมหัสจรรย์ในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ริสัน และวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- เชษฐา พยากรณ์. (2521a). *อภินิหารว่านศักดิ์สิทธิ์ เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- , (2521b). *สารพันปัญหาว่าน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- , (2522a). *อภินิหารว่านศักดิ์สิทธิ์ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- เชษฐา พยากรณ์. (2522b). *ตะลุยกงวาน*. กรุงเทพฯ: เชษฐา.
- , (2522c). *108 วานมหัศจรรย์เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: จินดาสาสัน.
- , (2523). *ตะลุยกงวาน เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: เชษฐา.
- , (2524). *ตะลุยกงบอน*. กรุงเทพฯ: เชษฐา.
- เชาวน์ กสิพันธุ์. (2511). *ตำราเภสัชศึกษา*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ชาน. (2551a). ตอนที่ 1 ว่าด้วย "ตำราวาน". สืบค้น วันที่ 23 เมษายน 2557,
<https://www.gotoknow.org/posts/167432>
- , (2551b). ตอนที่ 2 "ตำราวาน" ยุคปัจจุบัน. สืบค้น วันที่ 23 เมษายน 2557,
<https://www.gotoknow.org/posts/168368>
- , (2551c). ตอนที่ 3 "ชื่อวาน" ที่นักเล่นวานทุกคนต้องยอมรับ. สืบค้น วันที่ 23 เมษายน 2557, <https://www.gotoknow.org/posts/168582>
- ณรงค์ สิงห์บุระอุดม. (2554). *การจัดการโรคพิษ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: Asia Digital Press.
- ณรงค์ศักดิ์ ค้านอธรรม. (2551). *วาน สมุนไพร ไม้มงคล*. กรุงเทพฯ: บ้านและสวน.
- ทรงชัย ณ ยะลา. (ม.ป.ป.). ปัญหาการศึกษาวิธีการผลิตของไทยอันเนื่องมาจากทฤษฎี "กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา". กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2550). *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม: ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- , (2541). การทำตะวันตกให้เป็นตะวันออกของสยาม (Orientalizing the Occidental of Siam): การตอบโต้รับมือกับวาทกรรมความเป็นอื่นของมิชชันนารีตะวันตกโดยปัญญาชนสยามในช่วงต้นศตวรรษที่ 19. *รัฐศาสตร์สาร*. 21(3): 253-313.
- ตาเซย. (2551a). วานเสน่ห์จันทร์ ความจริงที่ควรรู้เกี่ยวกับวานเสน่ห์จันทร์. สืบค้น วันที่ 23 เมษายน 2557, <http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=tachaiy&date=26-01-013&group=4&gblog=1>
- ทัศน ทศนิมิตร; และ ดำรงค์ศักดิ์ นาคนิยม. (2523). *สารานุกรมวานไทย*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ธัญนันท์ วีระกุล. (2551). *ไม้มงคล*. กรุงเทพฯ: บ้านและสวน.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2560). *คนไทย/คนอื่น: ว่าด้วยคนอื่นของความเป็นไทย*. กรุงเทพฯ: ฟาเคียวกัน.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2554). *ยุคสมัยอย่างใหม่ในพระราชพิธีสิบสองเดือน*. บรรยายในสัมมนาบัณฑิตศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธรรณ ชำรงนาวาสวัสดิ์. (2558). *เรื่องน่ารู้ของวาฬบรูด้า*. สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2558,
<http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9530000142781>
- นันทิยา วรรณระภูติ. (2553). *การขยายพันธุ์พืช*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

บ้านและสวน, กองบรรณาธิการ. (2525a). *สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 7.

กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

-----, (2525b). *สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

-----, (2526). *สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย เล่มที่ 3*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

บ้านและสวน, คณะบรรณาธิการสำนักพิมพ์. (2550a). *สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย เล่ม 1*.

(พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: บ้านและสวน.

-----, (2550b). *สารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย เล่ม 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: บ้านและสวน.

บุญนาถ สีสด. (2524). *การปลูกบอนสี*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

บุญรับ พินิจชนคดี, หม่อมราชวงศ์. (2498). *ตำรายาเถล็ด*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ป.

บุษบา ประภาสพงษ์; และคณะ. (2554). *แพทยศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของ สกสค.

ประไพ วิริยะพันธ์. (2540). *ยาอีสาน*. มหาสารคาม: มูลนิธิประไพ วิริยะพันธ์.

ฝันอาจาโร, หลวงปู่; และคณะผู้ทรงคุณวุฒิ. (2539). *ตำรายาสมุนไพร หลวงปู่สุข วัดมะขามเฒ่า*.

กรุงเทพฯ: ส.ธรรมภักดี.

พยอม วิไลรัตน์. (2504). *ตำรากบิลว่าน*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

พรรณเพ็ญ เครือไทย. (2543). *มหาพนตำรายา*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พัฒนา กิติอาสา. (2550). *มานุษยวิทยา อุษาคเนย์และชาร์ลส คายส์*. วารสารสังคมศาสตร์.

19(1):132-180.

พระยาวิจิตรนันท (วิจิตร โต โกเมศ). (2503). *ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย: ฉบับชื่อพื้นเมือง-ชื่อพฤกษศาสตร์*. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.

-----, (2483a). *ไม้ประดับที่เป็นของไทย*. กรุงเทพฯ: สมรรถภาพ.

-----, (2483b). *ตำนานไม้ต่างประเทศบางชนิดในเมืองไทย พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาเสวกโท พระยาพจนปรีชา (ม.ร.ว. ลำเรียง อิศรศักดิ์)*. กรุงเทพฯ: ยัมศรี.

แพทย์พงศา วิชาธาธิบดี (สุน์ สุนทรเวช). พระยา. (2464). *แพทย์ตำบลด เล่ม 1 เรื่องคลอดบุตร*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อักษรนิติ.

-----, (2464). *แพทย์ตำบลด เล่ม 2 เรื่องการรักษาเด็ก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรนิติ.

-----, (2464). *แพทย์ตำบลด เล่ม 2 เรื่องใช้ต่างๆ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรนิติ.

ไพฑูรย์ ศรีเพ็ญ. (2484). *ตำหรับสรรพคุณยาไทย*. กรุงเทพฯ: เขมมบรรณกิจ.

มนัส รวดเร็ว; และคณะ. (2559). *ความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพรประเทศไทย 1*. กรุงเทพฯ: ส่วนความหลากหลายทางชีวภาพ, สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.

-----, (2559). *ความหลากหลายทางชีวภาพพืชสมุนไพรประเทศไทย 2*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ส่วนความหลากหลายทางชีวภาพ, สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

มัลลาคอลัม สมิธ. (2551). *หมอฝรั่งในวังสยาม*. แปลจาก A Physician at the Court of Siam. แปลโดย พิมาน แจ่มจรัส. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

รังวาน ปากช่อง. (2524). *ชุมนุมว่านยาและไม้มงคล*. กรุงเทพฯ: หอสมุดกลาง 09.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2493). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

-----, (2525). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

-----, (2550a). *กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

-----, (2550b). *กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๒*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

-----, (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชันย์ ภูมา; และสมราน สุดดี; บรรณาธิการ. (2557). *ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันทน์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๕๗*. กรุงเทพฯ: สำนักงานหอพรรณไม้, สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

ราชันย์ ภูมา; และคณะ. (2559). *สารานุกรมพืชในประเทศไทย (ฉบับย่อ) เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานหอพรรณไม้, สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

ลาตูแบร์, ซิมอน เดอ. (2557). *จดหมายเหตุ ลาตูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ลีนา ผู้พัฒนพงศ์; และคณะ. (2544). *ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันทน์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้, สำนักวิชาการป่าไม้, กรมป่าไม้.

- เลื่อน กัณหาภรณ์. (2506). ตำราว่ากับคุณลักษณะ ของสมาคมพฤษชาติแห่งประเทศไทย ใน
พระบรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.
- ล.มหาจันทร์. (2480). *คู่มือการเล่นว่าน*. กรุงเทพฯ: หลักเมือง.
- ภาสกร อินทุมาร; และ องค์ บรรจุน. (2560). สนทนากลุ่มนำโดย วิรุฬห์ วุฒิฤทธากุล. เมื่อ 11
กรกฎาคม 2560
- ไม้ประสงค์ออกนาม. (2557). ผู้ขายหนังสือแฉงหมายเลข ๒๓ ในช่วงปี ๒๕๒๑-๒๕๒๔ ก่อนที่จะ
ยกเลิกตลาดนัดสนามหลวงและย้ายไปที่จตุจักรในปี ๒๕๒๕ ในวาระฉลอง ๒๐๐ ปี กรุง
รัตนโกสินทร์ ให้สัมภาษณ์เมื่อ 6 มิถุนายน 2557
- วิชัย อภัยสุวรรณ. (2520). *ดอกไม้เมืองไทย*. กรุงเทพฯ: ชมรมธรรมชาติศึกษาไทย.
- , (2520). *ดอกไม้เมืองไทย ชุดที่ 2*. กรุงเทพฯ: ชมรมธรรมชาติศึกษาไทย.
- , (2524). *พืชที่เรียกว่าว่าน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานธรรมชาติศึกษา.
- , (2532). *ดอกไม้และประวัติไม้ดอกไม้เมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานธรรมชาติศึกษา.
- วิชัย อภัยสุวรรณ. (2536). *ไม้ประดับสวนหลวงและประวัติการจัดสวนเมืองไทย*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานธรรมชาติศึกษา.
- , (2539). *พันธุ์ไม้งาม (อร่ามสวนหลวง ร.9)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานธรรมชาติศึกษา.
- , (2547a). *บุปผาวาสี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานธรรมชาติศึกษา.
- , (2547b). *หกในหนึ่ง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานธรรมชาติศึกษา.
- , (2548). *เก้าในหนึ่ง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานธรรมชาติศึกษา.
- , (ม.ป.ป). *ธรรมชาติศึกษา พันธุ์ไม้ในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานธรรมชาติศึกษา.
- วิทย์ เทียงบุญธรรม. (2538). *พจนานุกรมโรคและสมุนไพรไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
รวมสาส์น.
- , (2548). *พจนานุกรมสมุนไพรไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- วิลเลียม แอล บรัดเลย์. (2547). *สยามแต่ปางก่อน 35 ปีในบางกอกของหมอบรัดเลย์*. แปลว่าจาก *Siam
Then: the Foreign Colony in Bangkok Before and After Anna*. แปลโดย ศรีเทพ กุสุมา ณ
อยุธยา และ ศรีลักษณ์ สง่าเมือง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2547). *ชาติพันธุ์กับการแพทย์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- , (2548). *ภูมิปัญญาสุขภาพ ปฏิบัติการต่อรองของความรู้ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ศ.ส. (2480). *ตำราพันธุ์ว่านยา 108*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- สถาบันปรีดี พนมยงค์. (2548a). *กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- , (2548b). *กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๒*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

-----, (2548c). *กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

สมาน คัมภีร์; และพัฒนา ทศนมิตร. (2516). *กบิลว่าน 108*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สนั่น ทวีสมบัติ. (2524). *คัมภีร์ว่านและไม้มงคล ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: บุรพาศิลป์การพิมพ์.

สวึง กวีสุทธิ ร.น., ร.ด. (2508). *ตำรากบิลว่านฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เกษม

บรรณกิจ

สอาด บุญเกิด; และคณะ. (2525). *ชื่อพรรณไม้ในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: กองทุนจัดพิมพ์ตำราป่าไม้

คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

-----, (2543). *ชื่อพรรณไม้ในเมืองไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมาคมศิษย์เก่าวนศาสตร์.

เสี่ยม พงษ์บุญรอด. (2522). *ไม้เทศเมืองไทย สรรพคุณของยาเทศและยาไทย*. กรุงเทพฯ: เกษม

บรรณกิจ.

สุรัช มัจฉาชีพ. (2538). *วัชพืชในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.

สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. (2555). *คัมภีร์ธาตุพระนารายณ์ ฉบับโบราณ (ตำราพระ*

โอสถพระนารายณ์). กรุงเทพฯ: สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย, กรมพัฒนา

การแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก, กระทรวงสาธารณสุข.

-----, (2557a). *ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม*

๑. กรุงเทพฯ: สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย, กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย

และแพทย์ทางเลือก, กระทรวงสาธารณสุข.

-----, (2557b). *ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม*

๒. กรุงเทพฯ: สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย, กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย

และแพทย์ทางเลือก, กระทรวงสาธารณสุข.

-----, (2557c). *ตำราการแพทย์แผนไทย ในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เล่ม*

๓. กรุงเทพฯ: สำนักคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย, กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย

และแพทย์ทางเลือก, กระทรวงสาธารณสุข.

-----, (2558). *จารึกตำรายาวัชรราชโอรสารามราชวรวิหาร*. กรุงเทพฯ: สำนักคุ้มครองภูมิปัญญา

การแพทย์แผนไทย, กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก, กระทรวง

สาธารณสุข.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. (2538). *บทบาทของต่างประเทศในการสร้างองค์ความรู้ที่*

เกี่ยวข้องกับประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

แสวง เพชรศิริ. (2523). *สารพัดว่าน? เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ประชุมช่าง.

-----, (2525). *สารพัดว่าน? เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: ประชุมช่าง.

ส.เปลี่ยนศรี. (พ.ศ. 2523). *108 ว่านมหัศจรรย์ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: จินดาสาส์น.

- หลวงบุเรศบำรุงการ. (2514). *ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ ไทยและเทศ*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- หลวงประพัฒน์สรพการ. (2475). *ตำหรับกระบิลว่าน ของหลวงประพัฒน์สรพการ พิมพ์ในงานปลงศพ*
สนองคุณ นางเอี่ยม กาญจนะโกสิน ผู้มารดา. กรุงเทพฯ: โสภณพิพรรฒธนากร.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง*
พุทธศักราช 2475. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนันท์ กาญจนพันธุ์. (2552). *คิดอย่างมีเชด พูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ : จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุด*
เปลี่ยนของอดีต. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อินธ อินทร. (2557). *สัมภาษณ์ โดย วิรุฬห์ วุฒิฤทธากุล ที่บ้านพัก ถ.สีกัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*
ให้สัมภาษณ์เมื่อ 17 กันยายน 2557
- อุตะมะ สิริจิตโต. (2505). *ตำราปลูกและดูแลรักษาว่าน*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- อุทัยธานี. (พ.ศ. 2524). *108 ว่านมหัศจรรย์ เล่ม 3*. กรุงเทพฯ: จินดาสาส์น.
- โอกาส ขอบเขตต์. (2525). *คู่มือว่าน*. กรุงเทพฯ: สมาคมว่านแห่งประเทศไทย.
- Ashcroft, Bill. (2000). *Post colonial studies*. New York: Routledge.
- Baudrillard, Jean. (1988). *Jean Baudrillard : Selected Writings* edit and introduced by Mark Poster.
 Redwood: Standford University.
- Bayly, Christopher. (2004). *The Birth of the Modern World 1780–1914. Global Connections and*
Comparisons. Oxford: Blackwell.
- Chatterjee, Patha. (2010). *Empire and nation: Selected essays*. New York: Columbia University.
- Conway, Susan. (2014). *Tai Magic: Arts of the Supernatural in the Shan States and Lan Na*.
 Bangkok: Riverbooks.
- Fabian, Johannes. (2014). *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*. New York:
 Columbia University.
- Foucault, Michel. (1972). *The archaeology of knowledge*. New York: Pantheon.
- , (1976). *The birth of the Clinic: An archaeology of medical perception*. New York:
 Routledge.
- , (1988). *Madness and Civilization: A history of inanity in the age of reason*. New York:
 Vintage.
- , (1989). *The order of things*. New York: Routledge.
- Gray, Christine. (1986). *Thailand : the Soteriological State in the 1970s*. Dissertation Ph.D.
 (Anthropology). Chicago: the University of Chicago.

- Govind, Madhav (2008). Legitimacy of Scientific Knowledge: Emerging Challenges from Privatizations and Globalizations of Science. *Journal of Social Sciences: A Journal of Banaras Hindu University*. 10(2): 236-257.
- Helman, Cecil G.. (1994). *Culture, Health and Illness: Introduction for Health Professionals*. 3Rev.ed Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Kleinman, Arthur. (1980). *Patients and healers in the context of culture*. Los Angeles: University of California.
- Majupuria, Trilok Chandra. (1997). *Religious & useful plants of Nepal & India*. Bangkok: Craftman Press.
- Maslow, A.H.. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Psychological Review, 50, 370-396.
- Said, Edward W. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage.
- WHO (2015). What is a health system? : A health system consists of all organizations, people and actions whose primary intent is to promote, restore or maintain health อ้างอิงจาก EVERYBODY'S BUSINESS – STRENGTHENING HEALTH SYSTEMS TO IMPROVE HEALTH OUTCOMES. สืบค้นวันที่ 23 พฤษภาคม 2558, http://www.who.int/healthsystems/strategy/everybodys_business.pdf
- Woodward, Ian. (2007). *Understanding Material Culture*. London: Sage.
- (2551b). วานแสนหัจฉินท์ ชนิดที่ 1 วานแสนหัจฉินท์. สืบค้น วันที่ 23 เมษายน 2557, <http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=tachaiy&date=27-01-2013&group=4&gblog=2>
- (2551c). วานแสนหัจฉินท์ ชนิดที่ 2 วานแสนหัจฉินท์ขาว. สืบค้น วันที่ 23 เมษายน 2557, <http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=tachaiy&date=03-02-2013&group=4&gblog=3>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ๑ : บัญชีรายชื่อว่าน : เอกสารตำรายายุคจารีต

ตำราพระโอสถพระ นารายณ์ (2202)	จารึกวัดราชโอรส (2364)	จารึกวัดพระเชตุพน (2374)	แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ (2452)
1. หวานไข่เน่า 2. หวานน้ำ 3. หวานบุษราคัม 4. หวานเปราะ 5. หวานเปราะป่า 6. หวานพระกราบ 7. หวานพระตะบะ 8. หวานพระตะหึ่ง 9. หวานพระผนัง 10. หวานพันชน	1. ว่านกิบแรด 2. ว่านชุ่มเพชร 3. ว่านน้ำ 4. ว่านเปราะ 5. ว่านเปราะป่า 6. ว่านเพชรโองการ 7. ว่านร้อนทอง	1. ว่านกรงทอง 2. ว่านกิบแรด 3. ว่านนางคำ 4. ว่านน้ำ 5. ว่านเปราะ 6. ว่านเปราะป่า 7. ว่านมหาเมฆ 8. ว่านร้อนทอง 9. ว่านสากเหล็ก 10. ว่านหางจระเข้ 11. ว่านหางช้าง 12. ว่านอิน	1. หวานกิบแรด 2. หวานไข่เน่า 3. หวานนางคำ 4. หวานน้ำ 5. หวานน้ำแดง 6. หวานเปราะ 7. หวานเพชรโองการ 8. หวานร้อนทอง 9. หวานถาปีประสม แล้ว 10. หวานสากเหล็ก 11. หวานสีเสียด 12. หวานเสม้า 13. หวานหางช้าง 14. หวานเหลือง

ภาคผนวก ๒-๑ : บัญชีรายชื่อว่าน : ลักษณะว่าน (2473)

1. ว่านหัวนารังษี	12. ว่านแสง	22. ว่านสมอ	32. ว่านแสงพระอาทิตย์
2. ว่านพระจันทร์	13. ว่านพระยา	23. ว่านนางกวัก	33. ว่านมหาเมฆ
3. ว่านพระนารายณ์	14. ว่านพระยา	24. ว่านนางคำ	34. ว่านอินละพัค
4. ว่านสอ	15. ว่านขันหมาก	25. ว่านกระเพาะ	35. ว่านหนุมาน
5. ว่านพระมหเสว	16. ว่านคงคา	ไฟทูลย์	36. ว่านนางกวัก
6. ว่านนางมาคะวดี	17. ว่านพระยา	26. ว่านร้อนทอง	37. ว่านมหาปราบ
7. ว่านเสือ	18. ว่านพระยา	27. ว่านกิบแรด	38. ว่านเสน่ห์จันทร์
8. ว่านกบ	19. ว่านพระยากระบือ	28. ว่านเพชรดาเหล็ก	39. ว่านสากเหล็ก
9. ว่านม้า	20. ว่านผักปลัง	29. ว่านอูมาน	40. ว่านพระอาทิตย์
10. ว่านพระยาหมอก	21. ว่านโรหิณี	30. ว่านประกายเล็ก-ใหญ่	41. ว่านแสงทอง
11. ว่านพระยา		31. ว่านสามพันตึง	

ภาคผนวก ๒-๒ : บัญชีรายชื่อว่าน : สำหรับกระบิลว่าน (2475)

1. ว่านนางคำ	30. ว่านกบ, ว่านอึ่ง	59. ว่านปลาไหลขาว	88. ว่านเด็กแด้
2. ว่านเถาะเพชรพระยา	31. ว่านม้า	60. ว่านปลาไหลม่วง	89. ว่านขอ
3. ว่านเพชรใหญ่	32. ว่านข่า	61. ว่านปลาไหลสอด	90. ว่านชักมดลูก
4. ว่านเพชรน้อย	33. ว่านเสื่อ	62. ว่านแสงจันทร์	91. ว่านกำแพงขาว
5. ว่านเพชรหลัก	34. ว่านพระยาหมอก	63. ว่านงูเห่า	92. ว่านกำแพง ๗ ชั้น
6. ว่านเพชรนารายณ์	35. ว่านพระยานก	64. ว่านหมอก	93. ว่านพระตะบะ
7. ว่านเพชรกลับ	36. ว่านหญ้าฉะรังมี	65. ว่านเมฆ	94. ว่านขอทอง
8. ว่านเพชรหึง	37. ว่านพระจันทร์	66. ว่านจางจืด	95. ว่านปลาไหลใหญ่
9. ว่านสมุนไพร	38. ว่านพระนารายณ์	67. ว่านพระยาแรงคอดำ	96. ว่านปลาไหลน้อย
10. ว่านสมุนไพร	39. ว่านสอ	68. ว่านครกมลายา	97. ว่านหนุมานต่าง ๆ
11. ว่านสมุนไพร	40. ว่านพระมะเหศวร	69. ว่านครกมลายาน้อย	98. ว่านกระท่อมเลือด
12. ว่านสมุนไพร	41. ว่านนางมาควดี	70. ว่านครกมลายาขาว	99. ว่านเพชรม้า
13. ว่านสมุนไพร	42. ว่านพระยา	71. ว่านคางคก	100. ว่านเข้าคำ
14. ว่านสมุนไพร	43. ว่านพระยา	72. ว่านอึ่ง	101. ว่านมหาประสาร
15. ว่านสมุนไพร	44. ว่านขันหมาก	73. ว่านเอ็นเหลือง	102. ว่านเสน่ห์จันทร์ขาว
16. ว่านสมุนไพร	45. ว่านคงคา	74. ว่านพระยาหัวศึก	103. ว่านเสน่ห์จันทร์แดง
17. ว่านสมุนไพร	46. ว่านพระยากระบือ	75. ว่านอาหนัง	104. ว่านเศรษฐีเรือนใน
18. ว่านหนุมาน	47. ว่านผักปริง	76. ว่านกะบูนเลือด	105. ว่านเศรษฐีเรือนนอก
19. ว่านสามพันดิ่ง	48. ว่านโรหิณี	77. ว่านกระสือ	106. ว่านคืบ
20. ว่านปลาเกล็ดเหล็ก	49. ว่านสมอ	78. จำว่าน	107. ว่านพระยาดาบหัก
21. ว่านแสงพระอาทิตย์	50. ว่านล้อมหัวมฤติ ๕๐๐	79. ว่านภาค	108. ว่านนาคราช
22. ว่านมะหาเมฆ	51. ว่านนาคลดา	80. ว่านกำบัง	109. ว่านนางคุ้ม
23. ว่านนิลพัทธ์	52. ว่านพระยาอังกูลี	81. ว่านหัวนวม	110. ว่านพระเจ้า ๕ พระองค์
24. ว่านนางกวัก	53. ว่านเชือกเขามุกหลวง	82. ว่านเปราะน้อย	111. ว่านพระฉิม
25. ว่านมะหาปราบ	54. ว่านพระยาแรงแค้น	83. ว่านแสนนางล้อม	112. ว่านงาช้าง
26. ว่านเสน่ห์จันทร์	55. ว่านพระยาริดดินปู	84. ว่านตะเถาใหญ่	113. ว่านกระทู้
27. ว่านสากเหล็ก	56. ว่านผักเบี้ยโหรา	85. ว่านตะเถาน้อย	114. ว่านจักจั่น
28. ว่านพระอาทิตย์	57. ว่านพระยาถลอ	86. ว่านถลอจืด	
29. ว่านแสงทอง	58. ว่านปลาไหลเหลือง	87. ว่านกระจายหางดอก	

ภาคผนวก ๒-๓ : บัญชีรายชื่อว่าน : ตำราพันธุ์ว่านยา (2480)

1. ว่านนํ้า	29. ว่านพระคำ	57. ว่านสากเหล็ก	85. ว่านเศรษฐีต่าง
2. ว่านกีบแรด	30. ว่านพระยากระบือ	58. ว่านนางมาควดี	86. ว่านโบทัน
3. ว่านร้อนทอง	31. ว่านพระจันทร์	59. ว่านนางกวัก	87. ว่านเสน่ห์จันทร์มหา
4. ว่านหางช้าง	32. ว่านพระอาทิตย์	60. ว่านนางกวักอีกชนิด	โพธิ์
5. ว่านนางคำ	33. ว่านพระนารายณ์	หนึ่ง	88. ว่านเสน่ห์จันทร์ขาว
6. ว่านเปราะบ้าน	34. ว่านพระมะเหศวร	61. ว่านนางคุ้ม	89. ว่านเสน่ห์จันทร์แดง
7. ว่านเปราะป่า	35. ว่านพระเจ้าห้า	62. ว่านนางล้อม	90. ว่านเสน่ห์จันทร์เขียว
8. ว่านนาคราช	พระองค์	63. ว่านนกขุ้ม	91. ว่านไชยมงคล
9. ว่านกระชายดำ	36. ว่านพระยาดาบหัก	64. ว่านงาช้าง	92. ว่านดาลปัทมาธิ
10. ว่านคงคา	37. ว่านพระยาลิขิตินปู	65. ว่านคืบ	93. ว่านกำบัง
11. ว่านข่า	38. ว่านพระยาอังกูลี	66. ว่านผักปรง	94. ว่านนวม
12. ว่านเขียด	39. ว่านพระยากรวด	67. ว่านพระยาภา	95. ว่านกลอยจิต
13. ว่านเขากวายใหญ่	40. ว่านพระยาขุ	68. ว่านเพ็ชรน้อย	96. ว่านพีช
14. ว่านเขากวายเล็ก	41. ว่านม้า	69. ว่านเพ็ชรเล็ก	97. ว่านสันโดย
15. ว่านเขาวัว	42. ว่านเพ็ชรม้า	70. ว่านเพ็ชรใหญ่	98. ว่านพระยาช้างเผือก
16. ว่านคางคก	43. ว่านนิลพัค	71. ว่านเพ็ชรเหล็ก	99. ว่านจางจิต
17. ว่านชักมดลูก	44. ว่านเสือ	72. ว่านเพ็ชรกลับ	100. ว่านเอ็นเหลือง
18. ว่านขันหมาก	45. ว่านอึ้ง	73. ว่านเพ็ชรม้า	101. ว่านกระทุ้
19. ว่านเขามูลหลวง	46. ว่านสมอ	74. ว่านเพ็ชรนารายณ์	102. ว่านกระต้อมเลือด
20. ว่านหญ้าณะรังษี	47. ว่านสำปันตึง	75. ว่านมหาปราบ	103. ว่านกระเจาหางดอก
21. ว่านกำแพง ๗ ชั้น	48. ว่านสะอึ้ง	76. ว่านมหาเมฆ	104. ว่านหมอก
22. ว่านประกายเหล็ก	49. ว่านสลัดไค	77. ว่านม่วง	105. ว่านภาค
23. ว่านเกราะเพชร	50. ว่านหัวหอม	78. ว่านโรหิณี	106. ว่านมหาประสาร
ไพฑูรย์	51. ว่านหางนาค	79. ว่านล้อมท้วมฤค	107. ว่านพระยาหัวศึก
24. ว่านกบ	52. ว่านหนูมาณ	80. ว่านณครันถิย์	108. ว่านพระตะบะ
25. ว่านผักเบี้ยโหรา	53. ว่านหนูมาณอีกอย่าง	81. ว่านเศรษฐีเรือนนอก	109. ว่านพิเศษ (ว่านแก้
26. ว่านพระยาหมอก	หนึ่ง	82. ว่านเศรษฐีเรือนกลาง	หรือว่านขอทอง)
27. ว่านพระยาแรงแก่น	54. ว่านแสงอาทิตย์	83. ว่านเศรษฐีเรือนใน	
28. ว่านพระยานก	55. ว่านแสง	84. ว่านเศรษฐีชะม่อม	
	56. ว่านแสงทอง		

ภาคผนวก ๒-๔ : บัญชีรายชื่อว่าน : ภูมิอนักเล่นว่าน (2480)

1. ว่านเศรษฐี (มี ๓ จำพวก)	11. ว่านไพลดำ	24. ว่านมหากาฬ	37. ว่านสรรพการ
2. ว่านเสน่ห์จันทร์ (มี ๓ จำพวก)	12. ว่านคางคก	25. ว่านมหาเมฆ	38. ว่านขันหมาก
3. ว่านร้อนทอง	13. ว่านกบ	26. ว่านพระจันทร์	39. ว่านน้า(คงคา)
4. ว่านเพชรหึง	14. ว่านม้า	27. ว่านพระอาทิตย์	40. ว่านอนุภาพ
5. ว่านขมิ้น (มี ๒ จำพวก)	15. ว่านเสือ	28. ว่านพระมเหศวร	41. ว่านหนุมาน
6. ว่านผักปลัง	16. ว่านแรด หรือว่าน กีบแรด	29. ว่านพระนารายณ์	42. ว่านนิลพัท
7. ว่านนางกวัก	17. ว่านโรหิณี	30. ว่านนางมาคะวดี	43. ว่านประกายสิทธิ์ (มี ๒ ชนิดเล็กและใหญ่)
8. ว่านแสง หรือว่าน แสงฟ้า	18. ว่านสากเหล็ก	31. ว่านหมูกิ่ง	44. ว่านสามพันดิ่ง
9. ว่านแสงเงินแสงทอง หรือว่านแสงทอง	19. ว่านเพชรดาเหล็ก	32. ว่านวัวสันโดศ	45. ว่านนางคำ
10. ว่านแสงไฟ หรือว่าน แสงอาทิตย์	20. ว่านหัวนวม	33. ว่านตาละบัดฤาษี	46. ว่านสี่ทิศ
	21. ว่านเกราะเพชร ไพฑูรย์	34. ว่านนางคุ้ม	47. ว่านพระยาหมอก
	22. ว่านสมอ	35. ว่านชักมดลูก	48. ว่านพระยานก (มี ๒ ชนิด)
	23. ว่านมหาปราบ	36. ว่านพระเจ้า พระองค์	

ภาคผนวก ๒-๕ : บัญชีรายชื่อว่าน : ตำราสรรพคุณยาไทย (2484)

1. ว่านกลีบว่าน	23. ว่านนางกวัก (อีกชนิด หนึ่ง)	43. ว่านพระนารายณ์	64. ว่านล้อมท้วมฤดี ๕๐๐
2. ว่านเกราะเพชร ไพฑูรย์	24. ว่านนางคำ	44. ว่านพระฉิม	65. ว่านเศรษฐีเรือนนอก
3. ว่านกำแพง ๗ ชั้น	25. ว่านนางมาคะวดี	45. ว่านพระอาทิตย์	66. ว่านเศรษฐีเรือนใน
4. ว่านกระชายดำ	26. ว่านน้า	46. ว่านพระมเหศวร	67. ว่านเศรษฐีต่าง
5. ว่านข่า	27. ว่านนาคราช	47. ว่านพระเจ้าห้า พระองค์	68. ว่านเศรษฐีชะมวง
6. ว่านเขาวัว	28. ว่านเปราะ	48. ว่านพระยากรวด	69. ว่านเสน่ห์จันทร์ขาว
7. ว่านเขาควาง	29. ว่านประกายเหล็ก	49. ว่านพระยาสูง	70. ว่านเสน่ห์จันทร์แดง
8. ว่านเขาควางเล็ก	30. ว่านผักเบี้ยโหร	50. ว่านเพชรใหญ่	71. ว่านเสน่ห์จันทร์เขียว
9. ว่านขันหมาก	31. ว่านผักปิ้ง	51. ว่านเพชรน้อย	72. ว่านสากเหล็ก
10. ว่านเขียด	32. ว่านพระยาภา	52. ว่านเพชรน้อย (อีก	73. ว่านแสง
11. ว่านคงคา	33. ว่านพระยานก	อย่างหนึ่ง)	74. ว่านแสงทอง
12. ว่านคางคก	34. ว่านพระยานก (อีก	53. ว่านเพชรกลับ	75. ว่านแสงพระอาทิตย์
			76. ว่านเสือ

13. วานคืบ	ชนิดหนึ่ง)	54. วานเพชรม้า	77. วานสลักไถ่
14. วานงาช้าง	35. วานพระยากระบือ	55. วานเพชรหลัก	78. วานสะดุ้ง
15. วานซกมดลูก	36. วานพระดำ	56. วานเพชรนารายณ์	79. วานสมอ
16. วานเขามูลหลวง	37. วานพระยาหมอก	57. วานเพชรดาเลือก	80. วานสามพันตำลึง
17. วานญาณรังษี	38. วานพระยาดาบหัก	58. วานม้า	81. วานหางช้าง
18. วานข้าวอังกูลี	39. วานพระยาอังกูลี	59. วานมหาเมฆ	82. วานหางนาค
19. วานนกคุ้ม	40. วานพระยาแรงแก่น	60. วานมหาปราบ	83. วานหัวหอม
20. วานนางคุ้ม	41. วานพระยาลิขิตินปู	61. วานมวง	84. วานหนุมาน
21. วานนางล้อม	42. วานพระจันทร์	62. วานร้อนทอง	85. วานหนุมาน (อีกชนิด)
22. วานนางกวัก		63. วานโรหิณี	86. วานอึ่ง
			87. วานอิงละพัด

ภาคผนวก ๒-๖ : บัญชีรายชื่อวาน : ตำราดูวานและพระเครื่องพระบรมธาตุ (2503)

1. วานสบู่นั่งแท่น	31. วานพระยา	59. วานหุยานรังษี	86. วานคันพะมาลาม่วง
2. วานสบู่นางไข	32. วานหนุมาน	60. วานสตุ้ง	87. วานคันพะมาลาช้อย
3. วานสบู่นัด	33. วานนางคำ	61. วานพระมหศวร	88. วานคันพะมาลาขาว
4. วานนิลพัทธ์	34. วานเพชรกลับ	62. วานนางมะกะวะดี	89. วานเอ็นเหลือง
5. วานประกายเหล็ก	35. วานกระจายหางคอก	63. วานพระยาอังกูลี	90. วานพระยาหัวศึก
6. วานมหาเมฆ	36. วานแตกแด้ (ตัวใหม่)	64. วานพระยาอังกูลี (อีก	91. วานกระบือเลือด
7. วานสามพันดิ่ง	37. วานกำแพงเจ็ดชั้น	ชนิดหนึ่ง)	92. วานสิงหะโมรา
8. วานแสงอาทิตย์	38. วานงาช้าง	65. วานผักปริง	93. วานงาช้าง
9. วานหนุมาน	39. วานคืบ	66. วานนาคลดา	94. วานจักจั่น
10. วานกระสือ	40. วานพระเจ้า	5	95. วานเศรษฐีเรือนใน
11. วานอาหนิง	พระองค์	67. วานโรหิณี	96. วานพระฉิม
12. จำวาน	41. วานเสน่ห์จันทร์แดง	68. วานเสมอ	97. วานพระยาดาบหัก
13. วานกำบัง	42. วานเสน่ห์จันทร์ขาว	69. วานล้อมท้วมฤทธิห่า	98. วานนางคุ้ม
14. วานอึ่ง	43. วานเสน่ห์จันทร์เขียว	ร้อย	99. วานกระทุ้ง
15. วานจางจืด	44. วานเศรษฐีเรือนนอก	70. วานพระยาแรงแก่น	100. วานปลาไหลใหญ่
16. วานเพชรหึง	45. วานพระฉิม	71. วานเขือเขามูลหลวง	101. วานปลาไหลน้อย
17. วานเพชรหลัก	46. วานนาคราช	72. วานเบี้ยโหรา	102. วานเข้าคำ
18. วานเกราะเพชรพระยา	47. วานขอทอง	73. วานปลาไหลเหลือง	103. วานกระต้อมเลือด
19. วานเพชรน้อย	48. วานพระตะบะ	74. วานพระยาริดดินปู	104. วานกระต้อมเลือด
20. วานนารายณ์	49. วานสากเหล็ก	75. วานพระยากลอย	(อีกชนิดหนึ่ง)
		76. วานแสงจันทร์	

21. วานสบู่วยวก	50. วานพระอาทิตย์	77. วานปลาไหลม่วง	105. วานมหาประสาณ
22. วานสบูหลวงสัณ	51. วานแสงทอง	78. วานปลาไหลสอด	106. วานมหาประสาณ (อีก
23. วานสบูหนังแห้ง	52. วานม้า	79. วานปลาไหลขาว	ชนิดหนึ่ง)
24. วานสบูหมึก	53. วานม้า (อีกชนิดหนึ่ง)	80. วานคางคก	107. วานเพ็ชรม้า
25. วานนางกวัก	54. วานฆ่า	81. วานพระยาแรงแ้ง หรือ	108. วานขมิ้นอ้อย
26. วานเสน่ห์จันทร์	55. วานพระยานก	แรงแ้งคอคำ	109. วานกลอยจิต
27. วานพระยากระบือ	56. วานพระยานก (อีก	82. วานงูเห่า	110. วานกระจายหางดอก
28. วานขันหมาก	ชนิดหนึ่ง)	83. วานจางจิต	111. วานกำแพงขาว
29. วานพระยาภา	57. วานเสื่อ	84. วานหมอก	112. วานกำแพง ๗ ชั้น
30. วานคงคา	58. วานพระยาหมอก	85. วานเมฆ	

ภาคผนวก ๒-๓ : บัญชีรายชื่อวาน : ตำรากบิลวาน (2504)

1. วานเสน่ห์จันมหาโพธิ์	47. วานเกาะเพชรไพฑูรย์	93. วานตอด	140. วานรางเงิน
2. วานเสน่ห์จันแดงและ	48. วานเพ็ชรสังฆาต	94. วานกระจายหางดอก	141. วานกระแจะจัน
เขียว	49. วานเพ็ชรหึง	95. วานกำแพงขาว	142. วานเสวกฉัตร
3. วานเสน่ห์จันทอง	50. วานเพ็ชรนารายณ์	96. วานกำแพงเจ็ดชั้น	143. วานสามกษัตริย์
4. วานเศรษฐี	51. วานนารายณ์แบ่งภาค	97. วานคืบ	144. วานเสื่อสามทุ่ง
5. วานหุณมาน	52. วานนารายณ์แปลง	98. วานฆ่า	145. วานดินสอฤาษี
6. วานหุณมานนั่งแท่น	53. วานมเหศวร	99. วานญาณรังสี	146. วานขมิ้นขม
7. วานหุณมานนั่งแท่น	54. วานพระนารายณ์	100. วานพระยาลีนงู	147. วานเประน้อย
อีกชนิดหนึ่ง	55. วานดาบนารายณ์	101. วานงูเห่า	148. วานปรอท
8. วานหุณมานยกทัพ	56. วานพัดแม่ชี	102. วานสิงหะโมรา	149. วานเต่า
9. วานหุณมานทรง	57. วานหนังแห้ง	103. วานงาช้าง	150. วานจักรพรรดิ
เครื่อง	58. วานเต่าหนังแห้ง	104. วานจักจั่น	151. วานขุนแผนสกคทัพ
10. วานสบูเลือดเถาว์	59. วานปราบสมุทร	105. วานเข้าคำ	152. วานเจ้าน้อย
11. วานสบูเลือดบอน	60. วานจำวาน	106. วานกลอยจิต	มหาพรหม
12. วานสบู่วยวก	61. วานพระยาวาน	107. วานพระยากระบือ	153. วานปิดตลอด
13. วานสบูทอง	62. วานฉัตรพระพรหม	108. วานพระยานก	154. วานกระทุ้งเจ็ดแบก
14. วานสบูนั่งแท่น	63. วานพระยาหอหัก	109. วานนางคำ	155. วานกาสิก
15. วานสบูนางไย	64. วานพระยาดาบหัก	110. วานทรหด	156. วานแสนพันล้อม
16. วานสบูทบ	65. วานจางจิต	111. วานขอทอง	157. วานพระยามือเหล็ก
17. วานสบูหลวงสัณ	66. วานนกคุ้ม	112. วานมหาปราบ	158. วานเทพลำจวน
18. วานสบูส้ม	67. วานนางคุ้ม	113. วานเสื่อ	159. วานพระกาฬ

19. วานปลาไหลขาว	68. วานนางล้อม	114. วานสากเหล็ก	160. วานน้ำเต้าทอง
20. วานปลาไหลเหลือง	69. วานมหาประสาร	115. วานนางพระยาหงษ์
ทอง	161. วานเพชรไพรวัลย์
21. วานปลาไหลม่วง	70. วานมหาประสารอีก
ชนิดหนึ่ง	116. วานแฉิ่งคอคำ	162. วานแม่ทัพ
22. วานปลาไหลสอ	71. วานสีทิส	117. วานแมลงปอง	163. วานมหากำลัง
23. วานปลาไหลใหญ่	72. วานสีทิสอีกชนิดหนึ่ง	118. วานพระเจ้าห้า
พระองค์	164. วานฤาษี
24. วานหมอก	73. วานไก่อ้น	119. วานดอกบัว	165. วานขมิ้นดำ
25. วานพระยาหมอก	74. วานดอกไก่อ้น	120. วานพระเพ็ชพวงช้าง	166. วานขวัก
26. วานเมฆ	75. วานไพรคำ	121. วานนกยูง	167. วานสรนารายณ์
27. วานมหาเมฆ	76. วานกระษายดำ	122. วานฉัตรแก้ว	168. วานม้าแดง
28. วานพระอาทิตย์	77. วานขมิ้นขาว	123. วานก้อนหน้าทั้ง	169. วานพระยาหลักคำ
29. วานพระจันทร์	78. วานขมิ้นแดง	124. วานช้างผสมโขลง	170. วานมหาขวัก
30. วานแสงอาทิตย์	79. วานกลีบแรด	125. วานแม่โพสพ	171. วานเทพราลี
31. วานแสงจันทร์	80. วานนางกวัค	126. วานร้อนทอง	172. วานผักปลัง
32. วานแสงฟ้า	81. วานนิลพัตร	127. วานตาละปัดฤาษี	173. วานพระยาภา
33. วานแสงเงิน	82. วานมหานิล	128. วานหมูกลิ้ง	174. วานนางมาควดี
34. วานแสงทอง	83. วานมหากาฬ	129. วานสรพพาการ	175. วานนาคราช
35. วานสายรุ้ง	84. วานห้วนวม	130. วานอานูภาพ	176. วานผักเบี้ยโหร
36. วานคันธะมาลา	85. วานห้วนวมอีกชนิด
หนึ่ง	131. วานประกายสิทธิ์	177. วานพระยาหมี
37. วานคันธะมลาม่วง	86. วานพระตะบะ	132. วานพระยาช้างเผือก	178. วานพระยาหมี
38. วานอึ่ง	87. วานกำบัง	133. วานสลักไถ	179. วานพระยาริดดินปู
39. วานกบ	88. วานชัยะมงคล	134. วานไม้ดัด	180. วานพระยากรวด
40. วานคางคก	89. วานกลิ้งกลางดง	135. วานดาไม้	181. วานพระยาอังกูลี
41. วานเพ็ชร์น้อย	90. วานประกายเหล็ก	136. วานทิพนตร	182. วานแสงต้น
42. วานเพ็ชร์มา	91. วานเหล็กไหล	137. วานท้าวชมพู	183. วานสมอ
43. วานม้า	92. วานกระสือ	138. วานมหาเสน่ห์	184. วานพระยาเร้นแค้น
44. วานเพ็ชร์ลับ		139. วานกระบี่ทอง	
45. วานเพ็ชร์หลัก			
46. วานเพ็ชร์ดาเหล็ก			

ภาคผนวก ๒-๘ : บัญชีรายชื่อวัน : ตำราปลูกและดูแลรักษาวัน (2505)

1. วันสพฺบุ้งแท่น	42. วันเสน่ห์จันทร์หอม	82. วันมหาปราช	125. วันผักเบี้ยโหรา
2. วันสพฺบุหยว	43. วันเสน่ห์จันทร์เขียว	83. วันสมอ	126. วันครุฑมาลาม่วง
3. วันสพฺบุหลวง	44. วันเสน่ห์จันทร์แดง	84. วันเกราะเพชร	127. วันครุฑมาลาน้อย
4. วันสพฺบุหมึก	45. วันเสน่ห์จันทร์	ไพฑูรย์	128. วันครุฑมาลาขาว
5. วันสพฺบุเลียดชนิดต้น	เหลือง (ธรรมดา)	85. วันสากเหล็ก	129. วันจำวัน (พระยา
6. วันสพฺบุเลียดชนิดเถา	46. วันเสน่ห์จันทร์มหา	86. วันโรหิณี	วัน)
7. วันสพฺบุหนังแห้ง	โพธิ์	87. วันแรดหรือกิบแรด	130. วันตะเภาใหญ่
8. วันสพฺบุนางใย	47. วันพระจันทร์	88. วันเสือ	131. วันตะเภาน้อย
9. วันสพฺบุทอง	48. วันพระอาทิตย์	89. วันม้า	132. วันชักมดลูก
10. วันสพฺบุเหล็ก	49. วันแสงอาทิตย์	90. วันกบ	133. วันขอทอง (จำวัน)
11. วันสพฺบุทบ	50. วันกระทู้	91. วันคางคก	134. วันเข้าค้ำ
12. วันปลาไหลเผือก	51. วันพระนิมพาลี (บาง	92. วันไพลดำ	135. วันกะท่อมเลือด
13. วันปลาไหลน้อย	ที่เรียกว่าพระนิม)	93. วันแสงทอง	136. วันพระตะบะ
14. วันปลาไหลใหญ่	52. วันพระเจ้าห้า	94. วันแสงฟ้า	137. วันภาค
15. วันปลาไหลม่วง	พระองค์	95. วันนางกวัก	138. วันแสนนางล้อม
16. วันปลาไหลเหลือง	53. วันนางคุ้ม	96. วันผักปลัง	139. วันหฤmannดกแท่น
17. วันปลาไหลสอด	54. วันนาคราช	97. วันขมิ้นขาว	140. วันเอ็นเหลือง
18. วันพระยานก	55. วันจักจั่น	98. วันขมิ้นแดง	141. วันกำบัง
19. วันพระยาคา	56. วันคืบ	99. วันสิงหะโมรา	142. วันยาคลดา
20. วันพระยาขู	57. วันงาช้าง	100. วันทิพยเนตร	143. วันมหาลาก
21. วันพระยาหมอก	58. วันมหาประสาน	101. วันดอก(ทอง)	144. วันกะชายดำ
22. วันพระยากระบือ	59. วันกายสิทธิ์	102. วันนกยูง	145. วันกะชายแดง
23. วันพระยาแรงคอคำ	60. วันสรรพการ	103. วันรางเงิน	146. วันขมิ้นดำ
24. วันพระยาหัวสีก	61. วันขันหมาก	104. วันพระนารายณ์	147. วันพระยาลีนู
25. วันพระยากลอย	62. วันน้ำ (พระคงคา)	105. วันช้างผสมโขลง	148. วันกลิ้งกลางดง
26. วันพระยาอังกูลี	63. วันอาณุภาพ	106. วันจักร ไกร	149. วันดอกบัว
27. วันพระยาริดตีนปู	64. วันนิลพัตร์	107. วันหนุมานคลุกฝุ่น	150. วันพระยาหัวเดียว
28. วันพระยาแรงแก่น	65. วันหมูกลิ้ง	108. วันถอนดอกโมกข	151. วันเจ้าน้อย
29. วันพระยาดาบหัก	66. วันวัวสันโดย	ศักดิ์	มหาพรหม
30. วันเพชรม้า	67. วันนางมาคะวดี	109. วันหางช้าง	152. วันดอด
31. วันเพชรหึง	(หรือเสน่ห์จันทร์	110. วันกำแพงเจ็ดชั้น	153. วันหอมดำ
32. วันเพชรหลัก หรือ	หงษา)	111. วันนกคุ้ม	154. วันหอมแดง

ดาเหล็ก	68. ว่านตาละปัดถ้ายี่	112. ว่านกุมารทอง	155. ว่านทรหด
33. ว่านเพ็ชรกลับ	69. ว่านชักมดลูก	113. ว่านน้าเต้าทอง	156. ว่านท้าวชมภูหนึ่งแห่ง
34. ว่านเพ็ชรใหญ่	70. ว่านขอ	114. ว่านไชยมงคล	157. ว่านไพลเสก
35. ว่านเพ็ชรน้อย	71. ว่านหัวน่วม	115. ว่านหญ้านะรังสี	158. ว่านพระยาช้างเผือก
36. ว่านเพ็ชรพระนารายณ์	72. ว่านตัวไหมเด็กแด่	116. ว่านล้อมท้วมฤคิ	159. ว่านเขาควาย
37. ว่านเศรษฐีธรรมดา	73. ว่านกลอยจิต	117. ว่านงูเห่า	160. ว่านเปราะน้อย
38. ว่านเศรษฐีเรือนนอก	74. ว่านกำแพงขาว	118. ว่านหมอก	161. ว่านร้อนทอง
39. ว่านเศรษฐีเรือนใน	75. ว่านกระจายหางคอก	119. ว่านเมฆ	162. ว่านปราบสมุทร
40. ว่านเศรษฐีขอดหรือ กวัค	76. ว่านสี่ทิศ	120. ว่านรางจืด (างจืดก็ เรียก)	163. ว่านนงล้อม
41. ว่านเศรษฐีชะม่อม หรือต่าง	77. ว่านนางคำ	121. ว่านกะลือ	164. ว่านลูกไก่ทอง
	78. ว่านสามพันดิ่ง	122. ว่านกะบูนเลือด	165. ว่านพญาหงส์ทอง
	79. ว่านพระมหศวร	123. ว่านอาหนัง	166. ว่านพุทธรัก
	80. ว่านมหาเมฆ	124. ว่านเชือกเขามูกหลวง	167. ว่านฟ้าแลบ
	81. ว่านมหากาฬ		

ภาคผนวก ๒-๕ : บัญชีรายชื่อว่าน : ตำราว่านวิเศษอันศักดิ์สิทธิ์ (2506)

1. ว่านมหาเสน่ห์	53. ว่านแสงเงิน	105. ว่านกลิ้งกลางดง	157. ว่านมหากำลั่ง
2. ว่านสาวหลง	54. ว่านแสงทอง	106. ว่านกำบัง	158. ว่านศรนารายณ์
3. ว่านเสน่ห์จันทน์มหา โพธิ์	55. ว่านแสงจันทร์	107. ว่านพะตะบะ	159. ว. เจ้าน้อยมหาพรหม
4. ว่านดอกทองตัวจริง	56. ว่านแสงฟ้า	108. ว่านสากเหล็ก	160. ว่านแสนพันล้อม
5. ว่านเสน่ห์จันทน์แดง	57. ว่านมหศวร	109. ว่านมหาประสาน	161. ว่านเสื่อ
6. ว่านเสน่ห์จันทน์เขียว	58. ว่านเพชรน้อย	110. ว่านคันทมาลาม่วง	162. ว่านพญาจงอาง
7. ว่านเสน่ห์จันทน์ขาว	59. ว่านเพชรใหญ่	111. ว่านแรงคอดำ	163. ว่านถ้ายี่
8. ว่านเสน่ห์จันทน์ทอง	60. ว่านเพชรกลับ	112. ว. พระเจ้าห้าพระองค์	164. ว่านพระกายเหล็ก
9. ว่านเสน่ห์จันทน์หอม	61. ว่านเพชรหลัก	113. ว่านพระยาดาบหัก	165. ว่านมหากาฬ
10. ว่านจันทโครบ	62. ว่านเพชรม้า	114. ว่านรางจืด	166. ว่านดอด
11. ว่านหัวใหญ่	63. ว่านเพชรหน้าท้อง	115. ว่านรางจืดชนิดเถา	167. ว่านกำแพงขาว
12. ว่านพระยาหัวเดียว	64. ว่านเพชรนารายณ์	116. ว่านพระยาช้างเผือก	168. ว่านนารายณ์แปลง
13. ว่านช้อยนางรำ	65. ว่านเพชรสังฆาต	117. ว่าเอ็นเหลือง	169. ว่านดาบนารายณ์
14. ว่านเศรษฐีขอด	66. ว่านเพชรดาเหล็ก	118. ว่านพระยาหัวสีก	170. ว่านสายรู้
15. ว่านเศรษฐีธรรมดา	67. ว่านเกราะเพชร ไพฑูรย์	119. ว่านปลาไหลขาว	171. ว. เกราะเพชรไพฑูรย์
16. ว่านเศรษฐีเรือนนอก	68. ว่านเพชรหึง	120. ว่านปลาไหลเหลือง	172. ว่านกีบแรด
		121. ว่านปลาไหลม่วง	173. ว่านพัดแม่ชี

17. วานเศรษฐีเรือนใน	69. วานสบูเลือดเถา	122. วานปลาไหลสอด	174. วานข้า
18. วานเศรษฐีเรือนเดีย	70. วานสบูเลือดเถาด้วงเมีย	123. วานกลอยจีด	175. วานตาลปัตรฤาษี
19. วานเศรษฐีอินเคีย	71. วานสบูเลือดบอน	124. วานขอทอง	176. วานฌรแก้ว
20. วานเศรษฐีนางกวัค	72. วานลึงคำ	125. วานางช้าง	177. วานกระจายหางดอก
21. วานเศรษฐีใบโพธิ์	73. วานสบูเหล็ก	126. วานกระบี่ทอง	178. วานเท้าชมพู
22. วานเศรษฐีใบพาย	74. วานสบูส้ม	127. วานเหล็กไหล	179. วานพังกอนไฟ
23. วานเทพรำลึก	75. วานสบูทบ	128. วานมหาปราช	180. วานหอมแดง
24. วานเทพรำจวน	76. วานสบูหยวก	129. วานมหาหงส์	181. วานกระต้อมเลือด
25. วานดินสอฤาษี	77. วานสบูทอง	130. วานมรกต	182. วานนางคำ
26. วานช้างผสมโกลง	78. วานสบูนั่งแท่น	131. ว. กงจักรพระอินทร์	183. วานกระทุ้ง ๗ แแบ
27. วานเพชรไพรวัน	79. วานสบูนางโย	132. วานพุทธรัก	184. วานปราบสมุทร
28. วานนางพญาหงส์ทอง	80. วานไพรคำ	133. วานก้อนหน้าทั้ง	185. วานเสวตฉัตร
29. วานกระแจะจันทน์	81. วานไพรขาว	134. วานจำว่าน	186. ว. ท้าวชมพูหนึ่งแห่ง
30. วานขุนแผนสะกดทัพ	82. วานไพรปลูกเสก	135. วานไม้ดีด	187. วานทรหด
31. วานไถ่ขัน	83. วานกระชายดำ	136. วานดาไม้	188. วานกระชายแดง
32. วานมหาอุดม	84. วานใจคำ	137. วานทิพยเนตร	189. วานขันหมาก
33. วานปิดตลอด	85. วานขมิ้นดำ	138. วานหนูมานยกทัพ	190. วานผักเบี้ยโหระ
34. วานดอกไก่อ	86. วานมหาเมฆ	139. วานหนูมานนั่งแท่น	191. วานเข้าคำ
35. วานหัวร่อนนาง	87. วานมหาเมฆ	140. ว. หนูมานทรงเครื่อง	192. วานจิกจัน
36. วานแสงอาทิตย์	88. วานมหาหมอก	141. วานแม่ทัพ	193. รากย่านางแดง
37. วานญาณรังษี	89. วานพระยาหมอก	142. วานหนูมาน	194. รากเพชรพระยาไฟ
38. วานมหาจักรพรรดิ	90. วานร่วมทอง	143. วานม้าแดง	195. รากโปรงฟ้า
39. วานสามกษัตริย์	91. วานน้ำเต้าทอง	144. วานม้า	196. รากโรคทองแดง
40. วานมหาโชค	92. วานพญาลีนู	145. วานม้าหือ	197. พระยาเลียบครุฑ
41. วานมหาลาก	93. วานหมูกลิ้ง	146. วานม้าสีหมอก	198. รากเลื้อยงัก
42. วานมหาควัก	94. วานสีทิส	147. วานขมิ้นขาว	199. วานพระยาแค้นแค้น
43. วานนางคำ	95. วานคางคก	148. วานกำแพง ๗ ชั้น	200. เถาวัลย์หลง
44. วานนกยูง	96. วานอึ้ง	149. วานสิงหะโมรา	201. เครื่องสาวหลง
45. วานนางเงิน	97. วานกบ	150. วานราชย์แบ่งภาค	202. วานนางล้อม
46. วานดอกบัว	98. วานเต่า	151. วานคันทมาลา	203. วานกุมารทอง
47. วานเประนื้อย	99. วานนิลพัตร	152. วานคันทมาลาม่วง	204. วานขมิ้นทอง
48. วานไชยมงคล	100. วานคืบ	153. วานจิ้งจ	205. วานมหานิยม
49. วานนางคืบ	101. วานมหานิล	154. วานกายสิทธิ์	

50. ว่านนกคุ้ม	102. ว่านเผ่าหนังแห้ง	155. ว่านสลักไกร
51. ว่านพระอาทิตย์	103. ว่านเผ่าปัดตลอด	156. ว่านกาฬ
52. ว่านพระจันทร์	104. ว่านงูเห่า	

ภาคผนวก ๒-๑๐ : บัญชีรายชื่อว่าน : ตำราว่านกับคุณลักษณะ (2506)

1. ว่านงจักร์พระ
อาทิตย์	77. ว่านดักแด้ หรือ
ตัวไหม	153. ว่านพระยาดาบหัก	231. ว่านเศรษฐีใบพาย
หรือ ว่านนางกวักทอง
2. ว่านกบ	78. ว่านดอด	154. ว่านพระยานก	232. ว่านเศรษฐีใบโพธิ์
3. ว่านกลอยจีด	79. ว่านตะเภาใหญ่ หรือ	155. ว่านพระยานกขุ	233. ว่านเศรษฐีเรือนเดีย
4. ว่านกระจายหางคอก	ว่านตะเภาตัวผู้	156. ว่านพระยาหมอก	234. ว่านเศรษฐีนางกวัก
หรือ ว่านมหาเศรษฐี
5. ว่านกระเจาจันทร์	80. ว่านตะเภาน้อย หรือ	157. ว่านพระยาหมี	
6. ว่านกระชายดำ	ว่านตะเภาตัวเมีย	158. ว่านพระยามือเหล็ก	235. ว่านเศรษฐีมงคล
7. ว่านกระชายแดง	81. ว่านตาลปัตรฤๅ	159. ว่านพระยาลิ้นงู	236. ว่านเศรษฐีธรรมดา
หรือ เศรษฐีเรือนกลาง
8. ว่านกระท่อมเลือด	82. ว่านกะดังใบ	160. ว่านพระยาริดดินปู	237. ว่านเศรษฐีเรือนนอก
9. ว่านกระทุ้	83. ว่านดาไม้	161. ว่านพระยาแรงแก่น	238. ว่านเศรษฐีเรือนใน
10. ว่านกระทุ้เจ็ดแบก	84. ว่านดินตะขาบ	162. ว่านพระยาแรงคอดำ
หรือพระยาแรงคอแดง	239. ว่านเศรษฐีอินเดีย
11. ว่านกระบี่ทอง	85. ว่านเต่า	163. ว่านพระยาสักคำ	240. ว่านเศรษฐีจีน
12. ว่านกระบูรเลือด	86. ว่านถอนหอกโมกข
ศักดิ์ (สระบุรี)	164. ว่านพระยาหอกหล่อ	241. ว่านเศรษฐีญวน
13. ว่านกระสือ	87. ว่านเถารางจืด	165. ว่านพระยาหอกหัก	242. ว่านเศรษฐีแขก
14. ว่านกาฬ	88. ว่านทรหด	166. ว่านพระยาหัวเดียว	243. ว่านสตุ้ง
15. ว่านกำมปู	89. ว่านทางเงิน	167. ว่านพระยาหัวสีก	244. ว่านสมอ
16. ว่านกำบัง หรือ ว่าน
กัณบัง	90. ว่านท้าวชมภู	168. ว่านพระยาอังกุลี	245. ว่านสรรพการ หรือ
ว่านสรรพพร
17. ว่านกำแพงขาว	91. ว่านท้าวชมภูหนังแห้ง	169. ว่านพืด	246. ว่านสลักโก หรือ ว่าน
สลักไก่
18. ว่านกำแพง ๗ ชั้น	92. ว่านท้าวพระกาฬ	170. ว่านเพ็ชรกลับ	247. ว่านสนับท
19. ว่านกลิ้งกลางดง	93. ว่านทิพย์เนตร	171. ว่านเพ็ชรใหญ่ หรือ
เพ็ชรน้อยตัวเมีย	248. ว่านสนับทอง
20. ว่านกิบแรด	94. ว่านเทพรำจวน	172. ว่านเพ็ชรดาเหลือ	249. ว่านสนับหนังแห้ง
21. ว่านกิบแรด (อีกตำรา
หนึ่ง)	95. ว่านเทพรำลึก	173. ว่านเพ็ชรนารายณ์
หรือ ว่านนารายณ์	250. ว่านสนับนึ่งแทน
22. ว่านกุมารทอง	96. ว่านธรณีสาร	174. ว่านเพ็ชรหน้าท้อง	251. ว่านสนับนางไข
23. ว่านเกราะเพชร
ไพฑูรย์ หรือเกราะ
เพชรพระยา	97. ว่านนกคุ้ม	175. ว่านเพ็ชรน้อย	252. ว่านสนับหมึก
	98. ว่านนกขุ	176. ว่านเพ็ชรน้อยอีกชนิด	253. ว่านสนับหยวก
	99. ว่านหนังแห้ง หรือ
ว่านเฉลิมโลก		

24. วานไก่อ้น หรือวาน 100. วานนารายณ์แบ่งภาค หนึ่ง 254. วานสุมุหลวง หรือ
ไก่อ้น, วานไก่อ้น 101. วานนารายณ์แปลง 177. วานเพ็ชรไพรวัลย์ วานสุมุหลวงสัน
25. วานไก่อ้น 102. วานนาคลดา หรือ 178. วานเพ็ชรม้า 255. วานสุมุเหล็ก
26. วานขอ หรือวานชัก 103. วานนาคราช หรือวาน 179. วานเพ็ชรเหล็ก หรือ 256. วานสุมุเลือดบอน
มดลูกตัวเมีย พระยานาค วานเพ็ชรน้อยอีกชนิด หรือ วานสุมุเลือด
27. วานขอทอง, วานขอ 104. วานนางกวัค หนึ่ง 257. วานสุมุเลือดเถา
ค่าน้อย หรือวานแก้ 105. วานนางคำ 180. วานเพ็ชรเหล็ก 258. วานสุมุส้ม
28. วานกวัค 106. วานนางค้อม หรือ วาน 181. วานเพ็ชรสังฆาต 259. วานสันโดศ หรือ วาน
29. วานขันหมาก ผู้เฒ่าเฒ่าบ้าน 182. วานเพ็ชรหึง บัวสันโดศ
30. วานขมิ้น หรือ วาน 107. วานนางพญาหงษ์ทอง 183. วานพุทธรกวัค 260. วานสากเหล็ก
เหล็ก 108. วานนางมาควดี หรือ 184. วานไพลขาว 261. วานสามกษัตริย์ หรือ
31. วานขมิ้นขม วานมหาโชค 185. วานไพลดำ วานขุนแผน
32. วานขมิ้นขาว 109. วานนางล้อม 186. วานไพลปลูกเสก 262. วานสามพันตึง ชนิดที่
33. วานขมิ้นดำ 110. วานน้ำ 187. วานไฟ 1
34. วานขมิ้นแดง หรือ 111. วานน้ำตัน 188. วานภาค 263. วานสามพันตึง ชนิดที่
วานปัดตลอด 112. วานน้ำเต้าทอง 189. วานมรกต 2
35. วานข้า หรือ วานข้าจัด 113. วานน้ำเล็ก 190. วานม่วง 264. วานหัวใหญ่ หรือ วาน
36. วานเขาควายใหญ่ 114. วานนิลพัตร 191. วานหมอก สามพันตึง ชนิดที่ 3
37. วานเขาควายเล็ก 115. วานเนรกันถิย์ 192. วานมหากวัค 265. วานสายรุ้ง
38. วานเขาหมอกหลวง หรือ 116. วานบรเพ็ดพุงช้าง 193. วานมหากาฬ 266. วานสาวหลง หรือ วาน
วานเขือกเขาหมอกหลวง หรือ วานหัวสันโดย 194. วานมหากำลึง ฤาษีสร้าง หรือ ฤาษี
39. วานเขาหัว 117. วานโบตัน 195. วานมหานิยม หรือ ผสม
40. วานคำ 118. วานปรอท 196. วานมหานิยม หรือ 267. วานสิงหะโมรา
41. วานขุนแผนสกดทัพ 119. วานปัดตลอด 197. วานมหานิยม หรือ 268. วานสีทิส
42. วานเขียด 120. วานประกายเหล็ก 198. วานมหาประสาธ 269. วานเสน่ห์จันทร์ขาว
43. วานคงคา หรือ ประกายสิทธิ์ 199. วานมหาปราบ 270. วานเสน่ห์จันทร์เขียว
44. วานค้อนหน้าทั้ง 121. วานปราบสมุทร หรือ 200. วานมหาเมฆ 271. วานเสน่ห์จันทร์แดง
45. วานครุภมาลาขาว วานเพ็ชรคง 201. วานมหาลาภ หรือ วาน 272. วานเสน่ห์จันทร์ทอง
46. วานครุภมาลาล้อย 122. วานปลาไหลขาว หรือ หงสาวดี 273. วานเสน่ห์จันทร์มหา
47. วานครุภมาลาม่วง วานปลาไหลเผือก 202. วานมหาเสน่ห์ หรือ โพธิ์
48. วานคันทมาลา 123. วานปลาไหลน้อย 203. วานดอกทอง 274. วานเสน่ห์จันทร์หอม
49. วานคางคก 124. วานปลาไหลใหญ่ 204. วานมหาหงษ์ 275. วานเสวตฉัตร
50. วานคืบ หรือ วานพระ 125. วานปลาไหลเหลือง 205. วานมหาอุดม 276. วานเสื่อ

ยาปิง หรือ เรียกว่าพีชมงคล	125. วานปลาไหลม่วง	204. วานม้า	277. วานแสง หรือ แสงฟ้า
	126. วานปลาไหลสอ	205. วานม้าแดง หรือวานเต่าปัดตลอด	278. วานแสงเงิน
51. วานงาช้างเขียว	127. วานเประน้อย หรือ		279. วานแสงจันทร์
52. วานงูกวัก (ปัตตานี)	วานค้ำคูณ	206. วานม้าสีหมอก	280. วานแสงทอง
53. วานงูห้า	128. วานเประบ้าน	207. วานม้าห้อย	281. วานแสงอาทิตย์ หรือ
54. วานจ๊กจั่น	129. วานเประป่า	208. วานหมื่นปี หรือ อ้าย	วานแสงไฟ
55. วานจักรไกร	130. วานผักเบี้ยโหรา	โบ	282. วานแสนพันล้อม
56. วานจักรพรรดิ หรือ	131. วานผักปลับ	209. วานหมุกลิ้ง	283. วานแสนนางล้อม
วานมหาจักรพรรดิ	132. วานพังกอน	210. วานเมฆ	284. วานเสื่อสามทุ่ง
57. วานจิ้งจก	133. วานพังกอนไฟ	211. วานแมลงปอง	285. วานหนุมาน
58. วานจันทโครบ	134. วานพัดแม่ชี	212. วานแม่ทัพ	286. วานหนุมานตกแท่น
59. วานจำวาน หรือ วาน	135. วานพระคงคา	213. วานแม่โพสพ หรือ	287. วานหนุมานทรงเครื่อง
พระยาวาน	136. วานพระคำ หรือ วาน	วานเข้าเหนียว	288. วานหนุมานนั่งแท่น
60. วานจางจิด หรือ วาน	พระยาคำ	214. วานไม้ดีด	289. วานหนุมานยกทัพ
ลางจิดตัน	137. วานพระจันทน์	215. วานลวดทอง	290. วานหอมคำ
61. วานจางจิดชนิดเถา	138. วานพระเจ้าห้า	216. วานล้อมท้วมฤต หรือ	291. วานหอยแดง หรือ
หรือ วานลางจิดอย่าง	พระองค์	วานล้อมท้วมฤติ ๕๐๐	วานหมาก
เถา	139. วานพระนิม	217. วานลิงคำ หรือ วาน	292. วานหอยแครง
62. วานเจ้าน้อย	140. วานพระนิม	พระยาหัวลึก	293. วานหัวนวม
มหาพรหม หรือ วาน	141. วานพระตะบอง	218. วานลิ้นเหี้ย, วานจรเข้	294. วานหัวร่อนนาง
พระยาค่าง	142. วานพระนารายณ์	219. วานเหล็กไหล	295. วานหางจรเข้
63. วานใจคำ	143. วานพระมเหศวร	220. วานร่วมทอง	296. วานหางช้าง หรือ วาน
64. วานฉัตรพระพรหม	144. วานพระอาทิตย์	221. วานร้อนทอง	แม่ขัฟ
หรือ ฉัตรพระอินทร์	145. วานพระยากลอย	222. วานรางเงิน	297. วานหางนกยูง
65. วานช้อยนางรำ หรือ	146. วานพระยากระบือ	223. วานโรหิณี	298. วานหางนาค
วานมิดยับ (พายัพ)	147. วานพระยากรวด	224. วานฤาษี	299. วานหางเสือ หรือ วาน
66. วานชกมดลูก	148. วานพระยาภา	225. วานศรนารายณ์	ลาย
67. วานช้างผสมโขลง	149. วานพระยาภู หรือ วาน	226. วานเศรษฐี	300. วานหางหัวละมาน
68. วานไชยมงคล หรือ	งู	227. วานเศรษฐีขอด (กอบ	หรือ วานหางลิง
วานศรีคันไชย	150. วานพระยาจาง	ทรัพย์)	301. วานอาหนัง
69. วานหญ้า ณ รังมี	151. วานพระยาช้างเผือก	228. วานเศรษฐีขอด หรือ	302. วานอาณุภาพ
70. วานเฒ่าหนั่งแห้ง	หรือ วานพระยาเสวก	กวัค	303. วานอึ้ง
71. วานเฒ่าแก้ว	152. วานพระยาช้างเผือก	229. วานเศรษฐีชะม่อม	304. วานเอ็นเหลือง

26. ว่านพระยาอังกุลี	80. ว่านปลาไหลสอด	136. ว่านผักเบี้ยโหรา	190. ว่านไพรป่า
27. ว่านพระยาถื่นงู	81. ว่านปลาไหลม่วง	137. ว่านครรณมาลาขาว	191. ว่านหงส์ทอง
28. ว่านพระยาแรงแก่น	82. ว่านปลาไหลขาว	138. ว่านครรณมลาม่วง	192. ว่านทรหด
29. ว่านพระยาแรง	83. ว่านปลาไหลเหลือง	139. ว่านครรณมалан้อย	193. ว่านพญาว่าน
30. ว่านพระวิคตินปู	84. ว่านหมอก	140. ว่านหาเมฆ	194. ว่านหงส์ขาว
31. ว่านพระยากลอย	85. ว่านนางจืด	141. ว่านเมฆ	195. ว่านน้า
32. ว่านพระยาหัวศึก	86. ว่านตะเภาใหญ่	142. ว่านเขี้ยวมรกต	196. ว่านหอกโมกขศักดิ์
33. ว่านพระยาหัวศึก (อีก
ชนิดหนึ่ง)	87. ว่านตะเภาน้อย	143. ว่านใจดำ	197. ว่านหางตะเข้
34. ว่านพระยาดาบหัก	88. ว่านเปราะน้อย	144. ว่านมหาปราบ	198. ว่านเทพรำลึก
35. ว่านพระยาหอกหัก	89. ว่านหัวน่วม	145. ว่านไพรดำ	199. ว่านขมิ้นดำ
36. ว่านพระยาผักบุ้ง	90. ว่านมหากาฬ	146. ว่านกระชายดำ	200. ว่านโคนดินสอ
37. ว่านพระยานก	91. ว่านกำบัง	147. ว่านกระชายแดง	201. ว่านจักร์พระพรหม
38. ว่านพระนารายณ์	92. ว่านกลอยจืด	148. ว่านทองกระจาย	202. ว่านรางนาถ
39. ว่านพระอาทิตย์	93. ว่านภาค	149. ว่านเศรษฐีสอด	203. ว่านกาสะแดง
40. ว่านพระจันทร์	94. ว่านกระจายหางคอก	150. ว่านเศรษฐีขอด	204. ว่านขุนแผนสาม
กษัตริย์
41. ว่านพระยาช้างเผือก	95. ว่านเลื้อ	151. ว่านเศรษฐีเรือนนอก	205. ว่านเฉลิมชัย
42. ว่านพระมเหศวร	96. ว่านขอทอง	152. ว่านเศรษฐีเรือนใน	206. ว่านเศรษฐีมอญ
43. ว่านพระเจ้า
พระองค์	๕ 97. ว่านขอ	153. ว่านแม่โพสพ	207. ว่านกบ
44. ว่านพระถิม	98. ว่านตัวไหม	154. ว่านรางเงิน	208. ว่านจักร์พระอินทร์
45. ว่านพระยามือลาย	99. ว่านขันหมาก	155. ว่านมหาหงส์	209. ว่านเงินกระจาย
46. ว่านพระตะบะ	100. ว่านผักปลัง	156. ว่านางวันทองห้ามทัพ	210. ว่านนาถกระจาย
47. ว่านสนับทรวง	101. ว่านนิลพัทธ์	157. ว่านพุทธรศุ	211. ว่านหงส์เหิร
48. ว่านสนับทรวง	102. ว่านอึ้ง	158. ว่านธรณีเย็น	212. ว่านสิบทิศ
49. ว่านสนับทรวง	103. ว่านคางคกใหญ่	159. ว่านไม้ดีด	213. ว่านขอนแก่น
50. ว่านสนับทรวง	104. ว่านเต่า	160. ว่านทิพย์เนตร	214. ว่านกำบังไพร
51. ว่านสนับทรวง	105. ว่านจักจั่น	161. ว่านช้างผสมโขลง	215. ว่านกระทุ้งเจ็ดแบก
52. ว่านสนับทรวง	106. ว่านอาหนัง	162. ว่านพิฆมกล	216. ว่านไพรต่าง
53. ว่านสนับทรวง	107. ว่านนาคราช	163. ว่านดอด	217. ว่านข่าจืด
54. ว่านสนับทรวง	108. ว่านนาคราช (ชนิด
เถา)	164. ว่านนางล้อม	
55. ว่านสนับทรวง	109. ว่านนาคราชขี้ขาว	165. ว่าน ๔ ทิศ	
	110. ว่านนาคราชปิ่นแก้ว	166. ว่านหนุมนานั่งแท่น	

ภาคผนวก ๒-๑๒ : บัญชีรายชื่อว่าน : กบิลว่าน ๑๐๘ (2516)

1. ชื่อพระยาวาน	27. ชื่อพญากระเวก	55. ชื่อแร้งคอคำ	83. ชื่อหัวน่วม
2. ชื่อเสน่หัจฉินทร์มหาโพธิ์	28. ชื่อไพร่ปลูกเสก	56. ชื่อพระตะบะ	84. ชื่อเจ็ยวู
3. ชื่อเสน่หัจฉินทร์ขาว	29. ชื่อขันหมาก	57. ชื่ออ่อนใจ	85. ชื่อเหล็กไหล
4. ชื่อเสน่หัจฉินทร์แดง	30. ชื่อแก่นจันทร์	58. ชื่อหอมแดง	86. ชื่อมหาหงษ์
5. ชื่อจำว่าน	31. ชื่อกวักพระจันทร์	59. ชื่อหอมดำ	87. ชื่อสากเหล็ก
6. ชื่อเสน่หัจฉินทร์เขียว	32. ชื่อปลาไหลเหลือง	60. ชื่อมหาปราบ	88. ชื่อไก่อูก
7. ชื่อเสน่หัจฉินทร์ดำ	33. ชื่อสามกษัตริย์ (เกราะขุนแผน)	61. ชื่อแสนพันล้อม	89. ชื่อขมิ้นดำ
8. ชื่อกวักพุทธเจ้าหลวง	34. ชื่อแสงอาทิตย์	62. ชื่อลิงค์ดำ	90. ชื่องาช้าง
9. ชื่อสมเด็จพระนางพญา
มหาเศรษฐี	35. ชื่อคาบนารายณ์	63. ชื่อไพร่ขาว	91. ชื่อจิ้งจก
10. ชื่อนางพระยาใหญ่	36. ชื่อพระเจ้าห้าพระองค์	64. ชื่อใจดำ	92. ชื่อนิมพลี
11. ชื่อขมิ้นเสน่ห	37. ชื่อเสือสามทุ่ง	65. ชื่อนางกวักใบโพธิ์	93. ชื่อเมฆพัทธ์
12. ชื่อเทพธิดาจาน	38. เพชรแดง	66. ชื่อพญาไก่ดำ	94. ชื่อม้าหือ
13. ชื่อพุทธกวัก	39. ชื่อเพชรหน้าทั้ง	67. ชื่อสบู่ส้ม	95. ชื่อเศรษฐีมงคล
14. ชื่อกวักหงษา	40. ชื่อพระยาหงษ์เงิน	68. ชื่อเพชรกลับ	96. ชื่อปรอท
15. ชื่อมหาโชค	41. ชื่อเพชรสังฆาต	69. ชื่อกระชายแดง	97. ชื่อเอ็นเหล็ก
16. ชื่อมหาลาก	42. ชื่อสาวหลง	70. ชื่อหงษ์ทอง	98. ชื่อมหาประสาน
17. ชื่อเทพรำลึก	43. ชื่อนางคำ	71. ชื่อกระชายดำ	99. ชื่อกุมารทอง
18. ชื่อกวักทองใบ หรือ
กวักแม่ทองใบ	44. ชื่อไชยมงคล	72. ชื่อนพมาศ	100. ชื่อแสงจันทร์
19. ชื่อขอทอง	45. ชื่อดินสอขาว	73. ชื่อนกคุ้ม	101. ชื่อพญาหัวเดียว
20. ชื่อหาร้อยนาง	46. ชื่อรางเงิน	74. ชื่อมหาเมฆ	102. ชื่อกระจายทอง
(กำแพงเจ็ดชั้น)
21. ชื่อมหาจักรพรรดิ	47. ชื่อรางนาก	75. ชื่อสีทิส	103. ชื่อเต่าหนังแห้ง
22. ชื่อมหาอุดม	48. ชื่อนางล้อม	76. ชื่อกวักทางลาย	104. ชื่อเสน่หัจฉินทร์ทอง
23. ชื่อเทพรำพึง	49. ชื่อนางคุ้ม	77. ชื่อนเรศวร	105. ชื่อพิฆมงคล (หรือว่าน
กิบ หรือพญาปลิง)
24. ชื่อกระแจะจันทร์
หงษา	50. ชื่อพญาทาก	78. ชื่อปราบสมุทร หรือ
เพชรคง	106. ชื่อมหากวัก
25. ชื่อมหานิยมใหญ่	51. ชื่อสบู่เหล็ก	79. ชื่อไพร่ดำ	107. ชื่อมะอะอุ หรือ
มหาอุค
26. ชื่อดอกทองกะเจา	52. ชื่อคางคกขาว	80. ชื่อเพชรเหล็ก	108. ชื่อกัจจกร์พระอินทร์
	53. ชื่อคาบหลวง	81. ชื่อมหากาฬ	
	54. ชื่อกำบัง	82. ชื่อว่านม้า	

ภาคผนวก ๓-๑ บัญชีรายชื่อว่าน : ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เล่ม ๑ ชื่อพฤกษศาสตร์-ชื่อพื้นเมือง (2491)

1. ว่านน้ำ (ไทย)	31. ว่านมีดยับ (พายัพ)	58. ว่านแจง (นครสวรรค์)	80. ว่านส้ม (ขอนแก่น)
2. ว่านน้ำเล็ก (ไทย)	32. ว่านหมื่นปี (กทม)	59. ว่านมหากาฬ (กทม)	81. ว่านดูหมับ (เลย)
3. ว่านดอกต่างใบ (สธ)	33. ว่านพญาค่าง (กทม)	60. ว่านยานกเหว (เชียงใหม่)	82. ว่านนางตัด (สตูล)
4. ว่านไก่แดง (ชม)	34. ว่านเจ้าน้อย	61. ว่านเข้าเหนียว	83. ว่านนางสัด (หลังสวน)
5. ว่านนกคุ้ม (กทม)	มหาพรหม (กทม)	(สระบุรี)	84. ว่านดะเข็บ (พายัพ)
6. ว่านหางจรเข้	35. ว่านพญาค่าง (กทม)	62. ว่านร้อนทอง (เกาะพ	85. ว่านตะขาบ
7. ว่านหางจรเข้	36. ว่านพระนิม (ไทย)	จัน)	(เชียงใหม่)
8. ว่านนกคุ้ม (พายัพ)	37. ว่านงูวัก (ตานี)	63. ว่านเข้าเหนียว	86. ว่านเกี๊ยะ (พายัพ)
9. ว่านลวดทอง (ตานี)	38. ว่านเศรษฐี (ราชบุรี)	(สระบุรี)	87. ว่านไก่ให้ (พายัพ)
10. ว่านโหมนา (เชียงใหม่)	39. ว่านนกคุ้ม (พายัพ)	64. ว่านแสงอาทิตย์	88. ว่านนาคราช (ตานี)
11. ว่านนางล้อม (แพร่)	40. ว่านหอมแดง (ไทย)	(กทม)	89. ว่านหัวชะดูทราย
12. ว่านกิมม้า (ไทย)	41. ว่านหมาก (พายัพ)	65. ว่านตะกร้อ (พายัพ)	(ตราด)
13. ว่านกิมแรด (ไทย)	42. ว่านปู้ย่า (เชียงใหม่)	66. ว่านกะทุม (พายัพ)	90. ว่านธรณีสาร (ไทย)
14. ว่านหางนกยูง (ตานี)	43. ว่านนางกวัก (กทม)	67. ว่านสี่ทิศ (กทม)	91. ว่านนกแอ่น (ตานี)
15. ว่านยาวภาณี (ใต้)	44. ว่านนางฝึก (กทม)	68. ว่านสี่ทิศ (กทม)	92. ว่านพระนิม (กทม)
16. ว่านหูช้าง (จันทบุรี)	45. ว่านนกคุ้ม (กทม)	69. ว่านประสานทอง	93. ว่านงู (กทม)
17. ว่านกำมั่งหิน	46. ว่านนานเย็น (โคราช)	(กทม)	94. ว่านงาช้าง (กทม)
(ชุมพร)	47. ว่านพระนิม (กทม)	70. ว่านผักบั้ง (กทม)	95. ว่านงาช้าง (กทม)
18. ว่านหางช้าง (ไทย)	48. ว่านเศรษฐี (กทม)	71. ว่านดาเคย	96. ว่านงาช้าง (กทม)
19. ว่านมีดยับ (พายัพ)	49. ว่านเพิ่มพญาอินทร์	(ปราจีนบุรี)	97. ว่านลิ้นเหี้ย (ไทย)
20. ว่านเศรษฐี (กทม)	(เชียงใหม่)	72. ว่านแม่ยับ (เชียงใหม่)	98. ว่านหางเลื้อย (กทม)
21. ว่านหญ้าแฝก	50. ว่านรื้อ (พายัพ)	73. ว่านเลือด (ไทย)	99. ว่านจะเข้ (เชียงใหม่)
(สระบุรี)	51. ว่านนกคุ้ม (กทม)	74. ว่านหอม (พายัพ)	100. ว่านหางเลื้อย (กทม)
22. ว่านแร้งคอคำ (กทม)	52. ว่านนกคุ้ม (กทม)	75. ว่านดินดิน (พายัพ)	101. ว่านลาย (ไทย)
23. ว่านสาธเหล็ก (ไทย)	53. ว่านอ้ายเหว (พายัพ)	76. ว่านแผ่นดินเย็น	102. ว่านพังพอน (ยะลา)
24. ว่านพริ้ว (เชียงใหม่)	54. ว่านกำมั่ง (ไทย)	(เชียงใหม่)	103. ว่านพังพอน (ยะลา)
25. ว่านพริ้ว (พายัพ)	55. ว่านเพชรหึง (ไทย)	77. ว่านแผ่นดินเย็น (ไทย)	104. ว่านหัวละมาน (ตานี)
26. ว่านมหาเมฆ (ไทย)	56. ว่านหางช้าง (ศรีราชา)	78. ว่านหวานอน	105. ว่านน้าดัน (ไทย)
27. ว่านนางคำ (ไทย)	57. ว่านงูเหลือม (ใต้)	(ราชบุรี)	106. ว่านลาบ (ระยอง)
28. ว่านชักมดลูก (ไทย)			

29. ว่านชักมดลูก (ไทย)

79. ว่านนอนหลับ

30. ว่านสิงหโมรา (ไทย)

(เชียงใหม่)

หมายเหตุ : วงเล็บด้านหลังคือถิ่นที่เรียกชื่อ

ภาคผนวก ๓-๒ บัญชีรายชื่อว่าน : ชื่อพรรณไม้ในประเทศไทย: ฉบับชื่อพื้นเมือง-ชื่อพฤกษศาสตร์ (2503)

1. ว่านกล้วย (1)	43. ว่านดอกสามลี	85. ว่านพร้าว	126. ว่านสามพันดิ่ง
2. ว่านกล้วย (2)	44. ว่านทองแดง	86. ว่านพร้าว	127. ว่านสามพันปี
3. ว่านกล้วยตานี	45. ว่านตาเขย	87. ว่านพร้าว	128. ว่านสามพันน้อง
4. ว่านกำนผา	46. ว่านตำเขย	88. ว่านพร้าว	129. ว่านสามเหลี่ยม
5. ว่านกำมั่งหิน	47. ว่านตีนดิน (1)	89. ว่านพังพอน	130. ว่านสิงหโมรา
6. ว่านกำมั่ง	48. ว่านตีนดิน (2)	90. ว่านพังพอน	131. ว่านสี่ทิศ
7. ว่านกำกอก	49. ว่านตีนดินเย็น	91. ว่านเพ็ชรหึง	132. ว่านสี่ทิศ
8. ว่านกำมั่ง	50. ว่านตูหมอบ	92. ว่านเปลาะ	133. ว่านสุบิน
9. ว่านกำมั่ง	51. ว่านเด่นดินเย็น	93. ว่านหญ้าแพรก	134. ว่านแสงอาทิตย์
10. ว่านยาเฒ่าร้องไห้	52. ว่านเตาเคียว	94. ว่านไฟไหม้	135. ว่านแสงอาทิตย์
11. ว่านไก่แดง	53. ว่านทอง	95. ว่านมहाกาพ	136. ว่านเศรษฐี
12. ว่านไก่อาย	54. ว่านกะทุม	96. ว่านมหานิล	137. ว่านเศรษฐี
13. ว่านไก่ให้	55. ว่านธรณีสาร	97. ว่านมหาเมฆ	138. ว่านเศรษฐี
14. ว่านจะเขย	56. ว่านนกขวา (1)	98. ว่านมีดขยับ	139. ว่านเศรษฐี
15. ว่านข้าวเหนียว	57. ว่านนกขวา (2)	99. ว่านมีดขยับ	140. ว่านหอมแดง
16. ว่านจะเข้	58. ว่านนกคุ้ม	100. ว่านหมื่นปี	141. ว่านหอย
17. ว่านจะเข้	59. ว่านนกคุ้ม	101. ว่านมุงเมือง	142. ว่านหัวชะคูทราย
18. ว่านเข็มพญาอินทร์	60. ว่านนกคุ้ม	102. ว่านแม่ขยับ	143. ว่านหัวละมาน
19. ว่านเข้า	61. ว่านนกคุ้ม	103. ว่านไผ่นา	144. ว่านหัวลา
20. ว่านคอแดง	62. ว่านนกคุ้ม	104. ว่านยานกเว้	145. ว่านหัวสับ
21. ว่านมอกคุดดำ	63. ว่านนกยูง	105. ว่านเขวภาณี	146. ว่านหัวพา
22. ว่านคางคก	64. ว่านนกยูงตัวเมีย	106. ว่านร้อนทอง	147. ว่านพระห้าพระองค์
23. ว่านเคี้ยว	65. ว่านนกแอ่น	107. ว่านร้อนทอง	148. ว่านหางจระเข้
24. ว่านคหิน	66. ว่านนอนหลับ	108. ว่านร้อนทองขาว	149. ว่านหางช้าง
25. ว่านงาช้าง	67. ว่านนาคราช	109. ว่านร้อนทองแดง	150. ว่านหางช้าง
26. ว่านงู	68. ว่านนางกวัก	110. ว่านร้ว	151. ว่านหางช้าง

27. ว่านว่านงูควัก	69. ว่านนางคำ?	111. ว่านนะราช	152. ว่านหางนกยูง
28. ว่านงูเหลือม	70. ว่านนางตัด	112. ว่านแรงคอคำ	153. ว่านหางนกยูง
29. ว่านจิง	71. ว่านนางผัก	113. ว่านโรลา	154. ว่านหางเสือ
30. ว่านจุก	72. ว่านนางล้อม	114. ว่านลง	155. ว่านหางเสือ
31. ว่านเจ้าน้อยมหาพรหม	73. ว่านนางสัด	115. ว่านลอดทอง	156. ว่านหางหนูมาน
32. ว่านแจง	74. ว่านนางเย็น	116. ว่านลาก	157. ว่านหางหัวละมาน
33. ว่านใจคำ	75. ว่านน้า	117. ว่านลาย	158. ว่านหวานอน
34. ว่านพระฉิม	76. ว่านน้าตัน	118. ว่านลิ้นเหี้ย	159. ว่านหูเสือ
35. ว่านพระฉิม	77. ว่านน้าเล็ก	119. ว่านลิ้นเหี้ย	160. ว่านอ้อยช้าง
36. ว่านชักมดลูก (1)	78. ว่านกะบุกหิน	120. ว่านเลือด	161. ว่านพระอาทิตย์
37. ว่านชักมดลูก (2)	79. ว่านผักบั้ง	121. ว่านเลือดแห้ง	162. ว่านอ้ายเหี้ยว
38. ว่านดอกจีบ	80. ว่านปลาหลด	122. ว่านส้ม	163. ว่านอุณ
39. ว่านดอกดิน	81. ว่านผักบั้ง	123. ว่านสลิ	164. ว่านฮั่ว
40. ว่านดอกต่างใบ (1)	82. ว่านหญ้าแฝก	124. ว่านสากเหล็ก	165. ว่านฮากปิ่น
41. ว่านดอกต่างใบ (2)	83. ว่านพญาค่าง	125. ว่านประสานทอง	
42. ว่านดอกถิน?	84. ว่านพริ้ว		

ภาคผนวก ๓-๓ บัญชีรายชื่อว่าน : ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ (2523)

1. ว่านกระทุ่ม (เหนือ)	45. ว่านดอกเหลือง (เลข)	87. ว่านเปรี้ยว (กาญจนบุรี)	133. ว่านสามพี่น้อง (นครราชสีมา)
2. ว่านกะบุกหิน (ศพ)	46. ว่านดอย (เชียงใหม่)	88. ว่านผักบั้ง (กทม)	134. ว่านสามเหลี่ยม (เชียงใหม่)
3. ว่านกำมะ (ลป)	47. ว่านดิน (ลำปาง)	89. ว่านผักเบี้ย (เชียงใหม่)	135. ว่านสิงห์โมรา (กทม)
4. ว่านกำมะกั้งหิน (ศพ)	48. ว่านตะกร้อ (เหนือ)	90. ว่านผักบั้ง (เชียงใหม่)	136. ว่านสี่ทิศ (กทม)
5. ว่านกำมะปู (กลาง)	49. ว่านตะขาบ (เชียงใหม่)	91. ว่านแผ่นดินเย็น (เหนือ)	137. ว่านสี่ทิศ (กทม)
6. ว่านกำมะก (ลป)	50. ว่านตะเข็บ (เหนือ)	92. ว่านพญาค่าง (กทม)	138. ว่านสี่ทิศ (กทม)
7. ว่านกำมะ (กลาง)	51. ว่านตะพิดเล็ก (สธ)	93. ว่านพระฉิม (กทม)	139. ว่านสุบิน (เชียงใหม่)
8. ว่านกำมะแรด (ทั่วไป)	52. ว่านตำเคย (ปราจีนบุรี)	94. ว่านพระฉิม (กทม)	140. ว่านแสงอาทิตย์ (กทม)
9. ว่านเกี๋ย (เหนือ)	53. ว่านตีนดิน (เหนือ)	95. ว่านพระฉิม (กลาง)	141. ว่านหญ้าแฝก (ลพบุรี)
10. ว่านไก่แดง (ชม)	54. ว่านตูหมูป (เลข)	96. ว่านพระอาทิตย์ (กทม)	142. ว่านหญ้าแฝก (สบ)
11. ว่านไก่แดง (เหนือ)	55. ว่านทรหด (กทม)	97. ว่านพริ้ว (ชม)	143. ว่านหมาก (เหนือ)
12. ว่านไก่อ้อย (ทั่วไป)	56. ว่านธรณีสาล (กทม)	98. ว่านพริ้ว (เหนือ)	144. ว่านหมื่นปี (กทม)
13. ว่านไก่ให้ (เหนือ)	57. ว่านนกขวา (แม่อ้อ)		
14. ว่านขมิ้น (เลข)			
15. ว่านข้าวเหนียว			

(นครราชสีมา)	งสอน)	99. ว่านพังพอน (ยะลา)	145. ว่านหวาย (เชียงใหม่)
16. ว่านเข็มพญาอินทร์ (เชียงใหม่)	58. ว่านนกคุ้ม (กทม)	100. ว่านพังพอน (ยะลา)	146. ว่านหอม (เชียงใหม่)
17. ว่านเข้า (เหนือ)	59. ว่านนกคุ้ม (กทม)	101. ว่านเพชรสังฆาต (กลาง)	147. ว่านหอม (เหนือ)
18. ว่านเขาแพะ (เชียงใหม่)	60. ว่านนกคุ้ม (กทม)	102. ว่านเพชรหึง (กลาง)	148. ว่านหอมแดง (กลาง)
19. ว่านเข้าเหนียว (สระบุรี)	61. ว่านนกคุ้ม (กทม)	103. ว่านเพชรหึง (กลาง)	149. ว่านหอยแครง (กทม)
20. ว่านคอแดง (กทม)	62. ว่านนกคุ้ม (เชียงใหม่)	104. ว่านเพลาะ (เชียงใหม่)	150. ว่านหัวข้าวเหนียว (ตราด)
21. ว่านคางคก (เชียงใหม่)	63. ว่านนกคุ้ม (เหนือ)	105. ว่านไฟ (กลาง)	151. ว่านหัวครุ (ลำปาง)
22. ว่านคางคาก (เชียงใหม่)	64. ว่านนกคุ้ม (เหนือ)	106. ว่านไฟไหม้ (เหนือ)	152. ว่านหัวชะคูทราย (ตราด)
23. ว่านเครือออน (เชียงใหม่)	65. ว่านนกยูง (แม่ฮ่องสอน)	107. ว่านมहाกาพ (กลาง)	153. ว่านหัวละมาน (ปัตตานี)
24. ว่านเครือออน (เชียงใหม่)	66. ว่านนกยูงตัวเมีย (แม่ฮ่องสอน)	108. ว่านมหาเมฆ (กลาง)	154. ว่านหัวลา (จันทบุรี)
25. ว่านงาช้าง (ทั่วไป)	67. ว่านนกแอ่น (ปัตตานี)	109. ว่านมันปู (เชียงใหม่)	155. ว่านหัวสับ (เชียงใหม่)
26. ว่านงู (ทั่วไป)	68. ว่านนอนหลับ (เชียงใหม่)	110. ว่านมีดพับ (ลำพูน)	156. ว่านหัวพา (จันทบุรี)
27. ว่านงู (แม่ฮ่องสอน)	69. ว่านนะราช (สธ)	111. ว่านมีดยับ (เหนือ)	157. ว่านหางจระเข้ (กทม)
28. ว่านงูควัก (ปัตตานี)	70. ว่านนาคราช (เลย, 113. ว่านแม่ขับ (เชียงใหม่)	112. ว่านมุงเมือง (แม่ฮ่องสอน)	158. ว่านหางจระเข้ (กลาง)
29. ว่านงูเหลือม (ใต้)	71. ว่านนาคราช (สธ)	114. ว่านยานกเว้ (เชียงใหม่)	159. ว่านหางช้าง (กทม)
30. ว่านจะเข้ (เชียงใหม่)	72. ว่านนางกวัก (กทม)	115. ว่านเขาวาฬ (คาบสมุท)	160. ว่านหางช้าง (เลย)
31. ว่านจุก (ตราด)	73. ว่านนางคำ (กลาง)	116. ว่านร้อนทอง (สธ)	161. ว่านหางนกยูง (กทม)
32. ว่านเจ้าน้อย มหาพรหม (กทม)	74. ว่านนางคัต (ตรัง, 117. ว่านรื้อ (เหนือ)	118. ว่านแร้งคอคำ (กลาง)	162. ว่านหางนกยูง (ปัตตานี)
33. ว่านแจง (นครสวรรค์)	75. ว่านนางฝึก (กทม)	119. ว่านลวง (ระยอง)	163. ว่านหางเสือ (ทั่วไป)
34. ว่านชักมดลูก (กลาง)	76. ว่านนางล้อม (กทม)	120. ว่านลวดทอง	164. ว่านหางหนูมาน (ยาลา)
35. ว่านชักมดลูก (กลาง)	77. ว่านนางสัด (ชุมพร)	121. ว่านลาย (กลาง)	165. ว่านหางหัวละมาน (ปัตตานี)
36. ว่านชัย (ชุมพร, ตรัง)	78. ว่านน้า (กลาง)	122. ว่านลิ้นเหี้ย (กลาง)	166. ว่านห้าพระองค์ (กทม)
37. ว่านช้างร้อง (เชียงใหม่)	79. ว่านน้าเขา (ลย)	123. ว่านเลือด (กลาง)	167. ว่านหวานอน (ราชบุรี)
38. ว่านไชยมงคล (กทม)	80. ว่านน้าทอง (นคร)	124. ว่านเลือดแห้ง (ชม)	168. ว่านหูช้าง (จันทบุรี)
39. ว่านดอกขาว (กลาง)	81. ว่านน้าทอง (ประจวบ)	125. ว่านเสริมฐิ (กทม)	169. ว่านไผ่นา (ชร)
40. ว่านดอกดิน (เลย)	82. ว่านน้าเล็ก (กลาง)	126. ว่านเสริมฐิ (กทม)	
	83. ว่านบัวแก้ว (ปราจีนบุรี)		

41. ว่านดอกดิน (เลข)	84. ว่านบูย่า (เขียงราย)	127. ว่านเศรษฐี (กทม)	170. ว่านอ้อยช้าง (เลข)
42. ว่านดอกดิน (สธ)	85. ว่านประสานทอง	128. ว่านเศรษฐี (ราชบุรี)	171. ว่านอ้อยช้าง (เลข)
43. ว่านดอกต่างใบ (สธ)	(กทม)	129. ว่านส้ม (ขอนแก่น)	172. ว่านอ้ายเหว (เหนือ)
44. ว่านดอกสามสี	86. ว่านประหลาด (แพร่)	130. ว่านสลิ (แม่ฮ่องสอน)	173. ว่านอึ้ง (นครราชสีมา)
(กาญจนบุรี)		131. ว่านสากเหล็ก (กลาง)	174. ว่านฮั่ว (เหนือ)
		132. ว่านสามพันดิ่ง (กลาง)	

ภาคผนวก ๓-๔ บัญชีรายชื่อว่าน : ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ (2544)

1. ว่านกระพุ่ม	53. ว่านดอกสามสี	105. ว่านน้าเล็ก	157. ว่านเศรษฐี
2. ว่านกะบุกหิน	54. ว่านดอกเหลือง	106. ว่านบูย่า	158. ว่านเศรษฐี
3. ว่านกำปลา	55. ว่านดอย	107. ว่านประสานทอง	159. ว่านสมประสงค์
4. ว่านกำนผา	56. ว่านดิน	108. ว่านประหลาด	160. ว่านสลิ
5. ว่านกำมกั้งหิน	57. ว่านตักโต	109. ว่านเปรี้ยว	161. ว่านสากเหล็ก
6. ว่านกำมปู้	58. ว่านตรู	110. ว่านผักนึ่ง	162. ว่านสามพันดิ่ง
7. ว่านกำกัก	59. ว่านตะกร้อ	111. ว่านผักเบี้ย	163. ว่านสามพันเอื้อง
8. ว่านกำมม้า	60. ว่านตะขาบ	112. ว่านผักปัง	164. ว่านสามเหลี่ยม
9. ว่านกำมแรด	61. ว่านตะเข็บ	113. ว่านแผ่นดิน	165. ว่านสาวหลง
10. ว่านเกียะ	62. ว่านตะพิดเล็ก	114. ว่านบัวแก้ว	166. ว่านสิงหโมรา
11. ว่านไก่อแดง	63. ว่านตำเคย	115. ว่านแผ่นดินเย็น	167. ว่านส้ม
12. ว่านไก่อแดง	64. ว่านตีนดิน	116. ว่านพญาอากาศ	168. ว่านสีทิส
13. ว่านไก่อเด่น	65. ว่านตูหมอบ	117. ว่านพญาค่าง	169. ว่านสุบิน
14. ว่านไก่อไผ่	66. ว่านถอนพิษ	118. ว่านพระนิม	170. ว่านแสงอาทิตย์
15. ว่านไก่อ้อย	67. ว่านทรหด	119. ว่านพระนิม	171. ว่านแสนสุข
16. ว่านไก่อสด	68. ว่านธรณีสาร	120. ว่านพระนิม	172. ว่านไล่เดือน
17. ว่านไก่อให้	69. ว่านนกขวา	121. ว่านพระอาทิตย์	173. ว่านหญ้าแฝก
18. ว่านขมิ้น	70. ว่านนกคุ้ม	122. ว่านพร้าว	174. ว่านหญ้าแฝก
19. ว่านขันหมาก	71. ว่านนกคุ้ม	123. ว่านพร้าว	175. ว่านหมาก
20. ว่านข้าวเหนียว	72. ว่านนกคุ้ม	124. ว่านพร้าวดอกเหลือง	176. ว่านหมิงทิง
21. ว่านข้าวเหนียว	73. ว่านนกคุ้ม	125. ว่านพราวตา	177. ว่านหมื่นปี
22. ว่านเข็มพญาอินทร์	74. ว่านนกคุ้ม	126. ว่านพังพอน	178. ว่านหวาย
23. ว่านเข้า	75. ว่านนกคุ้ม	127. ว่านพังพอน	179. ว่านหอม
24. ว่านเขาพะ	76. ว่านนกคุ้ม	128. ว่านเพชรสังฆาต	180. ว่านหอม
25. ว่านคอแดง	77. ว่านนกคุ้ม	129. ว่านเพชรหึง	181. ว่านหอมแดง

26. วานกลางคก	78. วานนกยูง	130. วานเพชรหึง	182. วานหอย
27. วานกลางคาก	79. วานนกยูงตัวเมีย	131. วานเพลาะ	183. วานหอยเครง
28. วานเครือออน	80. วานนกแอ่น	132. วานไฟ	184. วานหัวข้าวเหนียว
29. วานจคหิน	81. วานนอนหลับ	133. วานไฟไหม้	185. วานหัวครุ
30. วานงาช้าง	82. วานนระราช	134. วานมหากาพ	186. วานหัวชะคูทราย
31. วานงู	83. วานนาคราช	135. วานมหาเมฆ	187. วานหัวละมาน
32. วานงู	84. วานนาคราช	136. วานมิดพับ	188. วานหัวสับ
33. วานงูกวัก	85. วานนาคราช	137. วานมิดยับ	189. วานหัวพา
34. วานงูเหลือม	86. วานนางกวัก	138. วานมิดยับ	190. วานหางจระเข้
35. วานจะเข้	87. วานนางคำ	139. วานมิดยับ	191. วานหางจระเข้
36. วานจุก	88. วานนางตัด	140. วานมุงเมือง	192. วานหางจระเข้ใหญ่
37. วานจุกดอกขาว	89. วานนางตาม	141. วานมูก	193. วานหางช้าง
38. วานจุกเหลือง	90. วานนางบัว	142. วานแม่ยับ	194. วานหางช้าง
39. วานจุนาง	91. วานนางบัวป้อง	143. วานชานกเว้	195. วานหางนกยูง
40. วานจุนาง	92. วานนางฝึก	144. วานเขาวาฬ	196. วานหางนกยูง
41. วานเจ้าน้อย	93. วานนางล้อม	145. วานร้อนทอง	197. วานหางเสือ
มหาพรหม	94. วานนางล้อม	146. วานรื้อ	198. วานหางหนูมาน
42. วานแจง	95. วานนางล้อม	147. วานแรงค์คอกำ	199. วานหางหัวละมาน
43. วานชักมดลูก	96. วานนางสัด	148. วานลง	200. วานห้าพระองค์
44. วานชัย	97. วานนางเย็น	149. วานลวดทอง	201. วานหวานอน
45. วานชัยมหาปราบ	98. วานน้ำ	150. วานลาย	202. วานหูช้าง
46. วานช้างร้อง	99. วานน้ำ	151. วานลาวัลย์	203. วานไผมนา
47. วานไชยมงคล	100. วานน้ำ	152. วานลั่นเหย	204. วานอ้อยช้าง
48. วานดอกขาว	101. วานน้ำ	153. วานเลือด	205. วานอ้ายเหว
49. วานดอกดิน	102. วานน้ำเขา	154. วานเลือดแห้ง	206. วานอ้ายเหว
50. วานดอกดิน	103. วานน้ำทอง	155. วานเศรษฐี	207. วานอึ้ง
51. วานดอกดิน	104. วานน้ำทอง	156. วานเศรษฐี	208. วานฮั่ว
52. วานดอกต่างใบ			

ภาคผนวก ๓-๕ บัญชีรายชื่อวาน : ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์. (2557)

1. วานกระพุ่ม	66. วานดอกดิน	132. วานบัวแก้ว	197. วานลาย
2. วานกะบุกหิน	67. วานดอกดิน	133. วานบูย่า	198. วานลาวัลย์
3. วานก้างปลา	68. วานดอกต่างใบ	134. <u>วานปล</u>	199. วานลั่นเหย

4. <u>ว่นก้ามกุ้ง</u>	69. <u>ว่นดอกทอง</u>	135. <u>ว่นประสานทอง</u>	200. <u>ว่นเลือด</u>
5. <u>ว่นก้ามกุ้งหิน</u>	70. <u>ว่นดอกสามสี</u>	136. <u>ว่นประหลาด</u>	201. <u>ว่นเลือดแห้ง</u>
6. <u>ว่นก้ามปู</u>	71. <u>ว่นดอกเหลือง</u>	137. <u>ว่นป้าว</u>	202. <u>ว่นเศรษฐี</u>
7. <u>ว่นก้ามม้า</u>	72. <u>ว่นดอกเหลือง</u>	138. <u>ว่นเปรี้ยว</u>	203. <u>ว่นเศรษฐี</u>
8. <u>ว่นก้ามแรด</u>	73. <u>ว่นดองลิง</u>	139. <u>ว่นเปรี้ยว</u>	204. <u>ว่นเศรษฐี</u>
9. <u>ว่นเกี้ยว</u>	74. <u>ว่นดอย</u>	140. <u>ว่นเปรี้ยวดอกชมพู</u>	205. <u>ว่นเศรษฐี</u>
10. <u>ว่นไก่แดง</u>	75. <u>ว่นดิน</u>	141. <u>ว่นเปรี้ยวหมอकार์</u>	206. <u>ว่นเศรษฐีนางกวัก</u>
11. <u>ว่นไก่แดง</u>	76. <u>ว่นดักโต</u>	142. <u>ว่นผักบุ้ง</u>	207. <u>ว่นเศรษฐี</u>
12. <u>ว่นไก่เดิน</u>	77. <u>ว่นดรุ</u>	143. <u>ว่นผักเบี้ย</u>	208. <u>ว่นเศรษฐีสยาม</u>
13. <u>ว่นไก่โด้ง</u>	78. <u>ว่นตะกร้อ</u>	144. <u>ว่นผักบึง</u>	209. <u>ว่นส้ม</u>
14. <u>ว่นไก่น้อย</u>	79. <u>ว่นตะขาบ</u>	145. <u>ว่นแผ่นดิน</u>	210. <u>ว่นสมประสงค์</u>
15. <u>ว่นไก่แสด</u>	80. <u>ว่นตะเข็บ</u>	146. <u>ว่นแผ่นดินเย็น</u>	211. <u>ว่นสลี</u>
16. <u>ว่นไก่ให้</u>	81. <u>ว่นตะพิดเล็ก</u>	147. <u>ว่นแผ่นดินเย็น</u>	212. <u>ว่นสากเหล็ก</u>
17. <u>ว่นขม้น</u>	82. <u>ว่นดำเคย</u>	148. <u>ว่นแผ่นดินเย็นเขา</u>	213. <u>ว่นสามพันดิ่ง</u>
18. <u>ว่นขม้น</u>	83. <u>ว่นดินดิน</u>	149. <u>ว่นแผ่นดินเย็นอุ้ม</u>	214. <u>ว่นสามพัน้อง</u>
19. <u>ว่นขันหมาก</u>	84. <u>ว่นตูหมูป</u>	150. <u>ว่นพญากาลัก</u>	215. <u>ว่นสามเหลี่ยม</u>
20. <u>ว่นข้าวเหนียว</u>	85. <u>ว่นถอนพิช</u>	151. <u>ว่นพญาค่าง</u>	216. <u>ว่นสาวหลง</u>
21. <u>ว่นข้าวเหนียว</u>	86. <u>ว่นทรหด</u>	152. <u>ว่นพระฉิม</u>	217. <u>ว่นสาวหลง</u>
22. <u>ว่นข้าวเหนียว</u>	87. <u>ว่นทอง</u>	153. <u>ว่นพระฉิม</u>	218. <u>ว่นสาวหลง</u>
23. <u>ว่นเข็มพญาอินทร์</u>	88. <u>ว่นทับทิมสยาม</u>	154. <u>ว่นพระฉิม</u>	219. <u>ว่นสิงห์โมรา</u>
24. <u>ว่นเข้า</u>	89. <u>ว่นธรณีสาร</u>	155. <u>ว่นพระอาทิตย์</u>	220. <u>ว่นสี่ทิศ</u>
25. <u>ว่นเข้าพรรษา</u>	90. <u>ว่นนกขวา</u>	156. <u>ว่นพริ้ว</u>	221. <u>ว่นสี่ทิศ</u>
26. <u>ว่นเข้าพรรษา</u>	91. <u>ว่นนกคุ้ม</u>	157. <u>ว่นพริ้ว</u>	222. <u>ว่นสี่ทิศ</u>
27. <u>ว่นเข้าพรรษา</u>	92. <u>ว่นนกคุ้ม</u>	158. <u>ว่นพริ้วดอกเหลือง</u>	223. <u>ว่นสุบิน</u>
28. <u>ว่นเข้าพรรษา</u>	93. <u>ว่นนกคุ้ม</u>	159. <u>ว่นพรวดา</u>	224. <u>ว่นแสงอาทิตย์</u>
29. <u>ว่นเข้าพรรษาดอก</u>	94. <u>ว่นนกคุ้ม</u>	160. <u>ว่นพังพอน</u>	225. <u>ว่นแสนสุข</u>
30. <u>ว่นเขาแพะ</u>	95. <u>ว่นนกคุ้ม</u>	161. <u>ว่นพังพอน</u>	226. <u>ว่นไล่เดือน</u>
31. <u>ว่นเขาแพะ</u>	96. <u>ว่นนกคุ้ม</u>	162. <u>ว่นพัดแม่ชี</u>	227. <u>ว่นหญ้าแฝก</u>
32. <u>ว่นไข่แข็ง</u>	97. <u>ว่นนกคุ้ม</u>	163. <u>ว่นพายแฉก</u>	228. <u>ว่นหญ้าแฝก</u>
33. <u>ว่นคอแดง</u>	98. <u>ว่นนกคุ้ม</u>	164. <u>ว่นพายแฉกถิ่นไทย</u>	229. <u>ว่นหมาก</u>
34. <u>ว่นคางคก</u>	99. <u>ว่นนกคุ้ม</u>	165. <u>ว่นพายแฉกใหญ่</u>	230. <u>ว่นหมื่นปี</u>
35. <u>ว่นคางคาก</u>	100. <u>ว่นนกคุ้มตัวเมีย</u>		231. <u>ว่นหวาย</u>
	101. <u>ว่นนอนหลับ</u>		232. <u>ว่นหอม</u>

36. <u>ว่านค้างคาวดำ</u>	102. ว่านนะราช	166. <u>ว่านเพ็ชรนารายณ์</u>	233. ว่านหอม
37. ว่านเครือออน	103. ว่านนาคราช	167. <u>ว่านเพชรไพรวัลย์</u>	234. ว่านหอม
38. ว่านเครือออน	104. ว่านนาคราช	168. <u>ว่านเพชรม้า</u>	235. ว่านหอม
39. ว่านงคหิน	105. ว่านนาคราช	169. ว่านเพชรสังฆาต	236. ว่านหอมแดง
40. ว่านงาช้าง	106. ว่านนาคราช	170. ว่านเพชรหึง	237. ว่านหอยแครง
41. ว่านงู	107. ว่านนาคราช	171. ว่านเพชรหึง	238. ว่านหัวข้าวเหนียว
42. ว่านงู	108. ว่านนาคราช	172. ว่านเพชรหึง	239. ว่านหัวครุ
43. ว่านงูรัก	109. ว่านนางกวัก	173. ว่านเปลาะ	240. ว่านหัวละมาน
44. ว่านงูเหลือม	110. ว่านนางคำ	174. ว่านไฟ	241. ว่านหัวสับ
45. <u>ว่านงูเห่า</u>	111. ว่านนางด้ด	175. ว่านไฟไหม้	242. ว่านหัวพา
46. ว่านจะเข้	112. ว่านนางตาม	176. <u>ว่านกุศิลา</u>	243. ว่านหางจระเข้
47. <u>ว่านจันทร์กานต์</u>	113. <u>ว่านนางนวล</u>	177. <u>ว่านมรกต</u>	244. ว่านหางจระเข้
48. ว่านจุก	114. ว่านนางบัว	178. ว่านมहाภาพ	245. ว่านหางจระเข้ใหญ่
49. ว่านจุกดอกขาว	115. ว่านนางบัวป้อม	179. ว่านมहाภาพ	246. ว่านหางช้าง
50. ว่านจุกเหลือง	116. ว่านนางฝึก	180. <u>ว่านมหานิยม</u>	247. ว่านหางช้าง
51. ว่านงูนาง	117. ว่านนางล้อม	181. ว่านมหาเมฆ	248. ว่านหางนกยูง
52. ว่านงูนาง	118. ว่านนางล้อม	182. ว่านมหาเมฆ	249. ว่านหางเสือ
53. ว่านงูนาง	119. <u>ว่านนางแลว</u>	183. <u>ว่านมहाลาภ</u>	250. ว่านหางหนูมาน
54. ว่านงูนาง	120. ว่านนางสัด	184. ว่านมิดพิบ	251. ว่านหางหัวละมาน
55. <u>ว่านงูนางหลวง</u>	121. ว่านน้า	185. ว่านมิดยับ	252. ว่านหัวพระองค์
56. ว่านเจ้าน้อย	122. ว่านน้า	186. ว่านมิดยับ	253. ว่านหวานอน
มหาพรหม	123. ว่านน้า	187. ว่านงูเมือง	254. ว่านงูช้าง
57. ว่านแจง	124. ว่านน้าเขา	188. ว่านงู	255. ว่านไผมนา
58. ว่านชักมดลูก	125. <u>ว่านน้าคางคอก</u>	189. ว่านแม่ยับ	256. ว่านไผมนา
59. ว่านชักมดลูก	126. ว่านน้าทอง	190. ว่านยานกเว้	257. ว่านอ้อยช้าง
60. ว่านชัย	127. ว่านน้าทอง	191. ว่านเขาวาฬ	258. ว่านอ้อยเหว
61. ว่านชัยมหาปราบ	128. ว่านน้าทอง	192. ว่านร้อนทอง	259. ว่านอึ่ง
62. ว่านช้างร้อง	129. <u>ว่านน้าเย็น</u>	193. ว่านรื้อ	260. <u>ว่านอึ่งหัวขาแข้ง</u>
63. ว่านไชยมงคล	130. ว่านน้าเล็ก	194. ว่านแร้งคอคำ	261. <u>ว่านอึ่งอ่าง</u>
64. ว่านดอกขาว	131. <u>ว่านนิลพัตร</u>	195. ว่านหลวง	262. ว่านฮั่ว
65. ว่านดอกดิน		196. ว่านลาวทอง	

หมายเหตุ : ชื่อที่ขีดเส้นใต้คือชื่อที่เพิ่มมาจากฉบับปี พ.ศ. 2544

ภาคผนวก ๔-๑ บัญชีคำนำหน้าจาก ชื่อพรรณไม้ในประเทศไทย: ฉบับชื่อพื้นเมือง-ชื่อ
พจนานุกรม (2503)

1. หญ้า	16. ย่าน	31. เถาวัลลี	46. ขะมะ	61. ผักกระ
2. ตะ	17. เถา	32. เถ้	47. ขะ	62. ต้าน
3. มะ	18. อะ	33. ละ	48. กระ	63. เขงคิริย
4. ว่าน	19. หญ้าสะ	34. ย่านตะ	49. เพาะ	64. ชะ
5. เพาะ	20. ระ	35. โพะ	50. พอ	65. หญ้าละ
6. เถา	21. เครือ	36. ประ	51. ผักกะ	66. ลูกกระ
7. กะ	22. สะ	37. มอก	52. ซ้ำ	67. หม้าย
8. มัก	23. หน่อ	38. หัว	53. โพะ	68. เถ้เพาะ
9. เถ้	24. เครือหมาก	39. มะหมาก	54. เถาวัลย์	69. เปาะ
10. หมาก	25. จะ	40. เสง	55. ชะ	70. โพ
11. มะละ	26. หญ้าตะ	41. เถ้	56. ผักกระ	71. เถาประ
12. น่อ	27. ไม้	42. ปะ	57. เถาไม้	72. ขานทะ
13. พอ	28. เครือเขา	43. พะ	58. ทะ	73. เถาผัก
14. เนาะ	29. ดอก	44. คำไม้	59. เถาย่าน	74. หน่วย
15. ผัก	30. หมัก	45. พระ	60. สะระ	75. หญ้าพระ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	วิรุฬห์ วุฒิฤทธากุล
วันเดือนปีเกิด	๑๔ มิถุนายน ๒๕๒๑
สถานที่เกิด	ย่านคลองเตย กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	99/51 หมู่บ้านศิลปการพาร์ค 2 ถ.บางไผ่-หนองเพรางาย ต.บางรักพัฒนา อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี 11110
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ประจำภาควิชาการออกแบบทัศนศิลป์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ภาควิชาการออกแบบทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2546	สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (ศิลปอุตสาหกรรม) ภาควิชาศิลปอุตสาหกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จาก สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง กทม.
พ.ศ. 2548	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) คณะมนุษยศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง กทม.
พ.ศ. 2550	การจัดการมหาบัณฑิต (การจัดการกลยุทธ์) วิทยาลัยการจัดการ จาก มหาวิทยาลัยมหิดล กทม.
พ.ศ. 2560	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย) คณะศิลปกรรมศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กทม.